

สังคมวิทยา มานุษยวิทยา

และภูมิศาสตร์

ภูมิทัศน์ภาพแสดงการกระจายของผู้ป่วย Geovisualization of Patients' Distribution.

พิมพ์พลอย เฝือกพวง¹

พัฒนา ราชวงศ์²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการกระจาย และออกแบบแผนที่การกระจายของผู้ป่วยโรคระบาดผ่านแบบจำลองภูมิทัศน์ภาพ โดยใช้ข้อมูลจำนวนผู้ป่วยโรคระบาดย้อนหลัง 3 ปี (ตั้งแต่พ.ศ. 2557-2559) จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ศึกษา 5 ตำบลของอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก การวิเคราะห์การกระจายของผู้ป่วยใช้วิธีทำแผนที่ dasymetric ซึ่งใช้ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน 4 ประเภทเป็นเงื่อนไขประกอบด้วย บริเวณที่อยู่อาศัย เกษตรกรรม ป่าไม้ และแหล่งน้ำ จากนั้นนำข้อมูลแผนที่ dasymetric มาสร้างเป็นแผนที่วงแหวน แผนที่วงแหวนแสดงจำนวนผู้ป่วยในแต่ละกลุ่มโรค และแผนที่วงแหวนแสดงรายละเอียดข้อมูลของผู้ป่วยโรคระบาด จากนั้นนำเสนอแผนที่วงแหวนแก่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ศึกษา และสัมภาษณ์ผู้ใช้งานจริงเพื่อปรับปรุงแผนที่ให้มีประสิทธิภาพ ผลการประมาณการการกระจายของผู้ป่วยโรคระบาดด้วยวิธี dasymetric mapping พบว่ามีผู้ป่วยในพื้นที่ที่อยู่อาศัยเฉลี่ย 25.75 คนต่อประชากร 1,000 คน และในพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัยเฉลี่ย 24.92 คนต่อประชากร 1,000 คน โดยพื้นที่ที่มีการกระจายของผู้ป่วยสูงสุดคือ บริเวณที่อยู่อาศัยของตำบลจอมทอง จากการสัมภาษณ์และทดสอบผู้ใช้งานจริง พบว่าแผนที่วงแหวนมีความเหมาะสมกับการนำไปใช้งานจริง และสามารถนำไปใช้ในการวางแผนควบคุมโรคในพื้นที่ได้

คำสำคัญ: การกระจายของผู้ป่วย แผนที่ dasymetric แผนที่วงแหวน

Abstract

This research aimed to analyse patients' distribution and to design distribution map by geovisualization. The study used patient data for 5 disease groups during 2014 - 2016 from Health Promoting Hospital (HPH) in the study areas (Phlai Chomphon, Ban Klong, Chomthong, Ban Krang, and Wat Chan). Land use data were employed to analyse the numbers and distribution of patients by dasymetric method. In this research, land use was classified into 4 classes including residential area, agricultural land, forest land, and water body. Ring maps were subsequently created to present more description of the data. The ring maps represented two types of information: one showing the number of patients in each disease group and the other showing the gender, age, and occupation of the patients. Finally, the maps were presented to personnel of the hospitals in the study area. The real users were interviewed to test their perception, understanding and actual use potential. Findings reveal that, on the average, the patients' distribution in residential areas is 25.75 per 1,000 persons while that in non-residential areas is 24.92. The density in the residential area of Chomthong is the highest. From the interview, it is found that the ring map is the most appropriate and best suited for actual application. After map adjustments and reinterviews, the results are confirmed.

Keywords: Patients' distribution, Dasymetric mapping, Ring map

¹ นิสิตมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และสิ่งแวดล้อม คณะเกษตรศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร

² รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะเกษตรศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร

บทนำ

โรคระบาด หมายถึง สถานการณ์การเกิดโรคที่เกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งสูงกว่าสถานการณ์ปกติ และสามารถแพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่น ๆ โดยรอบได้ โรคระบาดบางประเภทสามารถติดต่อกันได้ระหว่างคนสู่คนหรือสัตว์สู่คน โดยมีเชื้อจุลินทรีย์ต่าง ๆ เป็นสาเหตุของการเกิดโรค ยกตัวอย่างเช่น โรคไข้เลือดออก ไข้หวัดใหญ่ และโรคพิษสุนัขบ้า เป็นต้น ในประเทศไทยมีอัตราการเกิดโรคระบาดสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (กรมควบคุมโรค, 2559) สาเหตุหนึ่งของการเพิ่มขึ้นของโรคระบาด คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิเฉลี่ยของประเทศไทยมีผลต่อการดำรงอยู่ของเชื้อโรค จึงส่งผลให้เชื้อมีระยะเวลาในการดำรงอยู่ที่ยาวนาน และสามารถแพร่กระจายได้ไกลยิ่งขึ้น สัตว์บางประเภทที่เป็นพาหะมีการเจริญเติบโตได้ดีในสภาพภูมิอากาศที่อบอุ่น จึงทำให้ปริมาณของสัตว์ที่เป็นพาหะมีปริมาณเพิ่มสูงขึ้น จึงส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ป่วยเป็นลูกโซ่ตามมา จึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิอากาศและการเกิดโรคระบาดได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการเตรียมการและการวางแผนเพื่อรับมือกับจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มสูงขึ้น รวมถึงการเฝ้าระวัง และการวิเคราะห์ลักษณะการกระจายของโรค จึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การวางแผนที่มีความละเอียดที่สูงขึ้นมากเท่าไร ยิ่งสามารถรับมือกับสถานการณ์ได้ถูกต้องและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การวางแผนรับมือกับสถานการณ์การเกิดโรคในแต่ละพื้นที่ อาจจะไม่เหมือนกันทุกพื้นที่ขึ้นอยู่กับความพร้อมของสถานพยาบาล รวมถึงลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศของพื้นที่นั้น ๆ

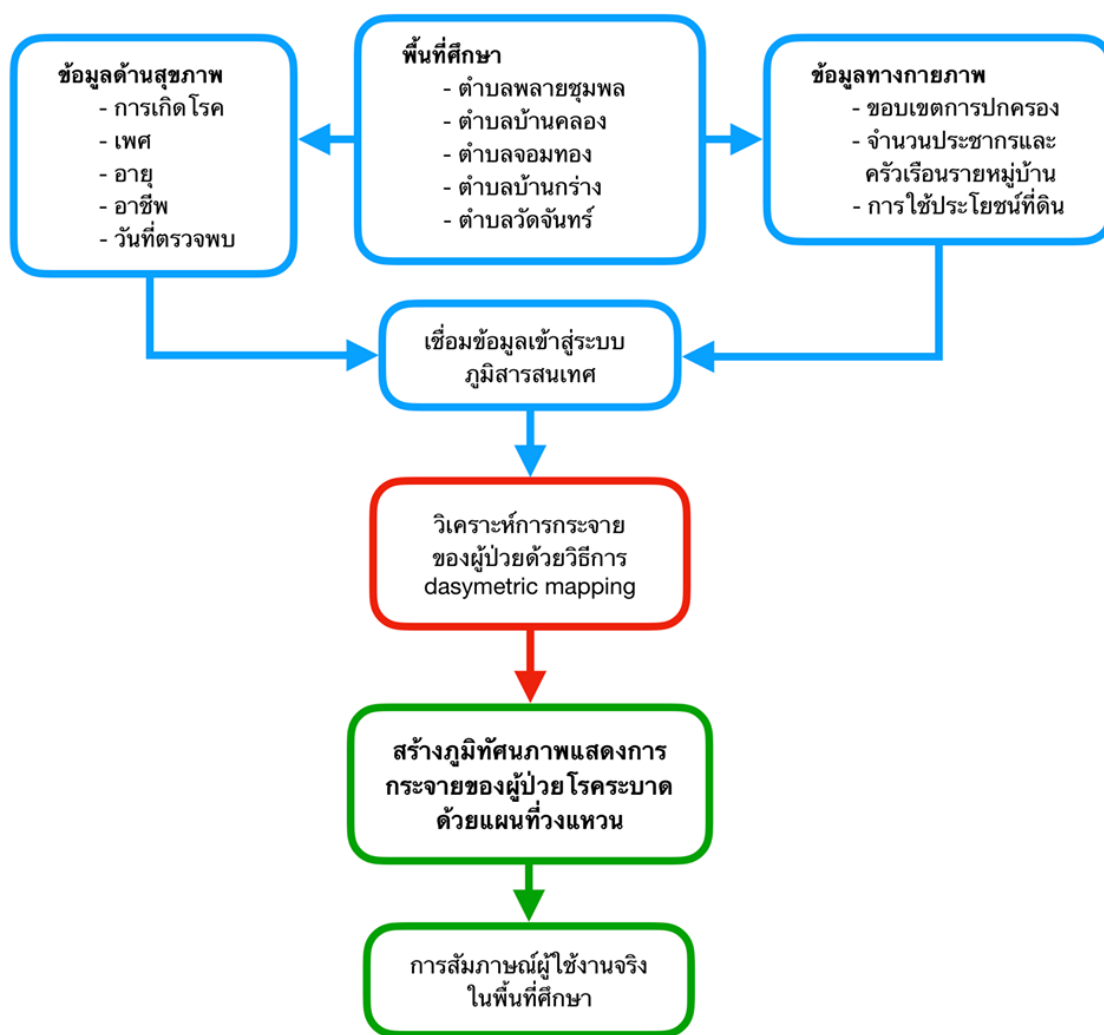
โดยทั่วไปแผนที่แสดงการกระจายจะมีข้อจำกัดในการแสดงรายละเอียดของข้อมูล การศึกษานี้จึงมีการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ วิเคราะห์ลักษณะการกระจายของผู้ป่วยในพื้นที่ 5 ตำบล ในอำเภอเมืองพิษณุโลก ด้วยวิธีการ dasymetric mapping เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์การกระจายของผู้ป่วยที่สามารถแสดงรายละเอียด และถูกต้องแม่นยำกว่าการวิเคราะห์การกระจายแบบทั่วไป (Steiner and Paulus, 2007) นอกจากนี้ยังสามารถระบุพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคระบาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการเกิดโรคแต่ละโรคกับคุณลักษณะเชิงพื้นที่ได้อย่างถูกต้อง โดยทำการวิเคราะห์ลักษณะการกระจายของผู้ป่วยย้อนหลัง 3 ปี (พ.ศ. 2557-2559) เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของการเกิดโรคตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และเวลา ทั้งนี้สามารถนำข้อมูลดังกล่าวมอบให้แก่สถานพยาบาลในพื้นที่ศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนป้องกันและรับมือกับผู้ป่วยได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้เพื่อสามารถแสดงรายละเอียดของข้อมูลได้เพิ่มมากขึ้น จึงใช้แบบจำลองภูมิทัศน์ภาพเป็นเครื่องมือหลักในการนำเสนอ และมีการติดตามตรวจสอบผลเพื่อให้สามารถแสดงผลการวิจัยได้อย่างละเอียดถูกต้องมากที่สุด โดยการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ทางสาธารณสุขในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้สามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้งานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการกระจายของผู้ป่วยโรคระบาดในพื้นที่ศึกษา ด้วยวิธีการ dasymetric mapping
2. เพื่อออกแบบแผนที่การกระจายของผู้ป่วยโรคระบาด ให้สามารถแสดงรายละเอียดของข้อมูลได้ดีขึ้นผ่านแบบจำลองภูมิทัศน์ภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยของงานวิจัยฉบับนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์การกระจายของผู้ป่วย และการสร้างภูมิทัศน์ภาพ ตามขั้นตอนดังนี้

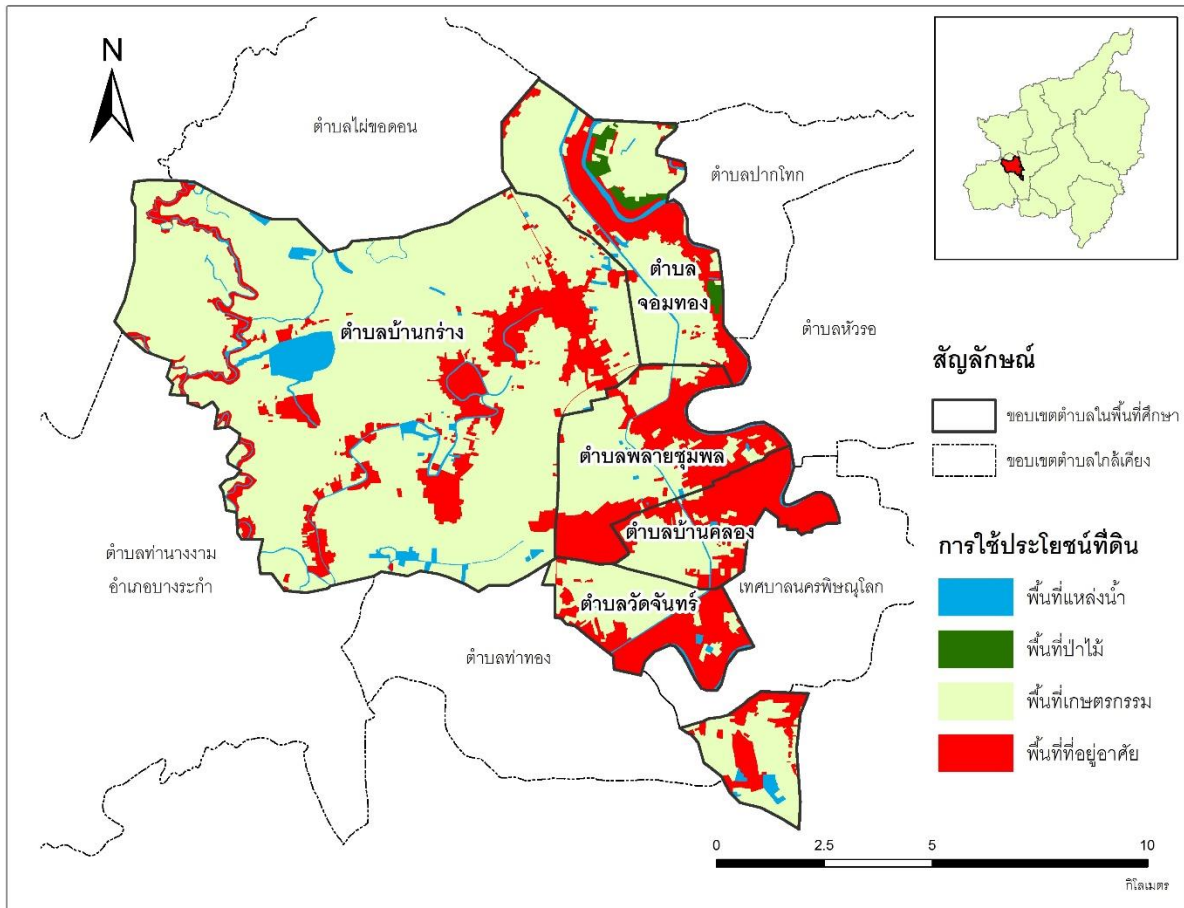

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลด้านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาและข้อมูลด้านสุขภาพ

1.1 ข้อมูลด้านลักษณะทางกายภาพได้จากเทศบาลตำบล (ตำบลพลายชุมพล และบ้านคลอง) และองค์การบริหารส่วนตำบล (ตำบลจอมทอง บ้านกร่าง และวัดจันทร์) เป็นข้อมูลขอบเขตหมู่บ้านในแต่ละตำบล และข้อมูลจำนวนประชากรรายหมู่บ้าน ในพื้นที่ศึกษามีจำนวนประชากรรวม 44,661 คน จำแนกเป็นตำบลพลายชุมพล 7,163 คน ตำบลบ้านคลอง 13,341 คน ตำบลจอมทอง 3,800 คน ตำบลบ้านกร่าง 12,173 คน และตำบลวัดจันทร์ 8,184 คน รวมถึงข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินได้รับมาจากกรมพัฒนาที่ดิน เป็นข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินในปี พ.ศ. 2558 จำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินได้ 4 ประเภท ได้แก่ พื้นที่อยู่อาศัยมีพื้นที่ เกษตรกรรม ป่าไม้ และแหล่งน้ำ รวมพื้นที่ 132.05 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีพื้นที่รวม 93.84 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 71.07 ของการใช้ที่ดินทั้งหมด รองลงมาเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย 27.29 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 20.66 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด แหล่งน้ำรวม 10.02 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 7.60 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด และพื้นที่ป่าไม้ 0.89 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 0.67 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด ดังภาพ

ภาพที่ 2 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา

1.2 ข้อมูลด้านสุขภาพ เป็นข้อมูลผู้ป่วยโรคระบาดที่เข้ารับบริการทางสาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ศึกษา ประกอบไปด้วยการเกิดโรคของผู้ป่วย เพศ อายุ อาชีพ และวันที่ตรวจพบ จำนวนผู้ป่วยรวมในช่วง 3 ปี (พ.ศ. 2557-2559) 2,206 คน จากนั้นนำข้อมูลโรคมารวบรวมจัดกลุ่มตามลักษณะการเกิดโรค ดังตารางที่ 1 ข้างล่าง

ตารางที่ 1 : การจัดกลุ่มโรคระบาด

กลุ่มโรคระบาด	ชื่อโรค
ทางเดินอาหาร	อาหารเป็นพิษ อุจจาระร่วง อหิวาตกโรค บิด มือเท้าปาก
ทางเดินหายใจ	ไข้หวัดใหญ่ ไข้หรือไข้ไม่ทราบสาเหตุ ปอดบวม หัดเยอรมัน
ผิวหนัง	สุกใส ไข้เลือดออก ไข้แดงก่ำ เหน็บช้ำ ตับอักเสบ เยื่อหุ้มสมองอักเสบ
เพศสัมพันธ์	หนองใน เริมที่อวัยวะเพศ หูดอวัยวะเพศและทวารหนัก ซิฟิลิส พยาธิช่องคลอด
เยื่อหู	โលนที่อวัยวะเพศและหู
	ตาแดง

ในการเตรียมข้อมูลผู้วิจัยได้กำหนดรหัสของพื้นที่ ซึ่งใช้ตำบลและหมู่บ้านในตำบลนั้นๆ เป็นเกณฑ์ในการกำหนดรหัส เพื่อให้ง่ายและกระชับต่อการแสดงผลข้อมูล สามารถอธิบายรหัสในพื้นที่ศึกษาได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 : การกำหนดรหัสหมู่บ้านในพื้นที่ศึกษา

หมู่ที่	รหัสพื้นที่				
	พลาญชุมพล	บ้านคลอง	จอมทอง	บ้านกร่าง	วัดจันทร์
1	101	201	301	401	-
2	102	202	302	402	502
3	103	203	303	403	-
4	104	204	304	404	504
5	105	205	305	405	-
6	-	-	306	406	-
7	-	-	307	407	507
8	-	-	308	408	508
9	-	-	309	409	509
10	-	-	-	410	510
11	-	-	-	411	-
12	-	-	-	412	-

2. การวิเคราะห์การกระจายของผู้ป่วยโรคระบาด

การวิเคราะห์การกระจายของผู้ป่วยในงานวิจัยนี้ ใช้วิธีการ dasymetric mapping ซึ่งเป็นการประมาณการการกระจายของประชากรแบบละเอียด โดยใช้ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินเข้ามาเป็นข้อมูลเสริม เพื่อประมาณการจำนวนประชากรและผู้ป่วย ในแต่ละประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน มี 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 การให้ค่าน้ำหนักของจำนวนประชากรและผู้ป่วยทั้ง 37 พื้นที่ โดยกำหนดค่าน้ำหนักเป็น 3 กรณี ได้แก่ กรณีที่ 1 พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเฉพาะพื้นที่ที่อยู่อาศัยเท่านั้น

กรณีที่ 2 พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน 2 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม

กรณีที่ 3 พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน 3 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ป่าไม้

การให้ค่าน้ำหนักของ Eicher and Brewer (2001) เป็นการให้ค่าเฉลี่ยจากประชากรทั้งโลก ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีดังกล่าว มาปรึกษากับเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ตรวจสอบความถูกต้องของการให้ค่าน้ำหนัก พบว่าค่าน้ำหนักนี้มีความใกล้เคียงกับพื้นที่จริงในพื้นที่ศึกษา

ตารางที่ 3 : ร้อยละของจำนวนประชากรและผู้ป่วยในแต่ละประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน

กรณี	จำนวนพื้นที่	การให้ค่าน้ำหนัก		
		ที่อยู่อาศัย	เกษตรกรรม	ป่าไม้
1	5	100	-	-
2	29	70	30	-
3	3	70	20	10
รวม	37			

ที่มา :Eicher and Brewer (2001)

หมายเหตุ: พื้นที่แหล่งน้ำไม่มีประชากรอาศัยอยู่จึงมีค่าน้ำหนักเท่ากับ 0

2.2 การวิเคราะห์จำนวนผู้ป่วยในแต่ละประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการให้ค่าน้ำหนักกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละประเภท มีสูตรที่ใช้ในการคำนวณมีดังนี้

$$Pt_{xa} = \frac{Pt_a \times weight}{100}$$

เมื่อ Pt_{xa} = จำนวนผู้ป่วยของการใช้ประโยชน์ที่ดิน x ในหมู่บ้าน a
 Pt_a = จำนวนผู้ป่วยทั้งหมดในหมู่บ้าน a
 $weight$ = ร้อยละของจำนวนผู้ป่วยในแต่ละประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน

2.3 การคำนวณความหนาแน่นของผู้ป่วยต่อจำนวนประชากร 1,000 คน ในแต่ละประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีสูตรที่ใช้ในการคำนวณมีดังนี้

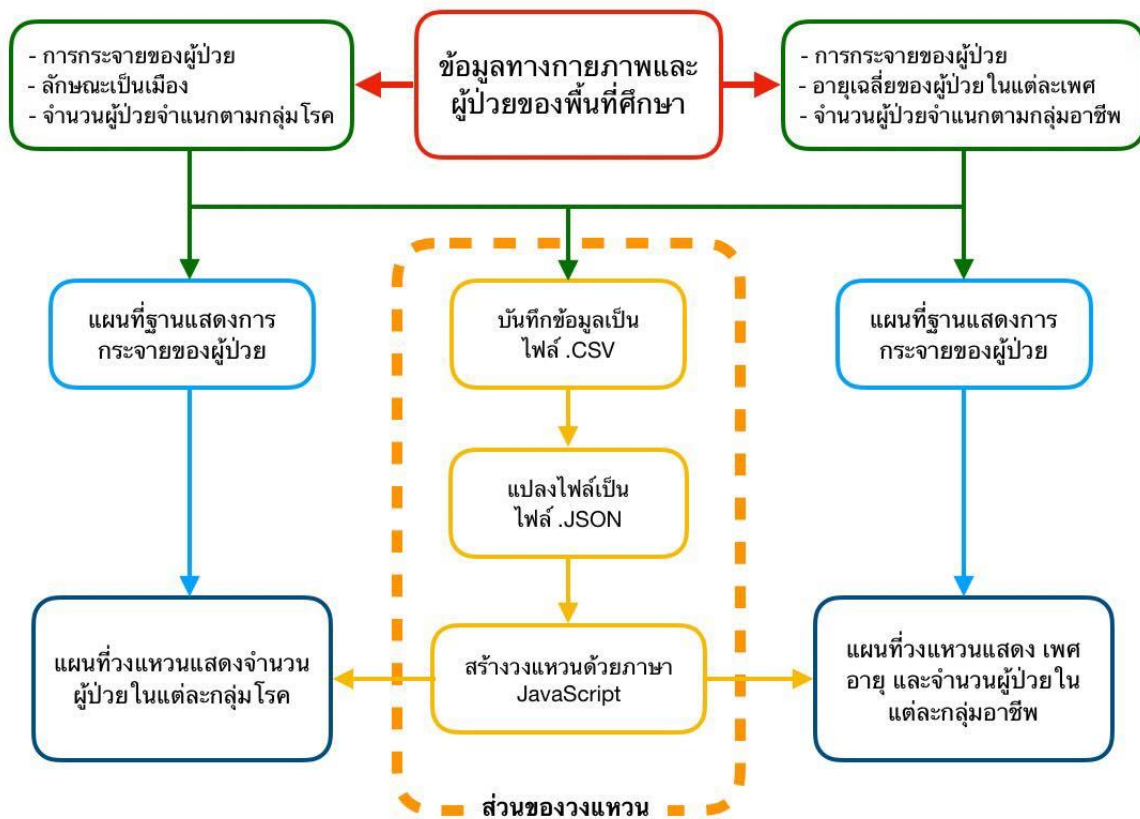
$$DenP_{xa} = \frac{Pt_{xa}}{Pop_a} \times 1000$$

เมื่อ $DenP_{xa}$ = ความหนาแน่นของผู้ป่วยของการใช้ประโยชน์ที่ดิน x ในหมู่บ้าน a ต่อจำนวนประชากร 1,000 คน
 Pt_{xa} = จำนวนผู้ป่วยของการใช้ประโยชน์ที่ดิน x ในหมู่บ้าน a
 Pop_a = จำนวนประชากรทั้งหมดในหมู่บ้าน a

3. ภูมิทัศน์สภาพ

3.1 การสร้างภูมิทัศน์สภาพ

ภูมิทัศน์สภาพ ในงานวิจัยนี้ใช้ “แผนที่วงแหวน” ในการแสดงรายละเอียดข้อมูลผู้ป่วยโรคระบาด แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แผนที่วงแหวนแสดงจำนวนผู้ป่วยโรคระบาดในแต่ละกลุ่มโรค และแผนที่วงแหวนแสดงรายละเอียดข้อมูลของผู้ป่วยโรคระบาด ซึ่งแผนที่วงแหวนทั้ง 2 ประเภทมีความแตกต่างกันในด้านการแสดงรายละเอียดของข้อมูล แต่มีแผนที่แสดงการกระจายของผู้ป่วยเหมือนกัน

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการสร้างแผนที่วงแหวน

จากภาพที่ 3 เป็นกระบวนการสร้างแผนที่วงแหวน โดยเริ่มจากการนำเข้าข้อมูลแผนที่วงแหวนแต่ละประเภท ด้วยไฟล์ .CSV จากนั้นแปลงเป็นไฟล์ .JSON เพื่อนำเข้าข้อมูลจากตารางปกติมาใส่ในรูปของภาษาโปรแกรมและสามารถเรียกใช้ได้ด้วยภาษา JavaScript จากนั้นผู้วิจัยได้สร้างโค้ดนำเข้าไฟล์นามสกุล .JSON ที่ได้สร้างไว้แล้วมาสร้างเป็นข้อมูลวงแหวน โดยจำนวนของวงแหวน สี ข้อมูล และรหัสของพื้นที่แสดงขึ้นโดยอัตโนมัติ เนื่องจากถูกกำหนดโค้ดไว้ทั้งสิ้นแล้ว จากนั้นนำข้อมูลวงแหวนมารวมเข้ากับแผนที่แสดงการกระจายของผู้ป่วยโรคระบาด ที่ได้จากโปรแกรมสำเร็จรูปทางภูมิศาสตร์ ด้วยโปรแกรม Pixelmator Pro แผนที่วงแหวนแต่ละประเภทมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 แผนที่วงแหวนแสดงจำนวนผู้ป่วยโรคระบาดในแต่ละกลุ่มโรค

ข้อมูลในส่วนของแผนที่วงแหวนแสดงจำนวนผู้ป่วยโรคระบาดในแต่ละกลุ่มโรค ประกอบไปด้วย

- เลขที่หมู่บ้านและตำบล

- ความเป็นเมือง (สูง ต่ำ) ขึ้นอยู่กับตำบล โดยแบ่งตามขอบเขตจากเขตเทศบาลนครพิษณุโลก และความหนาแน่นของประชากร ตำบลที่มีความเป็นเมืองสูง หมายถึงตำบลที่มีอาณาเขตติดกับเทศบาลนครพิษณุโลกและมีความหนาแน่นของประชากรสูง ได้แก่ ตำบลพลาชุมพล ตำบลบ้านคลอง และตำบลวัดจันทร์ และตำบลที่มีความเป็นเมืองต่ำ หมายถึง ตำบลที่ไม่มีอาณาเขตติดกับเทศบาลนครพิษณุโลกและมีความหนาแน่นของประชากรต่ำ ได้แก่ ตำบลจอมทอง และตำบลบ้านกร่าง ข้อมูลนี้ในแผนที่วงแหวนจะแสดงเป็นสีแยกออกจากกรอบอื่นๆ

- จำนวนผู้ป่วยโรคระบาดในแต่ละกลุ่มโรคสามารถจำแนกออกเป็น 5 กลุ่มโรคตามลักษณะการเกิดโรค ได้แก่ ทางเดินอาหาร ทางเดินหายใจ ผิวหนัง เพศสัมพันธ์ และเยื่อหู ข้อมูลส่วนนี้ใช้แสดงเป็นช่วงของจำนวนผู้ป่วย

3.1.2 แผนที่วงแหวนแสดงรายละเอียดข้อมูลของผู้ป่วยโรคระบาด

ข้อมูลในส่วนของแผนที่วงแหวนแสดงรายละเอียดข้อมูลโรคระบาด ประกอบไปด้วย

- เพศและอายุ จะแสดงในรูปของสี โดยจำแนกตามเพศและอายุจะแสดงในรูปแบบของค่าเฉลี่ย
- อาชีพ จะแสดงเป็นกรอบแสดงจำนวนผู้ป่วยที่ประกอบอาชีพนั้นๆ ตามการจัดกลุ่มของอาชีพที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลใช้ร่วมกัน ได้แก่ นักเรียน/นักศึกษา เกษตรกร รับจ้าง/กรรมกร ค้าขาย ข้าราชการ และอาชีพอื่นๆ

3.2 การสัมภาษณ์ผู้ใช้งานจริงในพื้นที่ศึกษา

การสัมภาษณ์ผู้ใช้งานจริงในพื้นที่ศึกษา คือ การนำเสนอข้อมูลการกระจายของผู้ป่วยโรคระบาดในรูปแบบแผนที่วงแหวนแก่เจ้าหน้าที่ทางสาธารณสุขของพื้นที่ศึกษาจำนวน 7 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการนำไปใช้งานจริง และนำเสนอแนะที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไขแผนที่ให้สามารถทำความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์การกระจายของผู้ป่วยโรคระบาด

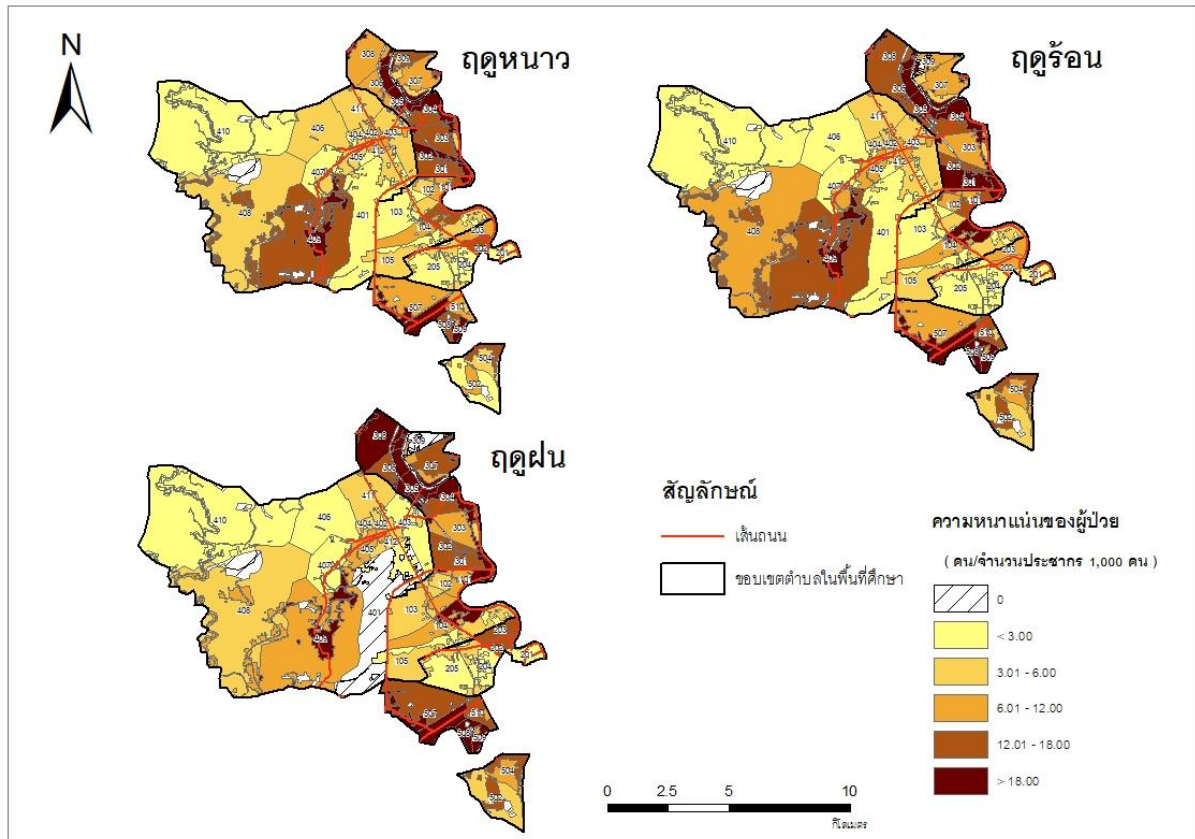
1.1 การกระจายของผู้ป่วยโรคระบาดที่วิเคราะห์ด้วยวิธีการ dasymetric mapping พบว่า มีความหนาแน่นของผู้ป่วยเฉลี่ย 37.40 พื้นที่ที่อยู่อาศัยมีความหนาแน่น 51.43 และในพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัยมีความหนาแน่น 22.14 คนต่อประชากร 1,000 คน

ฤดูหนาวมีความหนาแน่นของผู้ป่วยเฉลี่ย 11.98 พื้นที่ที่อยู่อาศัยมีความหนาแน่น 16.43 และในพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัยมีความหนาแน่น 7.14 คนต่อประชากร 1,000 คน ฤดูร้อนมีความหนาแน่นของผู้ป่วยเฉลี่ย 12.40 คน พื้นที่ที่อยู่อาศัยมีความหนาแน่น 16.80 และในพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัยมีความหนาแน่น 7.46 คนต่อประชากร 1,000 คน และฤดูฝนมีความหนาแน่นของผู้ป่วยเฉลี่ย 13.69 คน พื้นที่ที่อยู่อาศัยมีความหนาแน่น 18.18 และในพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัยมีความหนาแน่น 8.34 คนต่อประชากร 1,000 คน

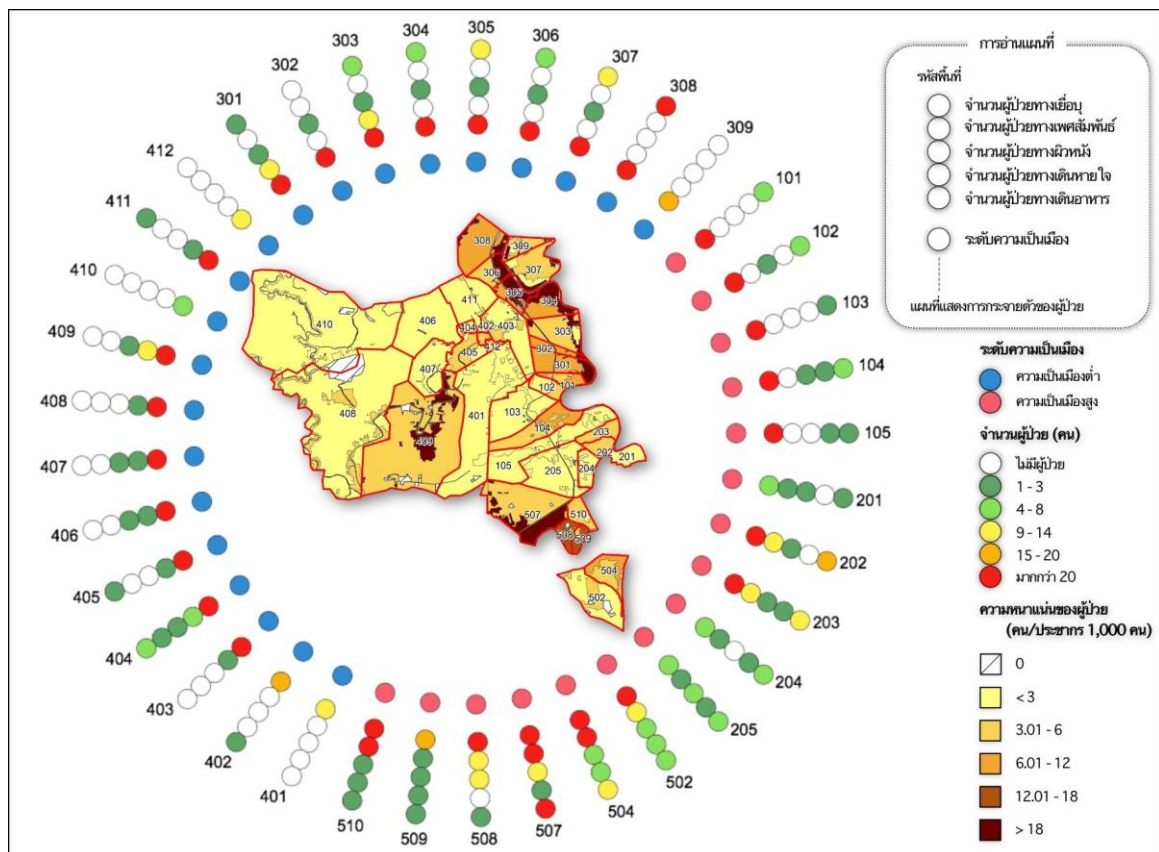
1.2 เมื่อวิเคราะห์ความหนาแน่นของผู้ป่วยสูงสุดรายตำบลพบว่า ตำบลพลายชุมพลมีความหนาแน่นบริเวณที่อยู่อาศัยของหมู่ที่ 4 54.21 คน ตำบลบ้านคลองบริเวณที่อยู่อาศัยของหมู่ที่ 3 35.94 คน ตำบลจอมทองบริเวณที่อยู่อาศัยของหมู่ที่ 3 136.5 คน ตำบลบ้านกร่างบริเวณที่อยู่อาศัยของหมู่ที่ 9 85.06 คน และตำบลวัดจันทร์บริเวณที่อยู่อาศัยของหมู่ที่ 7 85.86 คนต่อประชากร 1,000 คน (ภาพที่ 4)

2. ภูมิทัศน์ภาพ

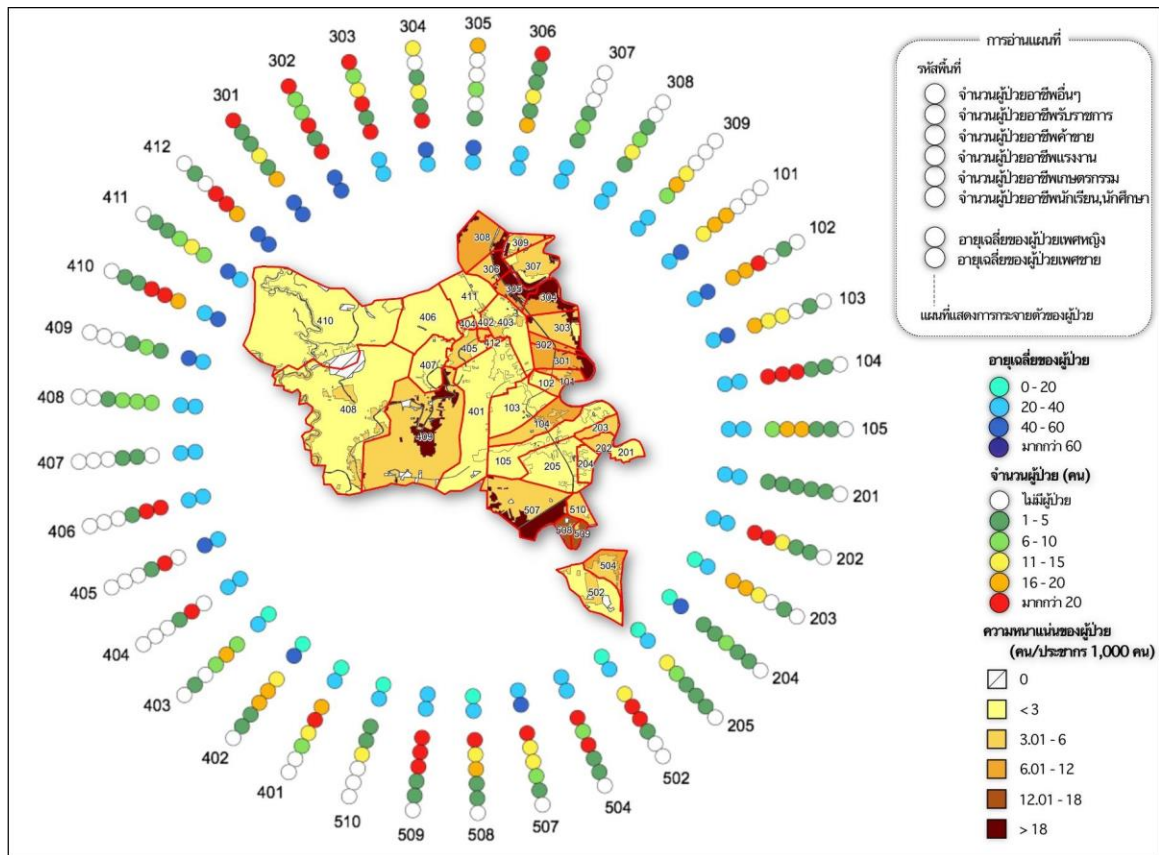
ผู้วิจัยได้สร้างภูมิทัศน์ภาพในรูปแบบของแผนที่วงแหวน 2 ประเภท ได้แก่ แผนที่วงแหวนแสดงจำนวนผู้ป่วยโรคระบาดในแต่ละกลุ่มโรค และแผนที่วงแหวนแสดงรายละเอียดข้อมูลของผู้ป่วยโรคระบาด สามารถแสดงแผนที่วงแหวนได้ดังภาพที่ 5-6 จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้ง 7 แห่งในพื้นที่ศึกษาพบว่า แผนที่วงแหวนเป็นแผนที่ที่มีความเหมาะสมแก่การนำไปใช้งานจริง โดยผู้ให้สัมภาษณ์ให้เหตุผลว่า แผนที่วงแหวนสามารถแสดงรายละเอียดข้อมูลได้มากกว่าแผนที่แสดงการกระจายของผู้ป่วยโรคระบาด และยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างพื้นที่ได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนได้ให้เสนอแนะในการปรับปรุงแผนที่วงแหวน เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น จึงได้ปรับแก้ในส่วนของการแสดงช่วงของจำนวนผู้ป่วยในแต่ละกลุ่มโรค จากเดิม 7 ช่วง เหลือ 5 ช่วง ของแผนที่วงแหวนแสดงจำนวนผู้ป่วยในแต่ละกลุ่มโรค และปรับแก้สีในส่วนของคุณค่าเฉลี่ย ให้สามารถแสดงความแตกต่างของสีได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในแผนที่วงแหวนแสดงเพศ อายุ และอาชีพของผู้ป่วย จากนั้นนำข้อมูลแผนที่วงแหวนที่ได้ปรับแก้แล้วคืนกลับสู่พื้นที่อีกครั้ง จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ที่จะนำแผนที่ไปใช้งานจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้ง 7 แห่งในพื้นที่ศึกษา มีความเข้าใจในข้อมูลของแผนที่วงแหวนมากขึ้น และแผนที่วงแหวนสามารถนำไปใช้งานจริงได้ทันที

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงการกระจายของผู้ป่วยโรคระบาด

ภาพที่ 5 แผนที่วงแหวนแสดงจำนวนผู้ป่วยโรคระบาดในแต่ละกลุ่มโรค

ภาพที่ 6 แผนที่วงแหวนแสดงรายละเอียดข้อมูลของผู้ป่วยโรคระบาด

สรุป

วิธีการ dasymetric mapping เป็นการวิเคราะห์การกระจายของผู้ป่วยแบบละเอียด โดยใช้ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นข้อมูลเสริม และมีการให้ค่าน้ำหนักกับจำนวนผู้ป่วยแต่ละประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผลที่ได้พบว่า บริเวณที่อยู่อาศัยของหมู่ที่ 3 ตำบลจอมทองเป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของผู้ป่วยสูงที่สุด 137 คนต่อประชากร 1,000 คน รองลงมาเป็นที่อยู่อาศัยของหมู่ที่ 8 ตำบลจอมทองมีความหนาแน่นของผู้ป่วย 130 คนต่อประชากร 1,000 คน และพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของผู้ป่วยน้อยที่สุดเป็นพื้นที่เกษตรกรรมของหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านคลองมีความหนาแน่นของผู้ป่วย 2 คนต่อประชากร 1,000 คน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสร้างแผนที่วงแหวน เพื่อให้แสดงรายละเอียดข้อมูลการเกิดโรคระบาด 2 ประเภท ได้แก่ (1) แผนที่วงแหวนแสดงจำนวนผู้ป่วยจำแนกตามกลุ่มโรค เป็นแผนที่วงแหวนแสดงการกระจายของผู้ป่วยในพื้นที่ศึกษา ลักษณะความเป็นเมืองและจำนวนผู้ป่วยในแต่ละกลุ่มโรคทั้ง 5 กลุ่มโรค และ (2) แผนที่วงแหวนแสดงเพศ อายุ และอาชีพของผู้ป่วย เป็นแผนที่วงแหวนแสดงการกระจายของผู้ป่วยในพื้นที่ศึกษา อายุเฉลี่ยของผู้ป่วยในแต่ละเพศ รวมถึงแสดงจำนวนผู้ป่วยในแต่ละกลุ่มอาชีพทั้ง 6 กลุ่มอาชีพ

จากการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้ที่จะนำแผนที่ไปใช้งานจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พบว่าแผนที่วงแหวนเป็นแผนที่ที่มีความเหมาะสมแก่ใช้งานจริง โดยผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าแผนที่วงแหวนสามารถแสดงรายละเอียดข้อมูลอื่น ๆ ได้มากกว่าแผนที่แบบทั่วไป และยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างพื้นที่ได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้ทำการปรับแก้แผนที่วงแหวนตามที่ได้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อเสนอแนะ จากนั้นนำข้อมูลแผนที่วงแหวนที่ได้ปรับแก้แล้วคืนกลับสู่พื้นที่อีกครั้ง จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ที่จะนำแผนที่ไปใช้งานจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีความเข้าใจในข้อมูลของแผนที่วงแหวนมากขึ้น และแผนที่วงแหวนสามารถนำไปใช้งานจริงได้ทันที

อภิปรายผล

การวิเคราะห์ประชากรด้วยวิธีการ dasymetric mapping นั้น โดยทั่วไปจะถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์จำนวนและความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่เป็นหลัก ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ Steiner and Paulus (2007) ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการทำแผนที่แบบ dasymetric สำหรับการวางแผนด้านสาธารณสุข และ Holt *et al.* (2004) ที่ได้ทำการศึกษเกี่ยวกับเรื่อง การประมาณ dasymetric ของความหนาแน่นของประชากรและการประมาณการเชิงพื้นที่ของข้อมูลสำมะโนประชากร โดยปกติจะไม่นิยมนำมาวิเคราะห์กับความหนาแน่นผู้ป่วย แต่ในงานวิจัยนี้ได้นำมาประยุกต์แนวคิดต่างๆ ของวิธีการ dasymetric mapping มาใช้ในการวิเคราะห์ความหนาแน่นของผู้ป่วย โดยอาศัยแนวคิดของ Eicher and Brewer (2001) ด้านการให้ค่าน้ำหนักกับจำนวนประชากรเป็นเกณฑ์หลัก

กระบวนการสร้างแผนที่วงแหวนนั้น ในงานวิจัยนี้ได้ใช้การสร้างวงแหวนโดยการเขียนโปรแกรมด้วยภาษา Java script จากนั้นใช้โปรแกรม Pixelmator ในการตัดต่อวงแหวน แผนที่ฐาน และคำอธิบายสัญลักษณ์เข้าด้วยกัน ซึ่งแตกต่างจากวิธีการของ Fede *et al.* (2011), Battersby *et al.* (2011) และ Noble *et al.* (2012) ที่ใช้โปรแกรม Adobe illustrator ในการสร้างแผนที่วงแหวนตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้ไม่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับวิธีการนำเสนอของแต่ละคน แต่การเขียนโปรแกรมด้วยภาษา Java script นั้นมีจุดเด่นที่สำคัญยิ่งกว่าคือ การเขียนโปรแกรมสร้างวงแหวนด้วยภาษา Java script ทำให้ผู้ใช้งานสามารถแก้ไขชุดข้อมูล (ยกตัวอย่างเช่น จำนวนผู้ป่วย) ได้อย่างสะดวกและง่ายดาย โดยโปรแกรมจะคำนวณช่วงและสีของข้อมูลนั้น ๆ โดยอัตโนมัติ เมื่อผู้ใช้งานต้องการเปลี่ยนชุดข้อมูลที่จะแสดง ผู้ใช้งานสามารถเปลี่ยนได้ด้วยตนเองซึ่งจะมีพื้นที่ที่ก็ได้ โปรแกรมจะทำการคำนวณการจัดวางวงแหวนโดยอัตโนมัติ ซึ่งคล้ายคลึงกับแผนที่วงแหวนของ Huang *et al.* (2008) ที่ใช้วิธีการสร้างแผนที่วงแหวนด้วยภาษา Python ในโปรแกรม ArcGIS และทำให้สามารถแก้ไขข้อมูลได้เช่นกัน ซึ่งวิธีการนี้จะสะดวกกว่าในด้านการสร้างแผนที่เนื่องจาก โปรแกรม ArcGIS สามารถสร้างและแสดงแผนที่ได้ในตัว ไม่ต้องใช้โปรแกรมอื่นในการเสริม แต่วิธีการสร้างวงแหวนด้วยด้วยภาษา Java script นั้นมีจุดเด่นที่สำคัญที่สุดอีก 1 ประการคือ เนื่องจากภาษา Java script นั้นเป็นภาษาที่ใช้ในระบบออนไลน์ ผู้ใช้จึงสามารถนำโปรแกรมที่สร้างด้วยภาษา Java script นี้มาประยุกต์ใช้ในระบบออนไลน์ได้โดยตรง ส่งผลให้สามารถนำไปเผยแพร่ให้กับผู้อื่น ๆ ได้อย่างสะดวก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะของงานวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อจัดทำภูมิทัศน์ภาพการกระจายตัวของผู้ป่วยในระบบข้อมูลสุขภาพ มีดังต่อไปนี้

1. ในการพัฒนาวิธีการเพื่อวิเคราะห์ความหนาแน่นของประชากรและผู้ป่วยด้วยวิธีการ dasymetric mapping นั้น ในงานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินมาเป็นข้อมูลเสริม เพื่อเพิ่มความถูกต้องของการวิเคราะห์เท่านั้น หากต้องการความถูกต้องมากขึ้น ควรจะมีการเพิ่มข้อมูลอื่นๆ เข้ามามีส่วนช่วยในการวิเคราะห์ เช่น ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ หรือการสำรวจตำแหน่งที่ตั้งของประชากรและผู้ป่วยจริง

2. กระบวนการสร้างวงแหวนพัฒนาขึ้นโดยใช้การเขียนโปรแกรมด้วยภาษา Java script ส่งผลให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับระบบออนไลน์ได้ง่าย ผู้วิจัยที่สนใจในประเด็นการสร้างแผนที่วงแหวนด้วยวิธีการดังกล่าว สามารถผนวกวิธีการดังกล่าวเข้าสู่โปรแกรมอื่นๆ เช่น โปรแกรมทางระบบภูมิสารสนเทศศาสตร์ ทั้งที่เป็นแบบเชิงพาณิชย์ เช่น ArcGIS หรือซอฟต์แวร์ฟรีเปิด เช่น QGIS ได้ โดยผู้วิจัยสามารถต่อยอดโปรแกรมให้ครอบคลุมและใช้งานง่ายขึ้นได้ ยกตัวอย่างเช่น การสร้างส่วนติดต่อกับผู้ใช้ (User Interface) ในระบบออนไลน์ เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถใช้งานได้ง่ายขึ้น เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- สำนักกระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค. (2559). สถานการณ์โรคติดต่อที่น่าจับตามองในช่วงฤดูฝน. สืบค้นจาก http://www.boe.moph.go.th/files/news/20140602_72364531.pdf
- Battersby S.E., Stewart J.E., Fede A.L., Remington K.C. and Mayfield-Smith K. (2011). **Ring maps for spatial visualization of multivariate epidemiological data.** Journal of Maps, 564-572.
- Eicher C.L. and Brewer C.A. (2001). **Dasymetric mapping and areal interpolation: implementation and evaluation.** Cartography and Geographic Information Science, 28, 125-138.
- Fede A.L., Stewart J.E., Hardin J.W., Mayfield-Smith K. and Sudduth D. (2011). **Spatial visualization of multivariate datasets: an analysis of STD and HIV/ AIDS diagnosis rates and socioeconomic context using ring map.** Public Health Reports, 126, 115-126.
- Holt J.B., Lo C.P. and Hodler T.W. (2004). **Dasymetric estimation of population density and areal interpolation of census data.** Cartography and Geographic Information Science, 31, 103-121.
- Huang G., Govoni S., Choi J., Hartley D.M. and Wilson J.M. (2008). **Geovisualizing data with ring maps improves comprehension when mapping many variables.** ArcUser Winter, 54-55.
- Maantay J.A., Maroko A.R. and Herrmann C. (2007). **Mapping population distribution in the urban environment: the cadastral-based expert dasymetric system (CEDS).** Cartography and Geographic Information Science, 34, 77-102.
- Noble D., Smith D., Mathur R., Robson J. and Greenhalgh T. (2012). **Feasibility study of geospatial mapping of chronic disease risk to inform public health commissioning.** BMJ Open, 2, 1-11.
- Steiner P. and Paulus G. (2007). **Dasymetric mapping for public health planning.** 10th AGILE International Conference on Geographic Information Science 2007 (P 1-10). Denmark: Aalborg University.

การศึกษาขอบเขตการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม

A study of the Boundary of Hired Motorcycle Service Area in Nakhon Pathom

Municipality, Nakhon Pathom Province

ศุภฤกษ์ โออินทร์¹

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขอบเขตการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐมและทำการเปรียบเทียบระหว่างระยะทางกับราคาค่าโดยสารของแต่ละวิน โดยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 11 วิน จาก 90 วิน ซึ่งเป็นวินขนาดใหญ่ และใช้วิธีการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลที่ตั้งของวินรถจักรยานยนต์รับจ้างด้วยเครื่องมือระบบกำหนดตำแหน่งบนพื้นโลก สำรวจข้อมูลราคาค่าโดยสารและระยะทางที่ให้บริการจากตัวแทนผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างโดยใช้เทคนิควิเคราะห์รูปแบบการกระจายด้วยดัชนีความใกล้เคียง (Nearest Neighbor Index) ของวินรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐมด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ผลการศึกษารูปได้ว่า วินรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม มีลักษณะการกระจายตัวแบบกลุ่ม โดยกระจุกตัวอยู่บริเวณสถานที่สำคัญและอยู่บริเวณจุดเชื่อมต่อการให้บริการขนส่งสาธารณะ นอกจากนี้ในเรื่องขอบเขตการให้บริการพบว่าระยะทางที่ให้บริการใกล้ที่สุดคือ 90 เมตร จากวินท่ารถเมล์ 83 ไปสถานีรถไฟนครปฐม ส่วนระยะทางที่ให้บริการไกลที่สุดคือ 7.80 กิโลเมตร จากวินท่ารถปรับอากาศไปห้างแม็คโคร และพบว่าวินที่มีค่าบริการถูกที่สุด คือ วินสะพานลอยเทคนิค คิดเป็นราคาเฉลี่ยกิโลเมตรละ 8.47 บาท ส่วนวินที่มีค่าบริการราคาสูงมากที่สุด คือ วินท่ารถเมล์ 83 คิดเป็นราคาเฉลี่ยกิโลเมตรละ 18.18 บาท จากผลการศึกษาพบอีกว่าการให้บริการตามเขตพื้นที่ราคาค่าโดยสารมีลักษณะโครงข่ายการให้บริการแบบรัศมีออกจากจุดวิน คือ เมื่อราคาเพิ่มขึ้นระยะทางก็เพิ่มขึ้นด้วยส่งผลให้เขตพื้นที่ราคาขยายออกไปตามราคาค่าโดยสารด้วยเช่นกัน ส่วนการเก็บค่าโดยสารนั้นเป็นแบบตามกลุ่มพื้นที่ คือ มีการเก็บค่าโดยสารแบบคงที่และเก็บตามระยะทางจริงที่ให้บริการ

คำสำคัญ: รถจักรยานยนต์รับจ้าง ขอบเขตการให้บริการ เทศบาลนครนครปฐม

Abstract

This research aims to study the boundary of motorcycle taxi's service area in Nakhon Pathom municipality, Nakhon Pathom Province and to compare between the distance and the fares of motorcycle from 90 queues. and study only large size of motorcycle taxi queue that has 11 queues from 90 queues. The methods of study were collected the coordinate of the motorcycle taxis' location by using Handy GPS; surveyed the fare and distance of each motorcycle taxi queue by in-depth interviewing the motorcycle taxi driver's agent of each queue. The result of the study showed that the distribution of motorcycle taxi in Nakhon Pathom municipality is clustered. Motorcycle taxi stands located at the landmark and public transportation link. In boundary of service area case, the shortest service distance is 90 meters from Bus station Number 83 to train station and the longest service area distance is 7.80 kilometers from Bus station to Makro; the cheapest service fare is in the front of the Nakhonpathom Technical College queue average fares 8.47 baht per kilometer and the most of expensive service fare is

¹

อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Bus station Number 83 queue average fare 18.18 baht per kilometer. Motorcycle taxi fare zone is referring to the radiance pattern theory. When the fare is raised, the distance will be farther too. The fare is charged by zone, combining between stable price and real distance.

Keywords: Hired Motorcycle Service, Boundary of service, Nakhon Pathom Municipality

บทนำ

รถจักรยานยนต์รับจ้างเป็นระบบขนส่งสาธารณะรูปแบบหนึ่งที่ประชาชนเลือกใช้บริการ เนื่องจากมีความสะดวกสบาย และมีความรวดเร็วในการเดินทาง อีกทั้งยังตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้ดีกว่าขนส่งสาธารณะอื่น ๆ คือ สามารถเดินทางไปยังจุดหมายปลายทางได้ทุกที่ตามความต้องการ อีกทั้งผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่า ซึ่งวินรถจักรยานยนต์มีจุดกำเนิดในกรุงเทพมหานครบริเวณซอยงามดูพลี (Thailand Business, 1983, p.7 อ้างโดย พิรติ จิงประกอบ, 2559) ต่อมามีการขยายตัวไปตามชนเมืองต่างๆ รวมถึงจังหวัดนครปฐมก็เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในเขตตัวเมือง เนื่องจากความไม่เพียงพอต่อการให้บริการด้านขนส่งสาธารณะหรือการเข้าถึงตามตรอกซอยต่างๆ ดังนั้นรถจักรยานยนต์รับจ้างจึงเป็นบริการขนส่งสาธารณะหลักในตัวเมืองนครปฐม

จากสถิติบัญชีรายละเอียดการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตสถานีตำรวจภูธรเมืองนครปฐม พบว่า ในจังหวัดนครปฐมมีรถจักรยานยนต์รับจ้างที่จดทะเบียนทั้งหมด 267 วิน (สำนักงานขนส่งจังหวัดนครปฐม, 2559) ซึ่งในเขตเทศบาลนครนครปฐมมีทั้งหมด 90 วิน (ฤชานนท์ โกสุข, 2555) และในปัจจุบันถึงแม้ว่าการคิดค่าโดยสารมีการกำหนดราคาค่าโดยสารตามกฎกระทรวง แต่ยังคงพบปัญหาการคิดราคาค่าโดยสารที่ไม่เป็นธรรมกับผู้ให้บริการ วิจัยนี้จึงได้เห็นถึงความสำคัญของระยะทางและราคาค่าโดยสารของรถจักรยานยนต์รับจ้างที่จะมีผลต่อการคิดราคาค่าโดยสารที่เป็นธรรมต่อผู้ใช้บริการ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาขอบเขตการให้บริการของรถจักรยานยนต์รับจ้าง รวมถึงเปรียบเทียบราคาค่าโดยสารและระยะทางที่ให้บริการของรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและเป็นธรรมต่อผู้ใช้บริการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาขอบเขตการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อเปรียบเทียบระยะทางและราคาค่าโดยสารของแต่ละจุดให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนคร

นครปฐม จังหวัดนครปฐม

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษานี้จะศึกษาในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม พื้นที่ทั้งหมด 19.85 กิโลเมตร

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม และทำการเปรียบเทียบระยะทางและราคาค่าโดยสารแต่ละจุดให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้าง โดยศึกษาเฉพาะวินขนาดใหญ่ ที่มีจำนวนรถจักรยานยนต์รับจ้างในวินมากกว่า 13 คันขึ้นไป

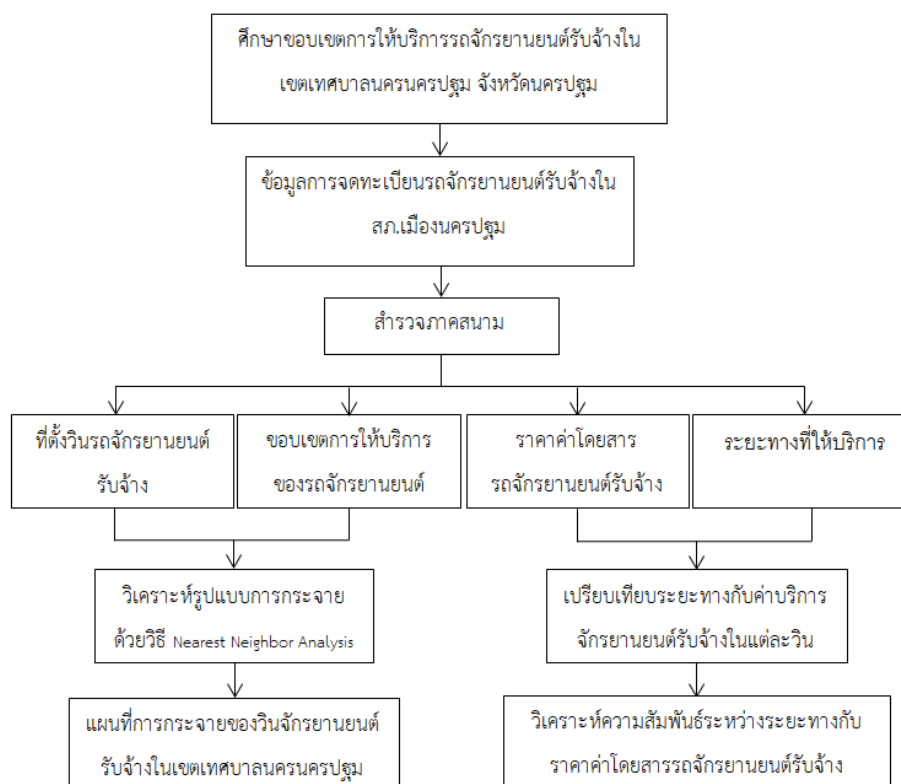
3. ขอบเขตด้านประชากร

ตัวแทนผู้ขับรถจักรยานยนต์รับจ้างในวินขนาดใหญ่จำนวน 11 วิน ในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม ได้แก่ วินท่ารถปรับอากาศ วินปฐมมงคล ถนนคตฤกษ์ วินท่าตลาดผักผลไม้ วินท่ารถเมย์ 83 วินป่าแวง วินหน้าดับเพลิง วินหน้าโรงพยาบาลศูนย์นครปฐม วินชาวพระ วินบักซี วินสะพานลอยเทคนิค และวินโลตัสนครปฐม

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นงานที่ศึกษาเชิงคุณภาพ โดยแบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลบัญชีรายละเอียดทำรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตสถานีตำรวจภูธรเมืองนครปฐม จากสำนักงานขนส่งจังหวัดนครปฐม ทำการแบ่งช่วงชั้นของข้อมูลออกเป็น 3 ช่วง ด้วยวิธี Natural Break Jenks เพื่อแบ่งขนาดของวินออกเป็น ขนาดวินเล็ก ขนาดวินปานกลาง ขนาดวินใหญ่ ซึ่งผู้จัดทำวิจัยได้ศึกษาเฉพาะวินที่มีขนาดใหญ่เท่านั้น
2. สำรวจพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลเฉพาะวินรถจักรยานยนต์รับจ้างขนาดใหญ่ ทั้ง 11 วิน โดยข้อมูลที่ได้จะเป็นตำแหน่งที่ตั้งของวิน โดยใช้เครื่องมือวัดพิกัดตำแหน่ง (GPS) จำนวนรถจักรยานยนต์รับจ้างในวิน ราคาค่าโดยสาร ระยะทางการให้บริการ และจุดหมายปลายทางในการให้บริการ พร้อมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างวินละ 1 คน
3. จัดทำแผนที่เส้นทางการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างตามราคาค่าโดยสารในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม ด้วยโปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลระยะทางเฉลี่ยและราคาค่าโดยสารของแต่ละวิน และจัดทำตารางระยะทางเฉลี่ยของแต่ละวินรถจักรยานยนต์รับจ้างตามราคาค่าโดยสารเพื่อทำการเปรียบเทียบระยะทางและราคาค่าโดยสารของแต่ละวิน
4. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสายตาและใช้เทคนิควิเคราะห์การกระจาย (Nearest Neighbor Analysis) ด้วยโปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ในการวิเคราะห์ลักษณะการกระจายตัวของวินรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม ทั้ง 90 วิน รวมถึงการวิเคราะห์ลักษณะโครงข่ายการให้บริการของรถจักรยานยนต์รับจ้างด้วยทฤษฎีโครงข่ายการให้บริการระบบขนส่งสาธารณะของพนิต ภูจันดา (2556)

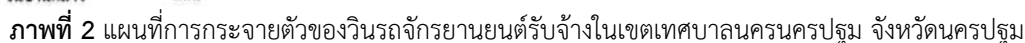
ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิด

ตารางที่ 1 สรุปวิธีการดำเนินงานวิจัย

วัตถุประสงค์	วิธีการศึกษา	ข้อมูลที่ใช้ศึกษา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. ศึกษาขอบเขตการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม	- รวบรวมข้อมูลการจดทะเบียนรถจักรยานยนต์รับจ้างในจังหวัดนครปฐม - ลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม - ทำการเก็บพิกัดตำแหน่งของวินรถจักรยานยนต์รับจ้าง - ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างและสัมภาษณ์ตัวแทนผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างกลุ่มตัวอย่างจำนวน 11 ราย - ทำแผนที่ขอบเขตการให้บริการด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์	- ข้อมูลที่ตั้งของวิน, ขนาดของวิน, ขอบเขตการให้บริการ ระยะทางและราคาค่าโดยสารที่ให้บริการ	แผนที่ขอบเขตการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม
2. เปรียบเทียบระยะทางและราคาค่าโดยสารแต่ละจุดให้บริการจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม	- เปรียบเทียบระยะทางและค่าบริการของแต่ละวินรถจักรยานยนต์รับจ้าง	- ข้อมูลระยะทางเฉลี่ยของแต่ละวินรถจักรยานยนต์รับจ้างตามราคาค่าโดยสาร	ผลการเปรียบเทียบระหว่างระยะทางกับราคาค่าบริการแต่ละจุดให้บริการจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม

ผลการศึกษา

ในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม มีจำนวนรถจักรยานยนต์รับจ้างทั้งหมด 90 วิน ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์การกระจาย พบว่ามีการกระจุกตัวอยู่บริเวณรอบองค์พระปฐมเจดีย์ ตลาดบน ตลาดล่าง ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนและย่านเศรษฐกิจ และพบว่าวินรถจักรยานยนต์รับจ้างขนาดใหญ่ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนถนนเส้นหลัก ได้แก่ ถนนเทศบาลและถนนเพชรเกษม ซึ่งมีจุดเชื่อมต่อขนส่งสาธารณะ เช่น รถเมล์ รถตู้ รถสองแถว อีกทั้งตั้งอยู่บริเวณใกล้ตลาด ห้างสรรพสินค้า สถานที่ราชการดังแผนที่ 2 ดังนี้

Average Nearest Neighbor Summary

Nearest Neighbor Ratio: 0.745599
 z score: -4.618026
 p value: 0.000004

Significance Level (p-value)

Significance Level (p-value)	Critical Value (z-scores)
0.01	< -2.58
0.05	-2.58 ~ -1.96
0.10	-1.96 ~ -1.65
0.05	1.65 ~ 1.96
0.01	> 2.58

Significant

(Random)

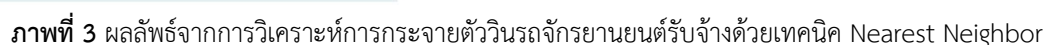
Significant

Clustered

Random

Dispersed

Given the z score of -4.618026/26, there is a less than 1% likelihood that this clustered pattern could be the result of random chance.

จากการวิเคราะห์การกระจายตัวของวินรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม ด้วยวิธี Nearest Neighbor พบว่าค่าเฉลี่ยระยะห่างระหว่างจุดต่างๆ กับจุดอื่นที่ใกล้เคียงที่สุด (Observed Mean Distance) ได้ 178.50 เมตร และค่าเฉลี่ยระยะห่างระหว่างจุดข้างเคียง (Expected Mean Distance) ในการ Random Distribution ได้ 239.42 เมตร และค่า Nearest Neighbor Ratio ได้ 0.75 ซึ่งอยู่ฝั่งซ้ายของกราฟจึงเป็นการกระจายตัวแบบ Clustered คือ การกระจาย

แบบกลุ่มก่อน ตามผลที่ได้จากโปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ แต่เนื่องจากดัชนีมีค่าใกล้เคียงกับ 1 มากกว่า 0 จึงสรุปได้ว่าวินรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม มีการกระจายตัวแบบกลุ่มก่อนที่มีโอกาสเป็นการกระจายตัวแบบสุ่มได้ เพราะค่าดัชนีมีค่าใกล้เคียงกับ 1

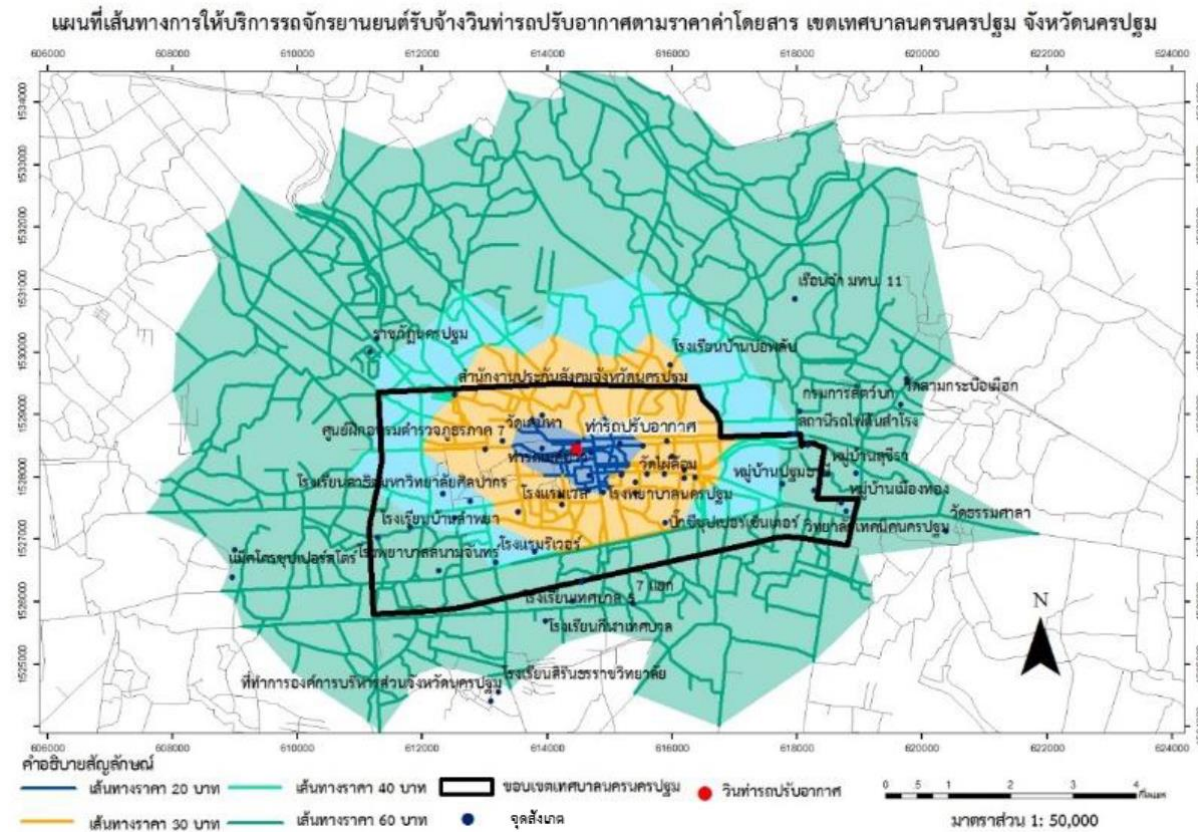
1. ขอบเขตการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตนครปฐม จังหวัดนครปฐม

ผู้ทำวิจัยได้การแบ่งข้อมูลขนาดของวินออกเป็น 3 ช่วงชั้น โดยใช้วิธี Natural Breaks (Jenks) คือ วินขนาดเล็ก วินขนาดปานกลาง วินขนาดใหญ่ ซึ่งศึกษาเฉพาะวินขนาดใหญ่ ดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนของวินรถจักรยานยนต์รับจ้างในแต่ละช่วงชั้น

ขนาดวิน	จำนวน (วิน)	จำนวนรถในวิน (คัน)
เล็ก	44	1-6
ปานกลาง	35	7-13
ใหญ่	11	มากกว่า 13 ขึ้นไป
	90	รวม

ในด้านการบริการของรถจักรยานยนต์รับจ้างได้ทำการสำรวจพื้นที่ราคาค่าโดยสารและระยะทางจากตัวแทนผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างทั้ง 11 วิน เพื่อให้ทราบถึงขอบเขตการให้บริการซึ่งพบว่า ราคาค่าโดยสารกับระยะทางที่ให้บริการของแต่ละวินมีความแตกต่างกันถึงแม้ราคาค่าโดยสารจะเท่ากันซึ่งแต่ละวินได้กำหนดราคาตามความเหมาะสมเองและส่วนใหญ่เป็นไปตามเกณฑ์ที่ระบุในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133 ตอนที่ 26 ก หน้าที่ 8 คือ ระยะทาง 2 กิโลเมตรแรก ต้องไม่เกิน 25 บาท และกิโลเมตรต่อๆ ไป แต่ไม่เกิน 5 กิโลเมตร ต้องไม่เกินกิโลเมตรละ 5 บาท ซึ่งระยะทางที่ให้บริการใกล้สุดคือระยะทาง 90 เมตร ในราคา 10 บาท จากวินท่ารถเมล์ 83 ไปสถานีรถไฟนครปฐม ส่วนระยะทางที่ให้บริการที่ไกลที่สุดคือ ระยะทาง 7.80 กิโลเมตร ราคา 60 บาท จากวินท่ารถปรับอากาศไปห้างแม็คโคร นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดเขตพื้นที่ราคาค่าโดยสารซึ่งจะทำให้เห็นถึงขอบเขตการให้บริการของแต่ละวิน แต่ละราคาค่าโดยสารสามารถไปถึงจุดหมายปลายทางใดได้บ้าง เช่น วินท่ารถปรับอากาศ ในราคา 20 บาท สามารถบริการได้ถึงศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 7 สถานีตำรวจ ท่ารถเมล์ขาว ส่วนราคา 30 บาท สามารถบริการได้ถึงห้างบิ๊กซี โรงแรมเวล มหาวิทยาลัยศิลปากร ราคา 40 บาท สามารถบริการได้ถึงห้างเทสโก้โลตัส มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม โรงพยาบาลกรุงเทพสนามจันทร์ และราคา 60 บาท สามารถบริการได้ถึงห้างแม็คโคร โรงเรียนบอสโกพิทักษ์ โรงเรียนเทศบาล 5 ดังภาพที่ 4 ดังนี้

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงที่ตั้งวินรถจักรยานยนต์รับจ้างขนาดใหญ่เขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม

2. เปรียบเทียบระหว่างราคาค่าโดยสารและระยะทางให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม

ผู้จัดทำวิจัยได้ทำการจัดอันดับวินรถจักรยานยนต์รับจ้างที่ใช้เส้นทางในการให้บริการมากที่สุดไปวินรถจักรยานยนต์รับจ้างที่ใช้เส้นทางในการให้บริการน้อยที่สุดของแต่ละราคาค่าโดยสาร ซึ่งราคาค่าโดยสารจะยึดตามป้ายราคาติดตามจุดให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้าง ผลปรากฏดังตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบระยะทางการให้บริการของวินรถจักรยานยนต์รับจ้างมากที่สุดและน้อยที่สุดตามราคาค่าโดยสาร

ราคาค่าโดยสาร (บาท)	วินที่ให้บริการ ระยะทางมากที่สุด	ระยะทางเฉลี่ยกิโลเมตร	วินที่ให้บริการระยะทาง น้อยที่สุด	ระยะทางเฉลี่ยกิโลเมตร	ราคาค่าโดยสาร (บาท)
15	สะพานลอยเทคนิค	1.43	ท่ารถเมล์ 83	0.30	15
20	สะพานลอยเทคนิค	2.43	ขวาวพระ	0.98	20
30	สะพานลอยเทคนิค	3.45	หน้า รพ. ศูนย์นครปฐม	1.98	30
40	สะพานลอยเทคนิค	5.53	เทสโก้โลตัส	2.71	40
50	ปฐมมงคล ถ. คตภพ	6.16	หน้าดับเพลิง	3.80	50
60	ท่ารถปรับอากาศ	7.80	เทสโก้โลตัส	5.56	60

จากตารางที่ 3 เมื่อนำผลที่ได้ไปทำการพิจารณาร่วมกันกับผลจากการสอบถามจากตัวแทนผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง พบว่าในราคาที่เท่ากันแต่มีระยะทางให้บริการที่แตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละวิน เช่น การใช้เส้นทางลัด การใช้ซอย การใช้ถนนเส้นหลัก และการหลีกเลี่ยงสัญญาณไฟจราจร ซึ่งทั้งหมดล้วนส่งผลต่อระยะทางที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงของแต่ละวินทำให้แต่ละราคาค่าโดยสารมีระยะทางที่แตกต่างกัน เช่น ในราคา 15 บาท วินสะพานลอยเทคนิคไปได้ไกลสุด 1.43 กิโลเมตร แต่วินป่าไผ่และวินท่ารถเมล์ 83 มีราคา 15 บาทเท่ากัน แต่ระยะทางกลับไม่เท่ากันเนื่องจากวินสะพานลอยเทคนิคต้องเข้าซอยจึงทำให้ระยะทางในการให้บริการมากกว่าวินอื่น และเมื่อนำระยะทางเฉลี่ยของแต่ละวินมาทำการเฉลี่ยราคาค่าโดยสารต่อกิโลเมตร พบว่าวินที่คิดราคาค่าโดยสารถูกที่สุด คือ วินหน้า โรงพยาบาลศูนย์นครปฐม ส่วนวินที่คิดราคาค่าโดยสารแพงที่สุด คือ วินท่ารถเมล์ 83

สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม พบว่ามีวินรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครนครปฐมทั้งหมด 90 วิน มีการกระจายตัวในลักษณะแบบกลุ่มก้อน ซึ่งกระจุกตัวอยู่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ ตลาดบน ตลาดล่าง ซึ่งผู้ทำวิจัยได้ศึกษาเฉพาะวินขนาดใหญ่ 11 วิน พบว่าส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนถนนเส้นหลัก คือ ถนนเทศบาลและถนนเพชรเกษม เป็นไปตามทฤษฎีที่ตั้งที่บริเวณย่านศูนย์กลางทางเศรษฐกิจมักจะมีบริการขนส่งสาธารณะรองรับให้เพียงพอกับจำนวนประชากรที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งเส้นทางที่บริการไกลที่สุด คือ วินท่ารถเมล์ 83 ไปสถานีรถไฟนครปฐมในระยะทาง 0.09 กิโลเมตร ราคา 10 บาท เส้นทางที่ให้บริการใกล้ที่สุด คือ จากวินท่ารถปรับอากาศไปห้างแม็คโครในระยะทาง 7.80 กิโลเมตร ราคา 60 บาท เมื่อทำการกำหนดเขตพื้นที่ราคาค่าโดยสารโดยเฉลี่ยระยะทางไปตามราคาค่าโดยสารของแต่ละวิน เพื่อทราบขอบเขตการให้บริการของแต่ละวิน พบว่าเมื่อระยะทางเพิ่มขึ้นราคาก็เพิ่มขึ้นด้วย ส่งผลให้เขตพื้นที่ราคามีการขยายตัวออกตามราคาค่าโดยสารที่เพิ่มขึ้นจากจุดวิน ซึ่งมีลักษณะรูปแบบโครงข่ายการให้บริการระบบขนส่งแบบรัศมีเป็นไปตามทฤษฎีโครงข่ายการให้บริการสาธารณะ และ พบว่ามีการคิดราคาค่าโดยสารแบบกลุ่มพื้นที่ตามแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดราคาค่าโดยสาร นอกจากนี้ได้ทำการเปรียบเทียบระยะทางและราคาค่าโดยสารผลปรากฏว่าในราคาค่าโดยสารที่เท่ากันแต่กลับมีระยะทางที่ให้บริการไม่เท่ากัน เนื่องจากเงื่อนไขการใช้เส้นทางของแต่ละวิน เช่น การใช้เส้นทางลัด การใช้ซอย การใช้ถนนเส้นหลัก และการหลีกเลี่ยงสัญญาณไฟจราจร

ข้อเสนอแนะ

ผลงานวิจัยที่ได้สามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ให้บริการ รวมถึงการตัดสินใจเลือกใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างของผู้ใช้บริการเพื่อนำไปสู่การต่อยอดที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- พนิต ภูจันดา. (2556). “ค่าโดยสารและบัตรโดยสารของระบบขนส่งมวลชน.” ในความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับระบบขนส่งมวลชน, 119-127. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พีรติ จิงประกอบ. (2559). “ศิลปะจัดวางสื่อผสมภาพถ่ายเพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้าง” วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University, 9 (3), 1828-1843.
- ฤชานนท์ โกสุข. (2555). “การศึกษาการกระจายตัวของวินมอเตอร์ไซด์รับจ้างในเขตเมืองจังหวัดนครปฐม.” บัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุเมศวร์ พิริยะวัฒน์. (2551). ระบบขนส่งสาธารณะ (Public Transportation). เอกสารประกอบการสอนวิชา 533371 วิศวกรรมขนส่ง ภาควิชากรรมโยธา คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานขนส่งจังหวัดนครปฐม. (2559). “บัญชีรายละเอียดค่ารถจักรยานยนต์รับจ้างในเขต สก. เมืองนครปฐม” . : สำนักงานขนส่งจังหวัดนครปฐม.

ความเป็นอาหารอีสานของหมู่บ้านกุ้งสันต์รัตน์กับบริบททางธรรมชาติและสังคม

Kusanrat Village's food: a Northeastern Thai Food in Natural and Social Contexts

นาคยา อยู่คง¹

บทคัดย่อ

การศึกษาความเป็นอาหารอีสานของหมู่บ้านกุ้งสันต์รัตน์กับบริบททางธรรมชาติและสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ลักษณะอาหาร การรับประทานอาหาร และบริบทสำคัญที่กำหนดลักษณะอาหารและการรับประทานของหมู่บ้านกุ้งสันต์รัตน์ โดยมีพื้นที่ศึกษาหมู่บ้านกุ้งสันต์รัตน์ อ.นาตุณ จ.มหาสารคาม ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกและสังเกตการณ์ในการเก็บข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่าลักษณะอาหารดั้งเดิมของอีสาน คือ วัตถุดิบประกอบอาหารมาจากการเก็บหาของป่าและล่าสัตว์ การเพาะปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ และการซื้อขายเนื้อสัตว์ และมีวิธีการปรุงอาหารที่มีความหลากหลายแต่เป็นวิธีการปรุงที่ไม่มีหลายขั้นตอน ไม่ใช้ระยะเวลาและประหยัดเชื้อเพลิง นอกจากนี้รายการอาหารที่หลากหลายและที่เน้นผักมากกว่าเนื้อสัตว์และทำให้อาหารละเอียดผสมด้วยกัน ส่วนความอร่อยของอาหารเน้นรสชาติเผ็ด เค็มและความอร่อยของอาหารที่เกิดจากองค์ประกอบทั้ง 4 เรื่องคือความสดใหม่ของวัตถุดิบ การเตรียมวัตถุดิบและเครื่องปรุง วิธีการปรุงอาหาร และการปรุงรส สำหรับวิธีการรับประทานอาหารที่มีความเรียบง่าย นั่งล้อมกันเป็นวงกลมและการรับประทานอาหารร่วมกันอย่างพร้อมหน้าตาของสมาชิกในครัวเรือน และบริบทที่กำหนดลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารอีสานแบบดั้งเดิมมี 2 บริบท คือ บริบททางธรรมชาติหรือสภาพฤดูกาล และบริบททางสังคมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตการทำงานของสังคมเกษตรกรรม ความเป็นเครือญาติและระบบอาวุโส และฐานะทางเศรษฐกิจ

คำสำคัญ : อาหารอีสาน หมู่บ้านกุ้งสันต์รัตน์ บริบททางธรรมชาติ บริบททางสังคม

Abstract

The study of Kusanrat village's food aims to investigate how the characteristics of northeastern Thai food and ways to eating at Kusanrat village are defined by surrounding contexts. Employing in-depth interviews and observation as data collection tool, this study reveals that the villagers plant vegetables as well as finding them in forest. Additionally, the villager also go hunting and buying meat from a market as well as running a farm. There are various ways of cooking. Most of them, however, are simple and fuel-efficient, rather than time-consuming. There is variety of menu. Vegetables are used as main ingredients more than meat. Additionally, the ingredients are usually blended together. The food taste spicy and salty. Four factors contributing to the taste of the food are: freshness of ingredient, food preparation methods, ways of cooking and seasoning. The villagers are found to have simple meals with their household. Finally, natural and social contexts are found to play important roles in determining characteristics of food and how the villagers eat.

Keywords: Northeastern Thai Food, Kusanrat Village, Natural Context, Social Context

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

ภาพแทนอาหารอีสานหลักคือมีข้าวเหนียว ปลาร้าที่นำมาเป็นเครื่องปรุงอาหารแทนน้ำปลาและแจ่ว และอาหารที่เน้นผักและแมลงพื้นบ้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิอากาศที่เรียกว่า “อาหารพื้นบ้าน” รวมทั้งการรับประทานอาหารดิบ คือ ลาบ ก้อย ที่มีความเชื่อว่าการรับประทานดังกล่าวทำให้ร่างกายแข็งแรงแต่อาหารแบบนี้มีพยาธิใบไม้ในตับ ทำให้ชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นโรคพยาธิ ดังนั้นหน่วยงานราชการจึงมีการรณรงค์และส่งเสริมให้ชาวอีสานมีความรู้เรื่องโภชนาการสมัยใหม่ ซึ่งความรู้โภชนาการสมัยใหม่เข้ามาพร้อมกับการแพทย์และการสาธารณสุขสมัยใหม่ในช่วงของการพัฒนาสู่ภาวะความสมัยใหม่ (ชาติชาย มุกสง, 2553 : 482) และองค์ความรู้และการศึกษาวิจัยอาหารอีสานมุ่งเน้นไปศึกษาเกี่ยวโภชนาการดังเช่น “พฤติกรรมบริโภคของชาวชนบทอีสาน” โดย พิษณุ อุดมตะเวทิน (2536) “ผักพื้นบ้านภาคอีสาน” โดย สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข (2547) และ “วัฒนธรรมอาหารไทย:ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดย สัมฤทธิ์ สุภามา และคณะ(2556) แต่จากการลงศึกษาภาคสนามหมู่บ้านบางหมู่บ้านของอำเภอยะผาพิสัยและนาอุดม จังหวัดมหาสารคาม ที่ได้มีการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ได้พบว่า วัฒนธรรมอาหารอีสานมีความเกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะอาหารและการรับประทานมีสัมพันธ์กับวิถีชีวิตการทำงานไร่นา การปรุงอาหารต้องคำนึงการใช้เชื้อเพลิงเป็นภาระหน้าที่หรือค่าใช้จ่ายของครัวเรือน และมีกฎมารยาทของการรับประทานอาหาร นอกจากนี้อาหารของชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะมีความแตกต่างตามฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่ง Pierre Bourdieu (1984 อ้างถึงใน สุนีย์ ประสงค์ บัณฑิต, 2553: 114-122) พบว่าการกินอาหารมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับชนชั้น ในสังคมฝรั่งเศสการกินอาหารของชนชั้นกรรมาชีพและกรรมกรมีความแตกต่างของรสนิยมการกินอาหารตั้งแต่ประเภทอาหาร และมารยาทของการรับประทานอาหาร ซึ่งชนชั้นกรรมาชีพมีความเป็นอิสระในด้านรูปแบบการจัดวางและชนิดของอาหาร หลีกเลี่ยงการนับจำนวนและการชั่งตวงวัดที่ตายตัวเกินไป สำหรับชนชั้นกรรมกรจะมีเวลามากกว่าสตรีจากชนชั้นกรรมาชีพ และอาจมีคนรับใช้มาช่วยทำงานบ้าน ดังนั้นอาหารที่รับประทานจึงมักเป็นอาหารที่มีราคาแพง ใช้เวลา และความเอาใจใส่ในการจัดเตรียม อาหารของชนชั้นกรรมกรที่กลับเป็นรูปแบบการรับประทานที่ดูมีจังหวะจะโคน ประณีตบรรจง พิถีพิถัน และมีพิธีรีตอง อาหารจะได้รับการแยกประเภทตามลำดับ ดังนั้นอาหารจึงได้เป็นเพียงปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต แต่อาหารมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับบริบทต่าง ๆ ที่กำหนดให้ลักษณะอาหารมีความแตกต่างกัน

จากที่กล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารอีสาน และบริบทสำคัญที่กำหนดลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารอีสาน โดยมุ่งเน้นการศึกษาอาหารในชีวิตประจำวัน และไม่ได้มุ่งเน้นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในประเด็นดังกล่าว เพื่อทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมอาหารที่มีความสัมพันธ์กับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนกับเรื่องต่าง ๆ และความแตกต่างของวัฒนธรรมอาหารของแต่ละครัวเรือน ผู้วิจัยได้เลือกลงศึกษาภาคสนาม ณ หมู่บ้านกุ้งสันต์รัตน อ.นาอุดม จ.มหาสารคาม เป็นพื้นที่กรณีศึกษา เนื่องจากหมู่บ้านดังกล่าวยังมีวัฒนธรรมอาหารดั้งเดิม มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอาหารแบบสมัยใหม่เพียงไม่มากเท่ากับหมู่บ้านอื่นๆ พร้อมทั้งหมู่บ้านดังกล่าวมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 65 ครัวเรือน ทำให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างละเอียดภายใต้ระยะเวลาการทำวิจัยเพียง 1 ปี

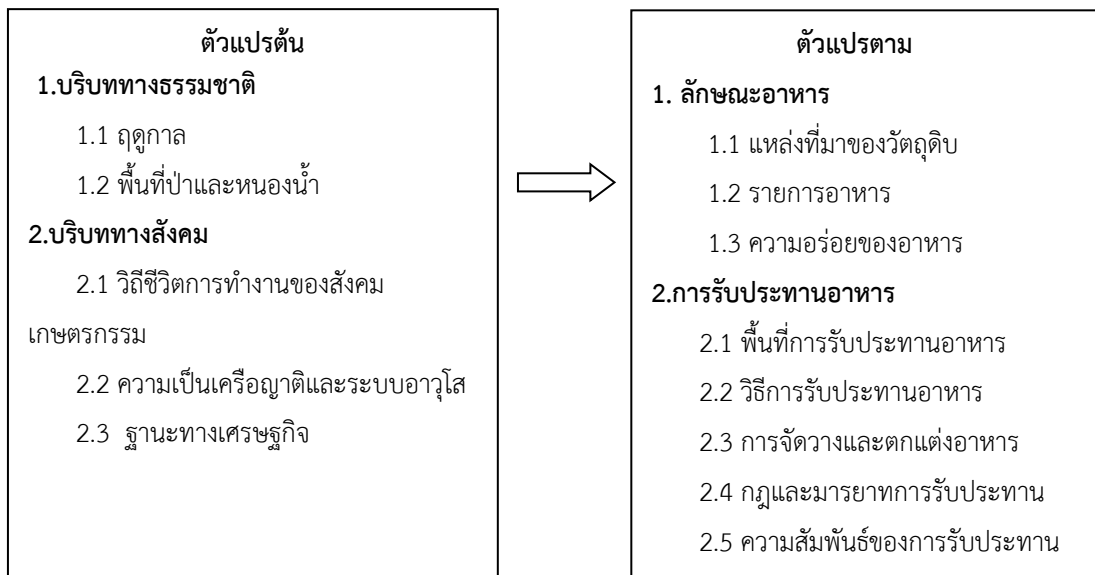
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารอีสานของชาวบ้านหมู่บ้านกุ้งสันต์รัตน
2. เพื่อศึกษาบริบทที่กำหนดลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารอีสานของชาวบ้านหมู่บ้านกุ้งสันต์รัตน

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยนี้ได้มาจากการทบทวนแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา พร้อมทั้งข้อมูลจากการลงศึกษาภาคสนามในเบื้องต้น พบว่าบริบททางธรรมชาติเรื่องฤดูกาล และพื้นที่ป่าและหนองน้ำ และบริบททางสังคมเรื่องวิถีชีวิตการทำงานของสังคมเกษตรกรรม ความเป็นเครือญาติและระบบอาวุโส และฐานะทางเศรษฐกิจ ได้กำหนดลักษณะ

อาหารเรื่อง แหล่งที่มาวัตถุดิบ รายการอาหาร และความอร่อยของอาหาร และการรับประทานอาหารเรื่อง พื้นที่การ รับประทานอาหาร วิธีการรับประทานอาหาร การจัดวางและตกแต่งอาหาร กฎและมารยาทการรับประทาน และ ความสัมพันธ์ของการรับประทาน ซึ่งสามารถนำมาเขียนเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินวิจัย

พื้นที่ศึกษาวิจัย การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธีศึกษาด้วยการลงภาคสนาม ที่หมู่บ้านกู่สันตรัตน์ อ.นาตุ้ม จ.มหาสารคาม มีครัวเรือนจำนวน ประมาณ 65 ครัวเรือน จำนวนประชากรจำนวน 310 คน (ข้อมูลปี พ.ศ. 2558) โดยชาวบ้านส่วนมากมีพื้นที่นาเฉลี่ยครอบครัวละ 5-6 ไร่ ซึ่งหมู่บ้านดังกล่าวยังมีวัฒนธรรมอาหารดั้งเดิม มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอาหารแบบสมัยใหม่เพียงไม่มากเท่ากับหมู่บ้านอื่น ๆ โดยเน้นการศึกษาอาหารที่อยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่ศึกษาอาหารในงานประเพณีกรรมต่าง ๆ

เครื่องมือการวิจัย การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Analysis) ใช้วิธีการการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถทำได้ ด้วยการเป็นผู้ช่วยในการทำกิจกรรมตั้งแต่ขั้นตอนของการจัดหาและเตรียมวัตถุดิบ โดยทำหน้าที่ไปช่วยเก็บเห็ด หน่อไม้และขูดหาปู จับปลา และเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ขั้นตอนการปรุงอาหาร ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการเตรียมวัตถุดิบ และขั้นตอนการรับประทานอาหาร ทำหน้าที่ช่วยยกอาหารและรับประทานร่วมกัน พร้อมทั้งเก็บล้างจานชาม และผู้วิจัยเป็นคนนอกวัฒนธรรมจึงไม่มีความเข้าใจวัฒนธรรมอีสาน ผู้วิจัยจะใช้เหตุการณ์หรือกิจกรรมเป็นแนวทางในการเรียนรู้ และจากนั้นจะมีการสัมภาษณ์เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจประเด็นต่างๆให้ลึกซึ้งมากขึ้น และการวิจัยต้องลงไปเก็บข้อมูลให้ครอบคลุมทุกฤดูกาล และคำนึงถึงความแตกต่างทางฐานะเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน

กลุ่มประชากรศึกษา บ้านกู่สันตรัตน์ มีการแบ่งพื้นที่ในหมู่บ้านออกเป็น 2 ส่วน คือ บ้านกู่ และบ้านกลาง พบว่ากลุ่มเครือญาติตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันที่เรียกว่า “คุ้ม” บ้านกู่ มีครัวเรือนจำนวน 43 ครัวเรือนและการแบ่งคุ้มออกเป็น 6 คุ้ม ส่วนบ้านกลาง มีครัวเรือนจำนวน 22 ครัวเรือนและการแบ่งคุ้มออกเป็น 3 คุ้ม ดังนั้นผู้วิจัยศึกษาเก็บข้อมูลทั้ง 6 คุ้มจำนวน 65 หลังคาเรือน และมีกลุ่มประชากรที่สัมภาษณ์ทั้งหญิงและชายที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากลงพื้นที่ในแต่ละครั้งมาจัดแบ่งเป็นประเด็น มีการเรียบเรียง วิเคราะห์และพรรณนา โดยมีการวิเคราะห์ดังนี้คือ การวิเคราะห์ลักษณะอาหารและการรับประทานของชาวบ้านหมู่บ้านกู่สันตรัตน์ ซึ่งลักษณะอาหารแบ่งเป็นประเด็นต่าง ๆ คือ แหล่งที่มาของวัตถุดิบ วิธีการปรุงอาหาร รายการอาหาร และความ

อร่อย สำหรับการรับประทานอาหารแบ่งเป็นประเด็น คือ เวลาและพื้นที่การรับประทานอาหาร วิธีการรับประทานอาหาร การจัดวางและตกแต่งอาหาร กฎและมารยาทการรับประทาน และความสัมพันธ์ของการรับประทาน และการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมีแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับบริบทต่าง ๆ และมีการวิเคราะห์ฐานะทางเศรษฐกิจกับลักษณะความแตกต่างของอาหารและการรับประทานอาหารของแต่ละครัวเรือน ซึ่งจะมีการแบ่งฐานะทางเศรษฐกิจโดยใช้มุมมองภายในของชาวบ้าน หมู่บ้านกุ่ม์สันตรัตน์ (Emic Approach) และบริบทของหมู่บ้านเป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่งฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกในหมู่บ้าน

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยพบลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารอีสานดั้งเดิมและมีบริบททางธรรมชาติและสังคมที่กำหนดอาหารและการรับประทานอาหารอีสานแบบดั้งเดิมของชาวบ้านหมู่บ้านกุ่ม์สันตรัตน์ โดยมีลักษณะดังนี้ คือ

1. ลักษณะวัฒนธรรมอาหารแบบดั้งเดิม

1.1 แหล่งที่มาของวัตถุดิบประกอบอาหาร พบว่าชาวบ้านมีแหล่งที่มาของวัตถุดิบประกอบอาหารด้วยกัน 3 วิธีการ คือ

1.1.1 การเก็บของป่าและล่าสัตว์ พบว่าชาวบ้านมีการเก็บหาของป่าและล่าสัตว์ ซึ่งเป็นวิธีการหาอาหารวัตถุดิบที่อยู่ตามธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ พืชผัก และแมลง หอย และสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กบ เขียด ปูนา โดยมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1) พื้นที่ของการเก็บของป่าและล่าสัตว์ พื้นที่สำหรับในการเก็บหาของป่ามี 2 พื้นที่ คือ 1) พื้นที่สาธารณะของชุมชน ได้แก่ ป่า หนองน้ำ ซึ่งหนองน้ำของหมู่บ้านมีจำนวน 4 หนองน้ำสามารถจับปลาได้ คือหนองน้ำกุดทอง หนองน้ำกุดอ้อ หนองน้ำกุดอี และหนองน้ำบอน 2) พื้นที่ท้องไร่ท้องนา และบ่อน้ำของชาวบ้าน ที่เป็นพื้นที่ของส่วนบุคคล อย่างไรก็ตามพบว่าชาวบ้านสามารถเก็บพืชผักและขุดหาปูหาแมลง หาหอยตามท้องไร่ท้องนา ที่เจ้าของท้องไร่ท้องนาไม่ได้เป็นผู้ปลูกหรือเลี้ยงเอง แต่พืชและสัตว์ต่าง ๆ นั้นได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งถือว่าแต่ละคนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติดังกล่าว สิทธิในการใช้ประโยชน์ดังกล่าวจึงเป็นแหล่งอาหารให้กับสมาชิกในสังคม(อานันท์ กาญจนพันธุ์,ม.ป.ป.: 183) โดยเฉพาะผู้ที่มีฐานะยากจน ไม่มีที่ดินในการเพาะปลูก

2) ฤดูกาล การเก็บหาอาหารตามธรรมชาติมีความแตกต่างตามฤดูกาล จะมีความแตกต่างทั้งประเภทพืชและสัตว์ และปริมาณพืชและสัตว์

ช่วงฤดูฝนเป็นช่วงที่มีอาหารหลากหลายประเภทพืชผัก แมลงต่าง ๆ และมีปริมาณอาหารมากกว่าช่วงฤดูกาลอื่น ๆ ตามพื้นที่ป่า และตามท้องไร่ท้องนาจะมีหน่อไม้ไผ่ เห็ด ได้แก่ เห็ดกอก เห็ดไข่ เห็ดโคนหรือเห็ดปลวก เห็ดเผาะ เห็ดละโงก และกบ เขียด แมลงต่างๆ มากมาย ได้แก่ แมลงกะซอน แมลงเต่า แมลงกิ้งกือ แมลงด้กแด่ แมลงด้บเต่า หนอนกล้วย หนอนไม้ไผ่ สำหรับตามหนองน้ำ จะถูกปลาช่อนหรือลูกคอก ปลา หอยจำนวนมาก และปลายฤดูหนาว จะมีพืชผักพื้นบ้านหลากหลายประเภท เช่น ผักกระโดน ผักหวาน ผักติ้ว และตามหนองน้ำจะมีกุ้ง หอย และช่วงดังกล่าวนี้จะมีแมลงต่าง ๆ คือ แมลงจิ้งจก จิ้งหรีด ที่ชาวบ้านอีสานเรียกว่าจิดโป้ม และภาคกลางเรียกว่าจิ้งโกร่ง เป็นต้น

ช่วงฤดูร้อนเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม หลังจากว่างจากการทำนา พบว่าชาวบ้านขุดหาปู และสอยมดแดง หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว พวกผู้หญิงที่เป็นเพื่อนรุ่นเดียวกันที่สนิทสนมหรือเป็นเครือญาติกันก็จะชวนกันไปขุดหาแมลง หาหอย หาปูในท้องนา เพื่อมาเป็นอาหารให้กับครอบครัวตนเอง ถ้าได้จำนวนมากก็จะนำไปขายในตลาดเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครัวเรือน ชาวบ้านจะสามารถขุดหาแมลงหาปูตามท้องนาต่าง ๆ ที่เจ้าของได้เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าของท้องไร่ท้องนาไม่มีสิทธิในการหวงห้ามไม่ให้ผู้อื่นมาขุดหาปูได้ เพราะปูในท้องนาเจ้าของนาไม่ได้เป็นผู้เลี้ยง จึงไม่มีสิทธิเป็นเจ้าของ การขุดหาปูจะต้องมีเทคนิคความรู้ว่าบริเวณไหนเป็นที่อยู่อาศัยของปู ซึ่งจะสังเกตได้จากขีดินที่เป็นขุยดินเล็ก ๆ บริเวณนั้นจะเป็นที่อยู่อาศัยของปู และใช้เสียมขุดลงไป การขุดหาปูจะต้องระมัดระวังไม่ให้ไปขุดรูงูแทน เมื่อได้ปูมา

ก็จะนำมาปรุงเป็นอาหาร และนำมาทำเป็นปุ๋ยมอง เป็นเครื่องปรุงที่ใช้ทำส้มตำรับประทาน นอกจากนี้ยังมีพืชที่เป็นอาหารที่ในพื้นที่ป่า และตามท้องไร่ท้องนา เช่น ต้นมะม่วง มะกอกป่า ขี้เหล็ก พุทรา จะมีไข่มดแดง ซึ่งผู้หญิงก็จะออกไปเหยไข่มดแดงตามต้นไม้และตามที่ต่างๆ เพื่อนำมาปรุงอาหารประเภท ยำไข่มดแดง และนำตัวมดแดงและไข่มดแดงมาใส่ในแกง หรือส้มตำเพื่อให้เกิดรสเปรี้ยว ตัวมดแดงที่มีขนาดใหญ่จะมากับรับประทาน การเก็บไข่มดแดงจะต้องแลกกับความเจ็บปวดที่ถูกมดแดงกัดตามร่างกายส่วนต่าง ๆ และแพ้ไข่มดแดง สำหรับการนำไข่มดแดงมาปรุงอาหารต้องมีเทคนิคการเตรียมและแยกไข่มดแดงออกจากตัวมดแดง ด้วยการเอารังมดแดงไปใส่ในถังและเติมน้ำลงไป จากนั้นเอาผ้าหรือเศษผ้าจุ่มลงไปในถังแล้วแกว่ง เพื่อให้ตัวมดแดงเกาะเพื่อหนีน้ำ แล้วรูดตัวมดแดงทิ้งไว้ต่างหาก

3) ปริมาณของการเก็บหาอาหาร พบว่าชาวบ้านจะมีวัฒนธรรมเก็บของป่าและล่าสัตว์ในจำนวนปริมาณที่เพียงพอและหาวัตถุดิบมาใหม่ในวันถัดไป เพื่อนำมาปรุงอาหารรับประทานในแต่ละวัน หรือในแต่ละมื้อเท่านั้น โดยเฉพาะพืชผักต่าง ๆ ที่ขึ้นตามป่า ท้องไร่ท้องนา เนื่องจากอาหารที่ปรุงจากวัตถุดิบสดจะมีความเอร็ดอร่อย แต่ถ้าจำนวนสัตว์ที่จับได้มีจำนวนมาก ชาวบ้านจะนำมาเลี้ยงเอาไว้ เพื่อเก็บเอาไว้สำหรับปรุงอาหารได้วัน/มื้อต่อไป

1.1.2 การเพาะปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านมีการพึ่งพาตนเองในการผลิตวัตถุดิบสำหรับนำมาปรุงอาหารด้วยวิธีการ 2 วิธี คือ การเพาะปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

1.1.2.1 การเพาะปลูกพืช ชาวบ้านจะนิยมปลูกในช่วงเดือนตุลาคมจนถึงกุมภาพันธ์ เป็นช่วงที่มีปริมาณฝนมาก ทำให้ไม่ต้องเสียเวลาและแรงงานในการรดน้ำต้นไม้ และเป็นช่วงที่รอกเก็บเกี่ยวข้าวที่จะสุก จึงมีเวลาที่จะปลูกพืช ชาวบ้านจะใช้พื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านที่อยู่บริเวณรอบหนองน้ำ เป็นพื้นที่การเพาะปลูกพืชผัก โดยมีจัดสรรให้กับครัวเรือนที่ต้องการปลูกผักอย่างเท่า ๆ กัน โดยส่วนมากชาวบ้านมีแปลงปลูกผักประมาณ 5-6 แปลง และแปลงขนาดเล็กที่มีขนาดกว้างประมาณ 80- 100 เมตร และยาว 100-120 เมตร เพื่อความสะดวกในการดูแลรักษาพืชผัก โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นตอนแรกของการปลูกผักจะต้องเตรียมดินและเพาะปลูก โดยจะขุดดินและแบ่งพื้นที่ออกเป็นแปลงเล็ก ๆ รดน้ำให้ดินมีความชุ่มชื้น วันต่อมาจะพรวนดินให้มีความร่วนและนำพันธุ์พืชผักสวนครัวมาปลูกเพื่อเป็นต้นกล้า ช่วงนี้จะต้องรดน้ำวันละหนึ่งครั้งในช่วงเช้าหรือเย็น และในช่วงสายชาวบ้านนำถุงปุ๋ยหรือเสื่อเก่ามาคลุมต้นกล้าไว้ไม่ให้ถูกแสงแดดในช่วงกลางวันมากเกินไป ซึ่งจะทำให้พืชผักเหี่ยวและตายได้ เมื่อต้นกล้าผักเจริญเติบโตก็จะถอนออกมาปลูกใหม่อีกครั้งหนึ่ง จะต้องพรวนดินใหม่อีกครั้ง แล้วเลือกต้นกล้าผักที่งามและแข็งแรงไปปลูกลงในแปลงผักที่เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว วิธีการปลูกผักจะไม่ปลูกผักให้ถี่ติดกันจนเกินไป ต้องมีระยะห่างพอประมาณเพื่อให้ผักสามารถเจริญเติบโตได้

2) ขั้นตอนการดูแลรักษาและเก็บผลผลิต ช่วงแรกที่นำต้นกล้าผักมาปลูกจะต้องหาถุงปุ๋ย หรือนำเสื่อเก่า ใบตองมาคลุมไว้ระยะหนึ่ง และคอยรดน้ำให้ทั่วและชุ่มชื้นพอสมควร ใส่ปุ๋ยขี้วัวขี้ควายที่เลี้ยงเอาไว้หรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ และพรวนดิน นอกจากนี้ต้องคอยกำจัดวัชพืชที่จะมาแย่งอาหาร โดยการถอนหญ้าและเก็บแมลงเองโดยไม่ใช้สารเคมี เนื่องจากแปลงผักที่ปลูกไม่มีจำนวนมาก การปลูกผักจะใช้ระยะเวลาประมาณ 30 วันจึงจะนำมาบริโภค

3) การแปรรูปอาหาร ถ้าปริมาณผักที่ปลูกมีจำนวนมาก ก็จะแบ่งปันให้กับญาติพี่น้องเพื่อนบ้านที่สนิทสนม หรือขาย และนิยมนำผักที่ปลูกมาดองหรือคั้นส้มไว้เพื่อที่จะสามารถรับประทานได้หลายวัน วิธีการดองจะนำผักไปล้างแดด 1 วัน แล้วนำไปคลุกกับเกลือจนเข้ากัน และนำน้ำที่ได้จากการแช่ข้าวสาลีลงไป เพื่อให้เกิดรสเปรี้ยว และจึงนำไปใส่ในภาชนะเพื่อดองไว้อีก 2-3 วัน ถึงจะนำมาบริโภคได้ ผักที่ชาวบ้านนิยมนำมาดองได้แก่ ผักกูด ผักกาดเขียว ผักกวางตุ้ง ต้นกระเทียม เป็นต้น ผักดังกล่าวจะรับประทานกับลาบ ซุป และส้มตำ

1.1.2.2 การเลี้ยงสัตว์

1) ปลา ชาวบ้านมีการเลี้ยงปลาไว้ในนาที่ปลูกข้าว และสระน้ำที่ขุดเอาไว้สำหรับกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งนิยมเลี้ยงปลาหมอ ปลาขาว ปลาช่อน ปลาดุก โดยไปจับพันธุ์ปลามาจากตามหนองน้ำ ท้องไร่ท้องนา และหน่วยงานข้าราชการที่นำไปแจกกับชาวบ้าน ปลาที่เลี้ยงจะกินแมลง เศษอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การจับปลาที่อยู่ในนา ชาวบ้านจะมีวิธีโดยปล่อยให้น้ำออกจากนาร่วมอยู่ในแอ่งน้ำเดียวกัน และหลังจากที่ชาวบ้านเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้วจะชวน

เครือญาติพี่น้องไปช่วยกันสูบน้ำออกอีกครั้งเพื่อจับปลาที่อยู่ตามแอ่งน้ำในนา ซึ่งจะได้ปลาจำนวนมาก ปลาที่จับได้ก็มีการแบ่งให้กับเครือญาติเพื่อนบ้านที่ไปช่วยจับนำไปรับประทาน และถ้าจับปลาอ่อน ปลาตกที่มีขนาดใหญ่ได้จำนวนมากก็จะนำไปขาย ส่วนปลาตัวเล็กที่จับได้จะนำมาทำปลาร้าเพื่อเก็บไว้บริโภค โดยนำปลาไปทำความสะอาด จากนั้นนำไปหมักกับเกลือ 1 วัน ต่อมานำมาโขลกกับรำข้าว แล้วจึงใส่ใบหรือภาชนะ และปิดฝาให้มิดชิด และทิ้งไว้ประมาณ 1 ปี จึงจะนำมาบริโภคชาวบ้าน

2) ไก่ หมู วัว จุดประสงค์ของการเลี้ยงสัตว์เหล่านี้เพื่อใช้ในการประกอบงานบุญและประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ โดยนำสัตว์ดังกล่าวมาเช่นไหว้ผีและใช้ปรุงอาหารสำคัญเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ดังนั้นชาวบ้านจะได้บริโภค เนื้อสัตว์เฉพาะในช่วงที่มีงานบุญและประเพณีพิธีกรรม หรือโอกาสพิเศษ เช่น ช่วงลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าว พบว่าการเลี้ยง สัตว์ดังกล่าวจะมีความแตกต่างกันตามชนิดของสัตว์ และแหล่งอาหารของสัตว์มาจากเศษอาหาร และแหล่งธรรมชาติมากกว่า การซื้ออาหารจากท้องตลาดมาเลี้ยง

การเลี้ยงไก่ พบว่าทุกครัวเรือนจะเลี้ยงไก่ มีจำนวนเลี้ยงไก่ไม่ต่ำกว่า 5 ตัว ใช้บริเวณพื้นที่ได้ถุน บ้านเป็นพื้นที่เลี้ยง โดยจะปล่อยให้หาอาหารเศษอาหารกินและมีการขังเปลือกและเศษอาหารที่เหลือจากการรับประทาน

การเลี้ยงหมู พบว่ามีครัวเรือนที่เลี้ยงหมูจำนวน 3 ครัวเรือน มีการเลี้ยงจำนวน 2-3 ตัว เลี้ยงแบบขังในเล้าหมู อาหารที่นำมาเลี้ยงจะนำรำข้าว ปลายข้าวที่ได้ซื้อมาจากโรงสีข้าว มาผสมกับผักพื้นบ้านต่าง ๆ เช่น ผักบุ้ง และหยวกกล้วยให้หมูกิน

การเลี้ยงวัว ทุกวันในตอนเช้าจะนำวัวออกจากคอกไปกินหญ้าตามท้องไร่ เช่น ที่สาธารณะของ หมู่บ้านที่ใกล้หนองน้ำ ตามสวนไร่นา ช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนธันวาคม ชาวบ้านต้องไปเกี่ยวหญ้าเอามาเลี้ยงวัว เพราะถ้าปล่อยให้ไปหากินเอง วัวจะไปเหยียบข้าวที่ปลูกไว้ ชาวบ้านจะเกี่ยวหญ้าตามที่สาธารณะต่าง ๆ ช่วงที่เกี่ยวข้องจะเอาฟางข้าว มาเลี้ยงวัว เมื่อแดดเริ่มร้อนจะต้องนำวัวเข้าที่ร่ม ช่วงบ่ายจะเอาวัวไปกินน้ำตามหนองน้ำต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ช่วงเย็น ก็นำวัวกลับเข้าคอก ตอนกลางคืนบางครั้งวัวมีการสูดไฟเพื่อไล่ยุงให้แก้ว

1.1.3 การซื้อขายเนื้อสัตว์ ชาวบ้านมีการซื้อวัตถุดิบสำหรับปรุงอาหารทั้งเนื้อสัตว์และผักต่าง ๆ ซึ่งพบความน่าสนใจของการซื้อขายเนื้อสัตว์ โดยมีวิธีการซื้อขายสัตว์ภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง เพราะการซื้อขายแบบนี้ทำให้ขายเนื้อสัตว์ได้ราคาดีกว่าที่จะไปขายให้กับพ่อค้าคนกลางในตลาด เจ้าของหมูจะตีราคาหมูที่จะขายแล้วจ้างให้เพื่อนบ้านหรือเจ้าของหมูเองเป็นผู้จัดการฆ่าชำแหละเนื้อหมูเนื้อวัว/ควายขาย ถ้าให้เพื่อนบ้านเป็นผู้ขายก็จะมีค่าบริการเพิ่มขึ้นจากที่เจ้าของหมูว่าตีราคาเอาไว้เพื่อเป็นเงินค่าจัดการชำแหละหมู และจัดการขายหมูขายวัว/ควาย จะนำเงินกำไรมาซื้อเหล้า ยาสูบและนำเงินมาแบ่งกันเล็กน้อยในกลุ่ม พร้อมทั้งจะได้รับประทานเนื้อฟรีด้วย เมื่อสมาชิกในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงได้รับทราบข่าวว่าจะมีการฆ่าหมูวัว ก็จะมีการส่งตัวแทนของหมู่บ้านหรือตัวแทนคุ้มบ้านต่างๆ มาซื้อหมูไปให้ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน การซื้อขายหมูวัวไม่ต้องจ่ายเงินสด แต่จะให้ชาวบ้านเอาไปรับประทานก่อน แล้วจึงเก็บเงินในวันที่ที่ตกลงกันไว้กับเจ้าของหมูเจ้าของวัว/ควาย ชาวบ้านนิยมซื้อเนื้อวัว เนื้อหมู ที่ฆ่ากันเองสดๆ เพื่อนำไปบริโภค ทำเป็นลาบดิบ ซึ่งเนื้อสดจะมีรสหวานอร่อยมากกว่าที่ซื้อจากตลาด

1) วิธีการฆ่าหมูและวัว/ควาย การฆ่าหมู ขั้นตอนแรกจะเอาไม้ทุบหัวหมูจนหมูสลบ จากนั้นจะเอามือมาแทงที่คอหมู นำขามมารองรับเลือดหมูเพื่อใช้ทำอาหารได้ ต่อมาจะนำน้ำร้อนที่ต้มเตรียมไว้มาราดบนตัวหมูเพื่อทำความสะอาดตัวหมูและทำให้ชุดขนหมูออกได้ง่าย ถัดจากนั้นนำน้ำเย็นมาทำความสะอาดตัวหมูอีกครั้ง เมื่อทำความสะอาดเสร็จก็จะนำมีดมาชำแหละหมูตรงบริเวณท้องหมู เอาเครื่องในลำไส้หมูออกมา และก็จะเริ่มชำแหละเนื้อออกจากกระดูกหมู

การฆ่าวัว ควายจะใช้ไม้ทุบหัวของวัว ควายจนตาย แล้วจึงตัดส่วนขา ออกเป็นส่วนๆและเอามือมาชำแหละเนื้อออกจากขา ส่วนบริเวณลำตัวจะชำแหละเอาเครื่องใน ลำไส้ ออกจากตัววัว/ควายจนหมด จากนั้นก็ชำแหละเนื้อวัว/ควายออก โดยจะชำแหละหนังวัวหนังควายออกก่อนตามลำดับ สำหรับหนังและกระดูกบางส่วนของวัว/ควายจะเก็บไปขายต่างหากได้อีกจะมีการเตรียมต้มน้ำในกระทะใบใหญ่ไว้

2) วิธีการขายเนื้อสัตว์ หลังจากชำแหละเนื้อหมดทุกส่วน ก็จะนำส่วนต่างๆของหมู/วัว/ควาย ออกมากองเป็นกองๆ แล้วจึงนำมาแบ่งเป็นกองตามราคาที่จะซื้อขาย ดังเช่นการขายหมู ถ้าหมูมีราคา 3,500 บาท จะแบ่งเนื้อหมู เครื่องในและส่วนต่างๆของหมูให้เท่ากันออกเป็น 7 กอง แต่ละกองจะมีราคา 500 บาท เมื่อมีใครต้องการซื้อหมูราคา 500 บาท ก็จะนำหมูหนึ่งกองไปตามที่ได้จัดแบ่งไว้ แต่เมื่อมีผู้ต้องการซื้อเนื้อหมูจำนวน 250 บาท ผู้ขายก็จะนำเนื้อหมูกองละ 500 บาท มาแบ่งส่วนต่าง ๆ ของหมูให้เท่ากัน โดยแบ่งออกเป็น 2 กอง กองละ 250 บาท และสามารถแบ่งหมูขายกองละ 250 บาทให้เท่ากันออกเป็นจำนวน 2 กอง ราคากองละ 125 บาท การแบ่งหมูขายจะนำเนื้อหมูตามกองต่างๆที่กำหนดราคาเอามาแบ่งครึ่งขายตามที่ชาวบ้านต้องการ

จากแหล่งที่มาของวัตถุดิบสำหรับการทำอาหารที่กล่าวข้างต้นเห็นได้ว่าชาวบ้านมีวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาต่าง ๆ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ/ระบบนิเวศ ซึ่งจะมีการเก็บหาของป่าและล่าสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติตามฤดูกาล และมีการพึ่งพาตนเองด้วยการเพาะปลูกที่เหมาะสมกับฤดูกาลและการเลี้ยงสัตว์ และการสร้างระบบการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่มเครือญาติ หมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน

1.2 วิธีการปรุงอาหารที่มีความหลากหลาย มีลักษณะการปรุงอาหาร 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ

1.2.1 ไม่มีการปรุงอาหาร ชาวบ้านนำอาหารมาบริโภคอาหารสด การนำผักมารับประทานเป็นเครื่องเคียงรับประทานคู่กับน้ำพริก ลาบ ก้อย และส้มตำ

1.2.2 การปรุงอาหารที่ไม่ได้ผ่านความร้อน หรือทำให้สุก มีวิธีการที่สำคัญคือ การตำ การดองหมัก การด้า เป็นวิธีการปรุงอาหารที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตที่ไม่ต้องใช้เชื้อเพลิงและความร้อน จึงไม่ต้องเสียเวลาในการก่อไฟ และเป็นวิธีการปรุงอาหารที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตที่ไม่ต้องใช้เชื้อเพลิงและความร้อน จึงไม่ต้องเสียเวลาในการก่อไฟ และเป็นการประหยัดเชื้อเพลิง พบว่าทุกครัวเรือนจะมีครกและสากเป็นอุปกรณ์ประจำในครัวของทุกครัวเรือน การด้าเป็นการใช้แรงงานของคนในการด้าให้ละเอียดด้วยมือ ซึ่งพบว่าลักษณะการด้ามี 2 อย่าง คือ วิธีการปรุงอาหารที่เป็นส่วนประกอบย่อยของการปรุงอาหาร ไม่ใช้วิธีการปรุงอาหารหลักของอาหารชนิดนั้น ซึ่งการด้าลักษณะดังกล่าวนี้เป็นวิธีการที่ทำให้เครื่องปรุงและเครื่องเทศผสมเข้ากันได้ดี เช่น การด้าเครื่องปรุง การด้าพริกแกง เป็นต้น และวิธีการปรุงอาหารที่เป็นหัวใจสำคัญของการปรุงอาหารประเภทนั้น โดยทำให้อาหารผสมผสานกันทั้งวัตถุดิบและรสชาติอาหาร ได้แก่ น้ำพริกหรือป่น และการด้าส้มหลังจากที่ด้าอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้วก็สามารถนำอาหารมารับประทานได้ ชาวบ้านนิยมด้าส้มตำรับประทานในช่วงมื้อกลางวัน โดยรับประทานส้มตำร่วมกันในกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง

การดอง/หมัก เป็นวิธีการปรุงอาหารและถนอมอาหารเพื่อรับประทานในช่วงขาดแคลนอาหาร ชาวบ้านจะมีการทำผักดองและปูนาดอง โดยผักที่นิยมนำมาดองได้แก่ ผักกูด ผักกาดเขียว ผักกวางตุ้ง ต้นกระเทียม วิธีการดองผักจะนำผักไปล้างน้ำ 1 วัน แล้วนำไปคลุกกับเกลือจนเข้ากัน และนำน้ำที่ได้จากการแช่ผักไปเพื่อให้เกิดรสเปรี้ยว แล้วจึงนำไปใส่ในภาชนะเพื่อดองไว้อีก 2-3 วัน ถึงจะนำมาบริโภคได้ สำหรับปูนาดองก็จะนำไปต้มน้ำใส่เกลือแล้วนำไปลงในภาชนะและทิ้งไว้ประมาณ 2-3 วัน จากนั้นจึงนำมารับประทานหรือเป็นวัตถุดิบในการปรุงอาหารต่อไป ซึ่งสามารถนำมาแกง ส้มตำ ป่น ได้เช่นกัน

การทำส้ม นำเนื้อหมูหรือเนื้อวัวมาคลุกกับเกลือ กระเทียม และข้าว นำมาทอดด้วยไฟตอมและทิ้งไว้ประมาณ 2-3 วัน ถึงจะนำมารับประทาน

1.2.3 การปรุงวิธีการปรุงอาหารให้สุก มีวิธีการที่สำคัญคือ การย่าง การต้มการแกง และการคั่ว แต่ละวิธีการมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ คือ

1) การย่าง อุปกรณ์สำหรับการย่างอาหาร คือ ตะแกรง ที่เป็นที่ย่าง และไม้ ที่มีทั้งใช้เสียบอาหาร และผูกมัดอาหารไว้ ซึ่งลักษณะการย่างมี 2 อย่าง คือ วิธีการปรุงอาหารที่ใช้สำหรับการเตรียมเครื่องปรุง เช่น ย่างหัวหอม กระเทียม พริก เป็นต้น และวิธีการปรุงอาหารหรือวัตถุดิบที่นำไปรับประทาน เช่น การย่างเนื้อหมู เนื้อวัว ไก่ ปลา กบ และเขียด เป็นต้น การย่างถือเป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมอาหารชาว เนื่องจากวิธีการย่างทำให้น้ำพริกหรือป่นอีสานมีกลิ่นหอม

อร่อย ซึ่งสร้างความแตกต่างจนกลายเป็นเอกลักษณ์/อัตลักษณ์ของวัฒนธรรม และการย่างเนื้อสัตว์ต่าง ๆ ก็กลายเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมอีสานเช่นเดียวกัน

สำหรับการย่างเครื่องปรุงและอาหารจะย่างในช่วงหลังเสร็จการนึ่งข้าวเหนียว ซึ่งจะเป็นช่วงที่ไฟอ่อน ๆ ทำให้อาหารไม่ไหม้ และประหยัดเชื้อเพลิง พบว่าในช่วงครัวเรือนใดที่ไม่จำเป็นต้องนึ่งข้าวเหนียว แต่ต้องการทำน้ำพริกและปลาอย่าง จะนำเครื่องปรุงและวัตถุดิบไปย่างกับบ้านเครือญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่สนิทซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือผ่านการปรุงอาหารดังกล่าว เป็นรูปแบบหนึ่งของวัฒนธรรมการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน โดยที่แต่ละฝ่ายไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานและทรัพยากรมากมาย วิธีการย่างทำให้ชาวบ้านสามารถประหยัดทั้งเชื้อเพลิง และเวลาในการเตรียมและหาเชื้อเพลิงในการปรุง ในขณะเดียวกันช่วงเวลานี้ชาวบ้านจะพูดคุยปรึกษาเรื่องราวต่าง ๆ กับเครือญาติและเพื่อนบ้าน

2) การคั่ว วิธีการทำอาหารที่มี 2 ลักษณะ คือ การคั่วเพื่อเตรียมเครื่องปรุง เช่น คั่วพริก คั่วข้าว และคั่วสำหรับปรุงอาหารที่นำวัตถุดิบประเภทเนื้อสัตว์ แมลง กุ้ง มาคั่วในกระทะ โดยนำเครื่องปรุงมาใส่อาหารและมีการเติมน้ำลงไปเล็กน้อย และผัดไปผัดมาจนอาหารสุกตามความต้องการ

3) การต้มการแกง เป็นวิธีการทำอาหารให้สุกโดยมีน้ำเป็นส่วนประกอบในการปรุงอาหาร ซึ่งการต้ม คือ วิธีการเตรียมอาหารให้สุกก่อนนำวัตถุดิบที่ต้มไปปรุงอาหารในขั้นตอนต่อไป ซึ่งพบว่าเมนูอาหารที่ชาวบ้านต้องใช้วิธีการต้มเพื่อเตรียมวัตถุดิบ คือ ป่น/น้ำพริก และซุบ การแกงอาหารของชาวบ้านโดยส่วนมากจะนิยมแกงอ่อม เป็นแกงที่มีเครื่องปรุงที่สำคัญ คือ ข่า ตะไคร้ กระเทียม หัวหอมแดง พริกแห้ง ข้าวคั่ว และมีน้ำปลาร้า ซึ่งอาหารประเภทแกงของสังคมอีสานไม่ใช่กะทิเหมือนกับแกงของภาคกลางและภาคใต้ สำหรับการแกงที่ไม่ใส่เครื่องข้าวคั่วและมีปริมาณน้ำมาก จะเรียกว่าต้ม เช่นต้มหน่อไม้ใส่แมลง ต้มปลา

จากที่กล่าวข้างต้นเห็นได้ว่าชาวบ้านมีวิธีการปรุงอาหารที่หลากหลายวิธีแต่วิธีการปรุงอาหารมุ่งเน้นการปรุงที่ไม่มีขั้นตอนการปรุงหลายขั้นตอนและไม่ใช้ระยะเวลาในการปรุงนานเพื่อเป็นการประหยัดเชื้อเพลิง ซึ่งวิธีการปรุงดังกล่าวเป็นการประหยัดทั้งทรัพยากรธรรมชาติ แรงงานและเวลาในการหาเชื้อเพลิง

1.3 รายการอาหาร วัตถุดิบที่นำมาปรุงอาหารหรือกับข้าวมี 2 ประเภท คือ พืชและสัตว์ คือ แมลง ปลา หมู เป็ด ไก่ วัว กบ เขียด ชาวบ้านจะนำวัตถุดิบดังกล่าวมาปรุงรสรวมกันจนกลายเป็นรายการอาหารหรือกับข้าวที่หลากหลาย ดังนี้ คือ

1.3.1 แกง การทำแกงจะเป็นการปรุงอาหารให้สุกจะมีน้ำเป็นส่วนประกอบ โดยมีปริมาณน้ำที่พอดีกับวัตถุดิบ ถ้ามีปริมาณน้ำมาก ชาวบ้าน จะเรียกว่า “ต้ม” แต่ถ้าใส่น้ำน้อยมาก เรียกว่า “อู” เช่น อูเพี้ย สำหรับแกงที่ชาวบ้านนิยมรับประทาน คือ แกงขี้เหล็กและแกงอ่อมต่าง ๆ จะไม่ใช่กะทิ เช่น แกงอ่อมฟัก แกงอ่อมมะเขือ แกงอ่อมฟักทอง แกงอ่อมหน่อไม้ แกงหน่อไม้ใส่แมลงจิ้งหรีดหรือจิ้งจอก นิยมเอาผักชนิดต่างและมาแกงรวมกันกับแมลง และเนื้อสัตว์ ทั้งนี้จะมีปริมาณผักมากกว่าเนื้อสัตว์ ซึ่งแมลงที่มีในแต่ละช่วงฤดูกาลต่างและเนื้อสัตว์นำมาแกงได้แก่ปลา กบ ปูนา หอย ไก่ และผักพื้นบ้าน เช่น ฟัก หรือบวบลาย หรือมะเขือ หน่อไม้ ฟักทอง โดยนำข่า ตะไคร้ กระเทียม หัวหอมแดง พริกแห้งหรือพริกสดมาโขลกรวมกันจนละเอียด นำไปแกงใส่น้ำปลาร้า กับ และใส่น้ำเนื้อสัตว์และผักดังกล่าวลงไป และใบแมงลักกับผักชีลาว พร้อมทั้งปรุงรสด้วยน้ำปลาร้าต้ม ผงชูรส

1.3.2 ป่น ได้แก่ ป่นปลา ป่นกบ ป่นปู เอาเนื้อสัตว์ชนิดต่าง ๆ ปลา กบ เขียด ปูมาป่น ด้วยการนำเนื้อสัตว์ดังกล่าวมาย่างหรือต้มให้สุกและใส่ปลาร้าลงไปต้มด้วย แล้วนำเนื้อมาโขลกและใส่หัวหอมแดง กระเทียม และพริกที่ย่างเรียบร้อยแล้วลงไปโขลกด้วยกัน จากนั้นปรุงรสผงชูรส และนำมารับประทานกับผักสดต่าง ๆ

1.3.3 หมก ได้แก่ หมกปลา หมกกบ หมกเขียด หมกหนู เอาเนื้อสัตว์ชนิดต่าง ๆ ปลา กบ เขียด หนูมาสับและนำเกลือ หัวหอมแดง พริกสด ตะไคร้มาโขลกรวมกัน แล้วนำไปคลุกกับเนื้อสัตว์ดังกล่าว จากนั้นใส่ใบแมงลัก ผักชีลาว ปรุงรส และห่อด้วยใบตอง แล้วจึงนำไปนึ่งหรือปิ้งบนเตา

1.3.4 ลาบ ได้แก่ ลาบปลาดุก ลาบเป็ด ลาบหมู ลาบวัว เอาเนื้อสัตว์ปลาดุก ไก่ เป็ด เนื้อหมูและเนื้อวัวมาทำให้สุกด้วยการย่างหรือผัด แล้วปรุงรส ซึ่งวิธีการทำลาบของแต่ละประเภทยังมีการปรุงที่แตกต่างกันไป การทำลาบปลาดุก

จะนำปลาดุกมาอย่างจนสุก และแกะก้างปลาดุกออก แล้วจึงนำมาสับให้ละเอียด จากนั้นใส่ใบมะกรูดซอย ตะไคร้ซอย หัวหอมแดง พริกบ่น และข้าวคั่ว ปูรสด้วยน้ำปลาร้าต้ม มะนาว ผงชูรส ซึ่งจะรับประทานกับผักพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ

1.3.5 ซุป ได้แก่ ซุปมะเขือ ซุปเห็ด ซุปหน่อไม้ ซุปขุ่นหรือบักหมี นำผักชนิดต่าง ๆ เช่นมะเขือ เห็ด หน่อไม้ ลูกขุ่นอ่อนมาต้มให้สุก นำไปโขลกใส่พริกสด หัวหอมแดง และกระเทียมที่่างจนสุด โขลกเข้าด้วยกันจนละเอียด ใส่ น้ำปลาร้าที่ต้มสุกพร้อมกับขงที่ต้มผักดังกล่าว แล้วปรุงรส

ข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่าลักษณะอาหารสำคัญของชาวบ้านแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. อาหารประเภทแห้ง ได้แก่ ปิ้ง ย่าง หมก 2. อาหารประเภทน้ำ ได้แก่ แกงอ่อม และ 3. อาหารประเภทกึ่งน้ำกึ่งแห้ง ได้แก่ ป่น ซุป ลาบ และ ส้มตำ ซึ่งลักษณะสำคัญของอาหารไม่ได้มีความแตกต่างทางรสชาติของอาหารและไม่มีอาหารที่เกี่ยวข้องกับน้ำมันในการผัดและทอด และในแต่ละมื้ออาหารของชาวบ้านมีอาหารจำนวน 2 อย่าง ป่น หรือซุป หรือหมก หรือลาบ กับแกงอ่อม

สำหรับอาหารที่ชาวบ้านนิยมรับประทานมากที่สุดประเภทกึ่งน้ำกึ่งแห้ง มีความเหมาะสมกับการรับประทานกับข้าวเหนียว พร้อมทั้งมีปริมาณอาหารที่เพียงพอสำหรับสมาชิกในครอบครัว แต่สำหรับอาหารปิ้งย่างเนื้อสัตว์มีการปรุงในช่วงฤดูฝนเป็นช่วงที่อาหารมีความอุดมสมบูรณ์ ดังจะเห็นการปิ้งปลา ปิ้งกบเขียดเป็นรายการอาหารอาหารที่สำคัญ

จากการรายการอาหารดังกล่าวแสดงให้เห็นวัฒนธรรมอาหารที่เน้นผักมากกว่าเนื้อสัตว์ พบว่าชาวบ้านจะรับประทานอาหารที่มีผักเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมากกว่ารับประทานเนื้อสัตว์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนำผักมาเป็นวัตถุดิบสำคัญในการปรุงทั้งอาหารประเภทต่าง ๆ ดังเช่น แกงอ่อมที่นำผักที่หลากหลายชนิดมาใส่ร่วมกัน ซุป ส้มตำ และรับประทานคู่กับอาหารหรือเป็นเครื่องเคียงกับปลาร้าบองหรือแจ่ว และเห็นได้ว่าชาวบ้านจะนำพืชผักสมุนไพรเป็นเครื่องปรุงในการปรุงอาหารประเภทต่าง ๆ เช่น ข่า ตะไคร้ พริก ผักชีลาว ใบแมงลัก ใบโหระพา เป็นต้น

สำหรับเนื้อสัตว์ที่ชาวบ้านรับประทานในชีวิตประจำวันเป็นสัตว์ขนาดเล็กเช่น ปลา กบ เขียด และไก่ สำหรับเนื้อหมูและเนื้อวัวจะรับประทานในโอกาสพิเศษ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานทำบุญต่าง ๆ และชาวบ้านไม่กินเนื้อสัตว์ที่เป็นชิ้นใหญ่ แต่มีการทำให้เนื้อสัตว์เป็นชิ้นเล็กหรือละเอียด เมื่อนำมาปรุงอาหารทำให้ได้ปริมาณที่มากมาย และง่ายต่อการรับประทานไม่ต้องมีการใช้เวลาการรับประทานนาน

วัฒนธรรมอาหารที่ทำให้อาหารละเอียดผสมด้วยกัน จากรายการอาหารดังกล่าวเห็นได้ว่า อาหารโดยส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านรับประทานเป็นอาหารที่ต้องมีการสับและตำวัตถุดิบ เครื่องปรุงให้ละเอียดหรือเป็นชิ้นเล็ก ลักษณะดังกล่าวทำให้อาหารมีปริมาณมากขึ้น ทำให้เพียงพอสำหรับสมาชิกในครอบครัว และทำให้รับประทานอาหารง่าย พร้อมทั้งทำให้เครื่องปรุงเข้าไปในวัตถุดิบส่งผลให้อาหารมีรสชาติกลมกล่อม

นอกจากนี้ยังพบรูปแบบในการทำรายการอาหารของชาวบ้านของแต่มื้อ ที่นำวัตถุดิบ 1 ประเภทมาสร้างสรรค์ในการปรุงอาหารในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายรายการอาหาร เช่นถ้าชาวบ้านจับปลาได้ 1 ตัว ปลา 1 ตัว สามารถนำมาทำรายการอาหารได้ 2 ประเภท คือ แกงอ่อมใส่ปลา และน้ำพริกหรือป่นปลา หมกปลา และหมก นำมาทำแกงอ่อม หรือหมก และป่นกบ หรือมีมะเขือ สามารถทำแกงอ่อม 1 มื้อ และซุปมะเขือในมื้ออาหารถัดไป ดังนั้นในมื้ออาหาร 1 มื้อจะมีอาหารหลายประเภท แต่จะเป็นอาหารที่มีวัตถุดิบในการปรุงเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันในวิธีการปรุงอาหาร

1.4 ความอร่อยของอาหาร ความอร่อยของอาหารมีทั้งเรื่องกลิ่นและรสชาติอาหาร ภาษาอีสานที่อธิบายหรือสื่อสารความอร่อยของรสชาติ 2 คำ คือ แซบ คืออาหารที่อร่อย อาหารที่มีรสจัด เผ็ดตามประเภทอาหาร เช่น ส้มตำแซบ คือ ส้มตำที่มีรสเผ็ด ลาบแซบ คือลาบที่มีทั้งรสเผ็ดและน้ำ หมายถึงอาหารที่อร่อย อาหารมีรสชาติกลมกล่อม

1.4.1 ลักษณะความอร่อยของรสชาติอาหารอีสานมี 2 ลักษณะ คือ

1) ความอร่อยที่ได้รับประทานอาหารที่มีรสชาติที่ได้ชื่นชอบหรือคุ้นเคย รสชาติอาหารของชาวบ้านจะเน้นรสเค็ม เปรี้ยวและเผ็ด เครื่องปรุงอาหารที่ชาวบ้านใช้ให้เกิดความเค็มคือ น้ำปลาร้า และเกลือ ส่วนรสเปรี้ยวได้จากลูกมะกอกนาและมะขามเปียก ใบมะขาม รสเผ็ดได้จากพริกทั้งพริกแห้ง และพริกสด สำหรับรสหวานจะได้มาจากความสดใหม่ของพืชผักและเนื้อสัตว์ที่นำมาปรุง ไม่ได้มีการใส่น้ำตาลเพื่อเพิ่มให้มีรสชาติดหวาน ซึ่งชาวบ้านเน้นปรุงอาหารให้มีรสชาติเค็มซึ่ง

แตกต่างกับรสชาติของวัฒนธรรมภาคกลางที่เน้นรสจืดและหวาน รสชาติดังกล่าวทำให้รับประทานข้าวได้มากและอร่อย และรสชาติอาหารที่ปรุงสามารถรับประทานได้ทุกวัย สำหรับการปรุงรสเผ็ดจะมีการปรุงรสเผ็ดที่พอประมาณ แต่มีการเติมพริกเป็นเม็ดลงไปในแกงหรือป่น หรือจัดเตรียมพริกสดเป็นเม็ดไว้คู่กับผักสดที่จะรับประทาน ส่วนชาวบ้านมีปลาร้าบองหรือแจ่วเตรียมเอาไว้สำหรับใครที่รับประทานเผ็ดก็จะเอาป่นข้าวเหนียวจิ้มลงในปลาร้าบองหรือแจ่วในปริมาณที่มากเพื่อเพิ่มรสชาติให้จัดมากขึ้นทั้งรสชาติเค็มและเผ็ด แต่ละคนจะสามารถเพิ่มรสชาติเผ็ดตามที่ชอบ

2) ความอร่อยของวัตถุดิบมีรสชาติเฉพาะ เช่น รสขมของมะระ ขี้เหล็ก รสเปรี้ยวของไข่มดแดง รสหวานของฟักทอง รสมันของตัวหนอน แมลง รสหวานของหน่อไม้ เป็นต้น ความอร่อยดังกล่าวนี้มีความแตกต่างตามฤดูกาลที่เป็นตัวกำหนดวัตถุดิบและรสชาติในการปรุงอาหาร

1.4.2 องค์ประกอบของความอร่อย ความอร่อยของอาหารมีองค์ประกอบ 4 เรื่อง คือ

1) ความสดใหม่ของวัตถุดิบทั้งเนื้อสัตว์ ปลา ผักต่าง ๆ และเครื่องปรุง เช่น ข้าวคั่ว และพริกป่นที่ต้องคั่วใหม่ ๆ ไม่ได้เก็บไว้นานจนมีกลิ่น ดังเช่นการทำลาบเนื้อ ลาบหมูที่อร่อยต้องใช้เนื้อสัตว์ที่ฆ่าใหม่ และไม่ได้มีการแช่เย็น ความอร่อยดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับลักษณะวัฒนธรรมอาหารที่ชาวบ้านนิยมรับประทาน โดยจะเน้นความสดของทั้งผัก พืช และสัตว์ที่จับมา ชาวบ้านจะเก็บผักและจับปลามาให้เพียงพอในการรับประทานแต่ละมื้อ และถ้าจับปลามาได้หลายตัวก็จะนำมาซังไว้ในตุ่ม แล้วจึงค่อยนำมาทำอาหารในแต่ละมื้อ ดังนั้นปริมาณในการปรุงอาหารจะปรุงให้เพียงพอแค่มื้ออาหารจำนวน 1 มื้อเท่านั้น ไม่นิยมปรุงอาหารสำหรับรับประทานอาหารในมื้อต่อไปโดยเฉพาะอาหารประเภทต้ม ป่น ลาบ ตำ แต่สำหรับอาหารประเภทย่างและปลาร้าบองก็จะทำเพื่อสำหรับมื้ออาหารอื่นได้ ๆ ถ้าปลาอย่างที่เหลือจากอาหารมื้อเย็น จะกลายเป็นอาหารมื้อเช้าของวันรุ่งขึ้นโดยชาวบ้านนิยมนำมาทำน้ำพริกหรือป่น

2) การเตรียมวัตถุดิบและเครื่องปรุง รายการอาหารประเภท หมก และแกงอ่อม จะต้องมีการตำและสับวัตถุดิบหรือเครื่องปรุงให้เป็นชิ้นเล็กหรือละเอียดเพื่อให้ส่วนผสมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ดังเช่น การทำหมกปลา มีเครื่องปรุงคือ ข่า ตะไคร้ หัวหอม พริก ต้องมีการตำทำให้ละเอียดเพื่อให้เครื่องปรุงดังกล่าวผสมกับเนื้อปลา สำหรับการทำแกงอ่อม การตำเครื่องปรุงข่า ตะไคร้ หัวหอม พริก จะไม่ตำหรือสับให้ละเอียดเหมือนเช่นกับการทำหมก แต่ทุบให้แตกเพื่อให้รสชาติของเครื่องปรุงออกมาในแกงอ่อม

3) วิธีการปรุงอาหาร จากที่กล่าวในข้างต้นเห็นได้ว่าชาวบ้านมีการปรุงอาหารให้หลากหลายหลายวิธี แต่ละวิธีการทำให้รสชาติอาหารมีความอร่อยที่แตกต่างกันออกไป การย่างทำให้อาหารมีความแห้งมีรสชาติกรอบ มีกลิ่นหอม ส่วนการนึ่งทำให้อาหารมีรสชาตินุ่ม ชุ่มน้ำซึ่งมีความแตกต่างกับวิธีการย่าง

การควบคุมระดับการทำให้สุกหรือระยะเวลาในการต้มหรือการตำ ความอร่อยของอาหารมีความเกี่ยวข้องกับระดับความสุกของอาหาร เช่น การทำลาบหมู และวุ้น ชาวบ้านจะไม่คั่วหรือผัดจนทำให้อาหารสุกมากจนทำให้เนื้อหมูและเนื้อวุ้นแห้ง และการทำซุบจะต้มให้ผักสุกมาก ๆ เพื่อให้ผักและเนื้อเป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อใส่เครื่องปรุงต่าง ๆ ทำให้ผสมกับผักจนคลุกหรือทำให้เป็นเนื้อเดียวกัน สำหรับการทำแกงอ่อม จะต้องต้มแกงให้สุกนาน ๆ พอที่จะให้ผักนิ่ม และรสชาติ กลิ่นของผักสมุนไพรต่าง ๆ ออกมา และการตำส้มตำ มีการตำเนื้อมะละกอให้นิ่มและเครื่องปรุงรสซึมเข้าไปเนื้อมะละกอ ดังนั้นการตำส้มตำต้องมีใช้กำลังแขนที่พอเหมาะกับการตำไม่ให้เนื้อมะละกอเละมากเกินไป

4) การปรุงรส วัฒนธรรมอาหารอีสานเน้นรสชาติเค็ม เครื่องปรุงรสเค็มได้มาจากปลาร้า ชนิดของปลาที่นำมาทำปลาและส่วนผสมของการหมัก และระยะเวลาหมัก เป็นตัวกำหนดคุณภาพของปลาร้าที่นำมาปรุงรส และการใส่ผงชูรสเพื่อให้นัว หรือมีรสชาติกลมกล่อม ต้องมีการลำดับขั้นตอนการใส่การปรุงรสว่าใส่น้ำปลาร้า ผงชูรสในช่วงไหนของการปรุง และปริมาณเท่าไรทำให้รสชาติแซบหรือนัว ซึ่งอาหารแต่ละประเภทมีการปรุงรสที่แตกต่างกันออกไป

องค์ประกอบทั้ง 4 ลักษณะประกอบเข้าด้วยกันไปสู่ความอร่อยของอาหารอีสานและความอร่อยของอาหารแต่ละเมนูจะมีความแตกต่างกันออกไป ดังเช่น ซุปมะเขือ มะเขือที่นำมาปรุงต้องสดใหม่และเป็นมะเขืออ่อน และนำมะเขือมาต้มให้สุกและนิ่มทั้งลูก เพื่อให้เครื่องปรุงและเนื้อมะเขือผสมเข้าด้วยกัน ซึ่งมะเขืออ่อนจะให้รสชาติหวาน

ปน น้ําปลา กบ ปูที่จับได้ใหม่มาอย่างหรือต้ม และนํานํ้ามาตำหรือโขลกให้ละเอียดและใส่หัวหอมแดง กระเทียม และพริกที่ย่างเรียบร้อยแล้วลงไปโขลกด้วยกัน ความอร่อยของปนเกิดจากความสดของเนื้อสัตว์ที่มีรสชาติความหวาน และหัวหอมแดง กระเทียม พริกที่ย่างมาใหม่ให้กลิ่นหอมและรสชาติที่หวาน เผ็ด และการตำหรือโขลกให้เนื้อสัตว์กับเครื่องปรุงต่าง ๆ ละเอียดเข้าด้วยกัน ความอร่อยของปนจะมีความแตกต่างกับซุปรวม มีรสชาติของเนื้อสัตว์ และการย่างที่ทำให้วัตถุดิบที่นำมาปรุงมีความหอม

ตามที่กล่าวข้างต้นเห็นได้ว่าความอร่อยของอาหารมีความเกี่ยวข้องกับรสชาติตามวัฒนธรรมที่ประกอบสร้างขึ้นและวัตถุดิบในการปรุงอาหารที่แตกต่างตามฤดูกาล ซึ่งทำให้ความอร่อยมีความแตกต่างตามฤดูกาล แต่อย่างไรก็ตามพบว่าความอร่อยของอาหารยังมีความเกี่ยวข้องกับกับการรับประทานอาหารร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวพร้อมหน้าพร้อมตา บรรยากาศของการรับประทาน และสถานการณ์หรือภาระหน้าที่ต่างๆ เป็นปัจจัยกำหนดทำให้ชาวบ้านรับประทานอาหารอร่อยหรือไม่อร่อย ดังนั้นความอร่อยของอาหารอีสานจึงมีมิติทั้งผัสสะ/ประสาทสัมผัสในการรับรู้รสชาติอาหารและความสัมพันธ์ทางสังคม อารมณ์ความรู้สึกเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

2. การรับประทานอาหารแบบดั้งเดิม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

2.1 พื้นที่ในการรับประทานอาหาร ชาวบ้านรับประทานบนแคร่ไม้ไผ่ และนั่งล้อมวงรับประทานอาหาร เป็นลักษณะการรับประทานอาหารแบบดั้งเดิม แต่ลักษณะพื้นที่การรับประทานอาหารแบบดั้งเดิมมีความแตกต่างตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ครัวเรือนที่มีสมาชิกจำนวน 5 - 6 คน จะพื้นที่รับประทานอาหารที่มีขนาดใหญ่กว่าครัวเรือนที่มีสมาชิกเพียง 4 คน และฐานะทางเศรษฐกิจ ที่เป็นบริบทที่สำคัญของความแตกต่างมากกว่าบริบทเรื่องจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ดังเห็นความแตกต่างได้จากขนาดของแคร่ไม้ไผ่ ขนาดไม้ไผ่ และสภาพแคร่ไม้ไผ่ ซึ่งครัวเรือนที่มีฐานะดีขนาดของแคร่ไม้ไผ่จะมีขนาดใหญ่กว่า ขนาดไม้ไผ่ที่ใหญ่กว่า และสภาพแคร่ไม้ไผ่จะดูดีกว่าของครัวเรือนที่มีฐานะไม่ดี

การนั่งรับประทานอาหารจะมีเริ่มลำดับการนั่งโดยผู้อาวุโสของครอบครัวก่อน และแต่ละคนมีตำแหน่งที่นั่งประจำของตนเอง พ่อกับแม่ หรือสามีภรรยาจะนั่งใกล้กัน สำหรับลูกจะจะไม่นั่งใกล้กับพ่อตาแม่ยาย ซึ่งจะมีภรรยาหรือลูกเป็นผู้นั่งคั่นกลางระหว่างพ่อตาแม่ยายกับลูกชาย แต่สำหรับครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวน 7 คนขึ้นไปจะมีการนั่งเป็น 2 วง การนั่งมีการแบ่งตามระบบอาวุโสและความสนิทสนมของสมาชิกครัวเรือน

2.2 วิธีการรับประทานอาหาร ชาวบ้านจะนั่งล้อมวงรับประทานอาหารร่วมกัน โดยมีกระติบข้าวเหนียววางไว้ข้าง ๆ จำนวน 2 -3 กระติบขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกของแต่ละครัวเรือน และชาวบ้านจะแบ่งข้าวเหนียวมาใส่ฝากระติบข้าวเหนียวซึ่งแต่ละคนไม่มีจานข้าวของตนเอง สำหรับการรับประทานอาหาร ชาวบ้านจะหยิบข้าวเหนียวมาเป็นก้อน ๆ และจึงปั้นข้าวเหนียวเป็นคำ ๆ แล้วจิ้มกับกับข้าว สำหรับอาหารที่เป็นน้ำ ชาวบ้านจะมีช้อนกลางให้แต่ละคนตักรับประทาน

2.3 การจัดอาหารและการตกแต่งอาหาร การนั่งรับประทานอาหารจะนั่งล้อมเป็นวงกลม จะมีอาหาร 1 ชุดที่ใส่ถาดอาหารเป็นกระดังงาด้วยไม้ไผ่วางไว้ตรงกลาง ในถาดอาหารจะมีอาหารเป็นชุด ประกอบด้วยแกงหรือกับข้าวหลักเป็นรายการอาหารที่ปรุงสำหรับมื้อนั้น ปลาหรือของหรือแจ่วที่มีทุกมื้อ และผักสด การจัดอาหารจะมีความแตกต่างตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ครัวเรือนที่มีสมาชิกไม่เกินจำนวน 7 คนจะมีการจัดอาหารจำนวน 1 ชุด ใน 1 ชุด มีแกงหรือกับข้าวที่เป็นรายการอาหารหลักจำนวน 2 ขามหรือจาน ถ้าในครัวเรือนมีจำนวนเกิน 7 คนขึ้นไป จะมีการจัดอาหารเป็นจำนวน 2 ชุด ในการจัดอาหารจะไม่มีการตกแต่งและเพิ่มเติมให้อาหารมีความสวยงามเพิ่มขึ้น แต่จะมีสีสันทาจากพืชผักที่นำมาปรุงอาหารแทน ชาวบ้านเพียงจัดวางอาหารให้เรียบร้อยก็เป็นอันเสร็จสมบูรณ์ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอาหารดั้งเดิมที่ไม่ทำให้มีการงานเพิ่มมากขึ้น

2.4 กฎและมารยาทของการรับประทานอาหาร การรับประทานอาหารของชาวบ้านมีการรับประทานอาหารร่วมกันสมาชิกในครัวเรือน แต่ละคนจะต้องล้างมือให้สะอาดก่อนรับประทานอาหาร และชาวบ้านมีกฎและมารยาทของการรับประทานอาหารที่สำคัญ คือ การรับประทานอาหารพร้อมหน้าพร้อมตา ซึ่งแต่ละครัวเรือนจะมีเวลาของการรับประทานอาหารของครัวเรือนตนเอง โดยส่วนมากชาวบ้านจะรับประทานอาหารพร้อมหน้าพร้อมตาประกอบไปด้วยยาย พ่อแม่ลูก

และลูกเขย หรือปู่ย่า พ่อแม่ลูก และลูกสะใภ้ สมาชิกในครัวเรือนจะทราบเวลารับประทานอาหารในแต่ละมื้อ ว่าอยู่ในช่วงประมาณกี่โมง เมื่อถึงเวลารับประทานอาหารทุกคนจะหยุดภารกิจหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อมารับประทานอาหารร่วมกัน แต่บางครัวเรือนเวลารับประทานอาหารอาจจะไม่แน่นอนตรงเวลา ดังนั้นแม่ พี่สาว หรือน้องสาวทำหน้าที่เรียกสมาชิกของครัวเรือนให้มารับประทานอาหารได้เมื่อถึงเวลา และถ้าสมาชิกติดภาระงานจะมีการเก็บอาหารเอาไว้ให้ และการรับประทานอาหารจะรอให้ผู้อาวุโสเป็นเริ่มต้นในการรับประทานอาหาร และอาหารที่ดีหรืออร่อยจะให้ผู้อาวุโสได้รับประทานก่อนเป็นลำดับแรก รวมทั้งมีการแบ่งปันอาหาร และดูแลซึ่งกันและกัน ซึ่งแต่ละคนจะไม่ได้ทำเพียงแค่อั่งหน้าตั้งตากับการรับประทานอาหารของตนเองที่ตอบสนองความหิวหรือความต้องการทางร่างกายหรือชีวิตทางชีวะของตนเองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่จะมีการสอบถามว่าใครจะเอาข้าวเหนียวเพิ่มกันอีก พร้อมทั้งมีการส่งต่อข้าวเหนียวให้กันหรือแบ่งปันอาหารให้กันและกันตลอดเวลา และสอบถามว่าอาหารมีรสชาติอร่อยถูกใจหรือเปล่า

2.5 ความสัมพันธ์กับการรับประทานอาหาร ช่วงเวลารับประทานอาหารเป็นช่วงเวลาที่มีสมาชิกของครัวเรือนอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีการพูดคุยกัน โดยเฉพาะช่วงอาหารมื้อเย็นที่สมาชิกไม่ต้องเร่งรีบไปทำงาน การรับประทานอาหารจึงไม่ได้รับร้อน ทำให้มีการพูดคุยกันระหว่างรับประทานอาหารนำไปสู่การตอกย้ำและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ในระหว่างครัวเรือนหรือความเป็นครอบครัว ซึ่งมีการพูดคุยสอบถาม ปรีกษาเรื่องราวทั้งภายในและภายนอกครัวเรือนสำหรับเรื่องราวภายในครัวเรือนที่พูดคุยเป็นหลักสำคัญจะเกี่ยวกับเรื่องการทำงานมีปรีกษาหาหรือภาระงานที่แตกต่างตามฤดูกาล ในช่วงฤดูทำนาชาวบ้านพูดคุยเรื่องการเพาะปลูก ปริมาณน้ำใน การเติบโตของต้นข้าวในแต่ละช่วง การบำรุงรักษาต้นข้าว การส่งปุ๋ยมาใส่ในนา การกำจัดแมลงและศัตรูพืช สำหรับช่วงการเก็บเกี่ยวมีการพูดคุยการว่าจ้างการเกี่ยวข้าว การลงแขกในการขนข้าวเข้ายุ้ง ราคาข้าวและการขายข้าวและช่วงฤดูร้อนจะพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องการเลี้ยงสัตว์ การหางานรับจ้าง ซึ่งเป็นข้อมูลสำหรับการทำงานในวันต่อไปหรือดำเนินการแก้ไข สำหรับเรื่องราวที่พูดคุยแต่ละครัวเรือนจะมีความแตกต่างกับบริบทหรือสภาพของครัวเรือน ซึ่งบางครัวเรือนที่กำลังคลอดลูก จะพูดคุยเรื่องการเตรียมการเลี้ยงดูเด็ก บางครัวเรือนที่พ่อแม่ญาติพี่น้องไม่สบายจะมีพูดคุยการรักษาพยาบาล บางครัวเรือนพูดคุยเรื่องการศึกษาของบุตรหลาน การเกณฑ์ทหาร เป็นต้น และมีการเล่าเรื่องราวของเพื่อนบ้านและเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนที่เกิดขึ้น ว่าใครเดินทางเข้ามาในหมู่บ้าน เข้ามาทำอะไร และนโยบายของรัฐต่าง ๆ ที่มีต่อหมู่บ้าน พร้อมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลมีโครงการการพัฒนาหมู่บ้านอะไรบ้าง และแต่ละบ้านจะทำอะไร การพูดคุยและเล่าเรื่องราวดังกล่าวทำให้สมาชิกในครัวเรือนได้รับทราบเรื่องราวภายนอกตลอดเวลา ทำให้เกิดสำนึกความเป็นชุมชน และรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตหรือต้องมีการปรับตัวอย่างไร

ชาวบ้านเล่าว่าการอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาทำให้อาหารมีความอร่อย มีความสุขเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นความอร่อยความสุขของการรับประทานเป็นเรื่องทางสังคมหรือสภาพของครัวเรือนจึงมีความเกี่ยวข้อง มิใช่เป็นเรื่องความอร่อยของอาหาร หรือปริมาณของอาหาร หรือประเภทของอาหารมีลักษณะอย่างไร สภาพของครัวเรือนที่มีสภาวะปกติสุขดี ทำให้ระยะเวลาในการรับประทานยาวนาน สมาชิกไม่รีบเร่งรับประทานอาหาร มีการพูดคุย แลกเปลี่ยน สอบถามเรื่องราวต่าง ๆ บรรยายกาดังกล่าวทำให้สมาชิกมีระยะเวลาที่อยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลานานมากกว่าเวลาอาหารของครัวเรือนที่มีปัญหา ถ้าสภาพของครัวเรือนมีปัญหาต่าง ๆ จนเป็นความทุกข์ หรือปัญหาที่รุนแรง ไม่สามารถแก้ไขได้ ช่วงนั้นทำให้เวลาของการรับประทานอาหารของครัวเรือนไม่มีความสุขและความอร่อยของการรับประทานอาหารจะไม่เหมือนดังเช่นแต่ก่อน แต่สมาชิกในครัวเรือนจะพยายามให้กำลังใจและเรียนรู้ในการทำใจให้กลับมาสู่สภาพที่ปกติมากที่สุด ดังนั้นเวลารับประทานอาหารของครัวเรือนจะพยายามรับประทานให้เสร็จให้อย่างรวดเร็วและทุกคนก็จะแยกย้ายไปทำภารกิจของตนเอง

3. บริบททางธรรมชาติและสังคมที่กำหนดลักษณะอาหารและการรับประทานอาหาร

บริบทสำคัญที่กำหนดลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารอีสานแบบดั้งเดิมของชาวบ้านหมู่บ้านภูสันตรัตน์ ดังที่กล่าวข้างต้นมี 2 บริบท คือ บริบททางธรรมชาติและบริบททางสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

3.1 บริบททางธรรมชาติ พบว่าบริบททางธรรมชาติที่กำหนดลักษณะอาหารคือ ฤดูกาล และพื้นที่ป่าและหนองน้ำ เนื่องจากชาวบ้านปรุงในแต่ละวัน/มื้อขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่สามารถเก็บหาสัตว์พืชและเพาะปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับช่วงฤดูกาล ส่วนในช่วงฤดูฝนเป็นช่วงที่มีวัตถุดิบทั้งพืชผักและปลาหลากหลายและจำนวนมากกว่าช่วงฤดูอื่น ๆ ตามพื้นที่ป่า และตามท้องไร่ท้องนาจะมีหน่อไม้ไผ่ เห็ด ได้แก่ เห็ดกอก เห็ดไข่ เห็ดโคนหรือเห็ดปลวก เห็ดเผาะ เห็ดละโงก และกบ เขียด แมลงต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ แมลงกะซอน แมลงเต่า แมลงกิ้งก่า แมลงด้กั๊ก แมลงด้บเต่า หนอนกล้วย หนอนไม้ไผ่ สำหรับตามหนองน้ำ จะถูกปลาช่อนหรือลูกคอก ปลา หอยจำนวนมาก เมนูอาหารในช่วงนี้มีความหลากหลาย คือ ปลา หอย และกบ เขียดที่จับตามแม่น้ำลำคลอง หนองบึง ท้องนาและบ่อน้ำ ชาวบ้านนำมาทำเป็นเมนูอาหารคือ ปลานึ่ง ปลาย่าง ปั่นปลา ลาบปลา หมกปลา แกงอ่อมใส่ปลา ลาบหอยแกงอ่อมหอยขม ขม และกบย่าง หมกกบ ปั่นกบ และแกงอ่อมใส่กบ สำหรับพืชผักที่มีช่วงนี้ คือ เห็ด ชาวบ้านนำมาทำ ซุปเห็ด และแกงอ่อม พบว่าแกงอ่อมใส่พืชผักและเห็ดหลากหลายชนิดผสมลงไป และฤดูหนาว จะมีพืชผักพื้นบ้านหลากหลายประเภท เช่น ผักกระโดน ผักหวาน ผักติ้ว และตามหนองน้ำจะมีกุ่ม หอย และช่วงดังกล่าวนี้จะมีแมลงต่าง คือ แมลงจิ้งจก จิ้งหรีด ที่ชาวบ้านอีสานเรียกว่าจิ้งโป่ม และภาคกลางเรียกว่าจิ้งโกร่ง เป็นต้น สำหรับปลายฤดูหนาวและฤดูร้อน ชาวบ้านไปสอยไข่แมงแดงและชุดหาปูนาตามท้องไร่ท้องนา นำมาทำเมนูลาบแมงแดง แกงอ่อมใส่ไข่แมงแดง ปูนาอย่าง แกงอ่อมใส่ปูนา และมีแกงพืชผักพื้นบ้าน ได้แก่ แกงผักหวาน แกงผักติ้ว และช่วงฤดูร้อนชาวบ้านมีการทอดผ้าไหม ซึ่งตัวหม่อนไหมเป็นแหล่งอาหารโปรตีนสำหรับในช่วงนี้ โดยนำมาหม่อนไหมมาคั่วกินเป็นกับข้าว ในช่วงฤดูร้อนเป็นช่วงที่ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำและผักมีน้อยกว่าช่วงฤดูกาลอื่น ๆ ทั้งชนิดและปริมาณของอาหาร ดังนั้นรายการอาหารในช่วงฤดูร้อนจะเน้นพวกปลาร้าบอง แมลงชนิดต่าง ๆ อาหารที่รับประทานจึงมีเพียงข้าวเหนียวกับแจ่ว และผัก ซึ่งแจ่วคือ ผักป่นผสมกับน้ำปลาร้าต้มหรือน้ำปลา หรือปลา ซึ่งเป็นตัวเล็กตัวน้อยที่นำมาย่างหรือนำมาทำแกงอ่อม ดังนั้นเห็นได้ว่าอาหารมีเกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีวัตถุดิบที่แตกต่างกันตามฤดูกาล และชาวบ้านมีการสร้างวัฒนธรรมอาหารที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมดังกล่าว พร้อมทั้งวัตถุดิบในการปรุงอาหารที่แตกต่างกันทำให้มีรสชาติและความอร่อยของอาหารที่ต่างกันไป

3.2 บริบททางสังคม ผู้วิจัยได้พบว่าบริบททางสังคมสำคัญที่กำหนดลักษณะอาหารและการรับประทานมีจำนวน 3 เรื่อง คือ วิถีชีวิตการทำงานของสังคมเกษตรกรรมเกี่ยวกับ ความเป็นเครือญาติและระบบอาวุโส และฐานะทางเศรษฐกิจซึ่งมีรายละเอียด คือ

3.2.1 วิถีชีวิตการทำงานของสังคมเกษตรกรรม ชาวบ้านของหมู่บ้านกุสันดรรัตน์มีอาชีพการทำไร่ทำนาเป็นอาชีพหลัก และมีการเพาะปลูกพืชผักสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน ซึ่งต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติเป็นหลักต้องมีการชีวิตการทำงานหนักเพื่อให้ทันกับฤดูกาล ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นบริบททำให้ลักษณะอาหารในแต่ละช่วงเวลามีความแตกต่างกัน โดยพบว่ารายการอาหารที่เป็นอาหารประจำของแต่ละมื้อ จะมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งแต่ละช่วงเวลาจะเกี่ยวข้องกับการทำงานของชาวบ้าน ดังนั้นในอาหารมื้อเช้า ลักษณะอาหารเป็นอาหารที่มีขั้นตอนการปรุงง่ายไม่ซับซ้อนและไม่ใช้เวลาในการปรุงมากมายเหมือนเช่นมื้อกลางวัน และเย็น ได้แก่ปลาอย่าง และซूपมะเขือหรือซूपขุ่น ส่วนอาหารมื้อกลางวันในช่วงฤดูหนาวชาวบ้าน มีการทำอาหารรับประทานที่ไร้ณา นิยมทำส้มตำรับประทาน และช่วงที่สัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ จะมีการจับปลาตามหนองน้ำ ท้องไร่ท้องนาเพื่อสำหรับทำอาหารมื้อกลางวันและมื้อเย็น ถ้าพ่อหรือสามีสามารถจับปลาได้จำนวนมาก จะมีการจุดเตาทำอาหาร ซึ่งการทำอาหารขึ้นอยู่กับประเภทของปลาที่จับได้ ถ้าปลาตัวเล็กตัวเล็กเช่น ปลาชิว นำมาหมก ถ้าปลาช่อน ปลาตุ๊กก็จะนำมาแกง สำหรับอาหารมื้อเย็น ลักษณะอาหารจะมีความแตกต่างกับมื้อเช้าเป็นอาหารที่ใช้เวลาในการปรุงมากกว่า ซึ่งเป็นอาหารประเภทแกงต่าง ๆ ปั่น ซุป และหมก และมีรายการอาหารที่มากกว่าอาหารมื้อเช้าและมื้อกลางวัน

และเวลาการรับประทานอาหารของชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับฤดูกาลผลิต ในช่วงฤดูหนาวและเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวบ้านจะไปรับประทานอาหารที่นาของตนเองทั้งอาหารเช้าและอาหารกลางวัน โดยไปหาปูปลา และเก็บผักที่ขึ้นตามท้องไร่ท้องนา ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ไปกินข้าวนา” สำหรับบางครัวเรือนที่มีพื้นที่ใกล้กับที่อยู่อาศัยก็จะกลับมากินข้าวกลางวันที่บ้านของตนเอง จากนั้นชาวบ้านก็จะทำงานจนพระอาทิตย์ตกดิน จึงจะกลับบ้าน ช่วงเวลารับประทานอาหารเย็นประมาณ 19.00-

20.00 น. เป็นระยะเวลารับประทานอาหารที่ช้ากว่าฤดูกาลอื่น แต่ถ้าช่วงหลังจากดำนานเสร็จเรียบร้อยแล้วและรอเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านจะกินข้าวประมาณ 08.00 น. และช่วงอาหารกลางวัน จะมีการร่วมกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านที่สนิทสนมมาด้า สัมตำกินพร้อมหน้าพร้อมตา โดยจะผลัดกันทำสัมตำและนำอาหารมาของตนเองมากินร่วมกัน ชาวบ้านนิยมรับประทานอาหารร้อนหรือทันทีที่อาหารปรุงเสร็จ ดังนั้นเมื่ออาหารใกล้เสร็จเรียบร้อยแล้ว แม่ ยายหรือน้า จะเรียกสมาชิกในครัวเรือนให้เตรียมตัวมารับประทานอาหารและดักกับข้าวที่เพิ่งปรุงเสร็จให้รับประทาน และระยะเวลาในการรับประทานอาหารมีความแตกต่างตามภาระงาน อาหารมื้อเย็นเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านใช้ระยะเวลาการรับประทานอาหารมากกว่ามื้ออื่นๆ

3.2.2 ความเป็นเครือญาติและระบบอาวุโส สังคมอีสานจะความสัมพันธ์ภายใต้ความเป็นเครือญาติ ความเป็นเครือญาติมีบทบาทในการช่วยเหลือในเรื่องการทำมาหากิน ประเพณีพิธีกรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่าง ๆ ความเป็นเครือญาติเป็นบริบททางสังคมที่สำคัญที่กำหนดลักษณะอาหารดังเห็นได้ตั้งแต่การหาวัตถุดิบจากธรรมชาติ กลุ่มเครือญาติช่วยกันไปเก็บหาของป่าพืชผักต่าง ๆ และมีช่วยเหลือแบ่งปันอาหารการกินซึ่งกันและกัน และความเป็นเครือญาติได้ทำกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนเนื้อสัตว์ที่ทำให้ได้มีเนื้อสัตว์สดบริโภคโดยไม่ต้องจ่ายเงินในทันทีทันใด ส่วนผู้ขายเนื้อสัตว์ได้รายได้ที่มากกว่าการนำเนื้อสัตว์ไปขายพ่อค้าคนกลาง และการรับประทานอาหารร่วมกันของกลุ่มเครือญาติโดยเฉพาะอาหารมื้อกลางวันที่มีการกินสัมตำร่วมกัน ชาวบ้านต้องแสดงความมีน้ำใจกับเครือญาติ เมื่อเครือญาติเดินทางผ่านหน้าบ้านที่ชาวบ้านกำลังรับประทานอาหารที่แคร่ไม้ ชาวบ้านจะมีการชวนให้มารับประทานอาหารร่วมกันและสอบถามว่าทำอะไรรับประทานบ้างอย่างไร การรับประทานอาหารจึงไม่ใช่เป็นเรื่องของครัวเรือนเท่านั้น ความเป็นเครือญาติจึงเป็นบริบทที่เป็นทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดลักษณะวัฒนธรรมดังกล่าวและมีความแตกต่างกับสังคมสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามพบว่าลักษณะดังกล่าวในความเป็นเครือญาติที่พี่น้องที่สนิทสนมกัน โดยเฉพาะกลุ่มเครือญาติเป็นญาติพี่น้องฝ่ายแม่และเครือญาติที่มีบ้านที่อยู่ใกล้กัน เนื่องจากสังคมอีสานมีรูปแบบการแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายหญิง และการตั้งถิ่นฐานมีผลต่อลักษณะดังกล่าว

สำหรับระบบอาวุโสจะเป็นตัวกำหนดลักษณะการรับประทานอาหาร และอาหารที่ดีหรืออร่อยจะให้ผู้อาวุโสได้รับประทานก่อนเป็นลำดับแรก ซึ่งอาหารประเภทเนื้อสัตว์จะให้ผู้อาวุโสได้รับประทานก่อนสมาชิกคนอื่นได้ครอบครั้ว และสำหรับปลา จะให้ผู้อาวุโสเลือกรับประทานส่วนที่อร่อยที่สุดของปลา เช่น พุงปลาช่อนและแก้มปลาซึ่งเป็นส่วนที่ไม่มีก้างปลา และสำหรับลูกเขยจะต้องรอให้พ่อตาแม่ยายเป็นรับประทานอาหารดังกล่าว และเมื่อรับประทานอาหารร่วมกันลูกเขยจะแสดงอาการเกรงใจไม่กล้าที่รับประทานกับข้าวจำนวนมาก แต่จะเน้นรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก และบางครัวเรือนลูกเขยจะให้พ่อตาแม่ยายรับประทานอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้วก่อนที่ตนเองจะรับประทานอาหาร ความเกรงใจของลูกเขยจะเป็นพิเศษอย่างมากในช่วงของการเป็นลูกเขยใหม่

3.2.3 ฐานะทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านหมู่บ้านกู่สันตรัตน์มีอาชีพทำนาและรับจ้างที่เหมือนกัน แต่พบว่าชาวบ้านมีความแตกต่างทางฐานะทางเศรษฐกิจที่เกิดจากจำนวนการถือครองที่ทำมาหากินที่แตกต่างกันออกไป และรายได้จากการรับจ้างของสมาชิกในครัวเรือน แต่ทั้งนี้ปัจจัยที่กำหนดความแตกต่างฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านกันเองมากที่สุดคือจำนวนการถือครองที่ทำนา จึงแบ่งความแตกต่างทางฐานะทางเศรษฐกิจออกเป็น 3 กลุ่ม คือฐานะดี คือครัวเรือนที่มีการถือครองที่นาจำนวน 7- 10 ไร่ ฐานะปานกลางคือครัวเรือนที่มีการถือครองที่นาจำนวน 4- 6 ไร่ และฐานะไม่ดี/ยากจน คือครัวเรือนที่มีการถือครองที่นาจำนวน 1- 3 ไร่ ซึ่งเกณฑ์ในการแบ่งฐานะทางเศรษฐกิจได้มาจากการสำรวจการถือครองที่ดินของชาวบ้านหมู่บ้านกู่สันตรัตน์ และทัศนคติของชาวบ้านในการแบ่งฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกในหมู่บ้าน ซึ่งความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้ลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารมีความแตกต่างกันตามที่ได้แสดงผลในตารางที่1และมีรายละเอียดดังนี้คือ

1) ลักษณะอาหาร มีความแตกต่างในเรื่องต่างๆ ดังนี้คือ จำนวนอาหารต่อมื้อ พบว่าครัวเรือนฐานะดีและปานกลางมีจำนวนอาหาร 2-3 อย่างต่อมื้อ สำหรับครัวเรือนฐานะไม่ดีมีจำนวนอาหาร 2 อย่างต่อมื้อ โดยมีแจ่วบองหรือปลาร้าบองเป็นรายการอาหาร 1 รายการ และเป็นรายการอาหารประจำของแต่ละมื้อ และรายการอาหาร พบว่าครัวเรือนฐานะดีมีรายการอาหารที่ไม่เน้นปริมาณน้ำ มีเนื้อสัตว์มากกว่าผัก ได้แก่คือ หมกกบ หมกปลา ลาบ ซุป และย่างปลา สำหรับแกงอ่อมและต้มปลาจะไม่ใส่น้ำปริมาณมาก ๆ แต่เน้นเนื้อสัตว์ ครัวเรือนฐานะปานกลางมีรายการอาหารไม่เน้นปริมาณน้ำและมีผักมากกว่าเนื้อสัตว์

ส่วนครัวเรือนฐานะไม่ดีมีรายการอาหารที่เน้นปริมาณน้ำและผัก เป็นอาหารประเภทแกงอ่อมและต้ม สำหรับหมกบ หมกปลา มีการใส่ผักลงจำนวนมาก เน้นรับประทานข้าวเหนียวมากกว่ากับข้าว และมีรสชาติเค็มและเผ็ดมากกว่าครัวเรือนฐานะดี

2) การรับประทานอาหาร พบว่าครัวเรือนฐานะดีมีแคร่ไม้ไผ่ที่เป็นพื้นที่รับประทานที่กว้างยาวสูงมากกว่า ครัวเรือนที่มีฐานะปานกลางและไม่ดี ซึ่งครัวเรือนฐานะดีมีพื้นที่นั่งกินที่เป็นแคร่ไม้ไผ่ที่มีขนาด กว้าง 1.50 เมตร ยาว 2.00 เมตร สูง 0.45 เมตร หรือโต๊ะอาหาร ครัวเรือนฐานะปานกลางมีพื้นที่นั่งกินที่แคร่ไม้ไผ่ กว้าง 1.00 เมตร ยาว 1.50 เมตร สูง 0.45 เมตร ส่วนครัวเรือนฐานะไม่ดีมีพื้นที่นั่งกินที่แคร่ไม้ไผ่ 0.80 เมตร ยาว 1.50 เมตร สูง 0.45 เมตร หรือปูเสื่อ และพบว่าครัวเรือนฐานะดีและปานกลางใช้ระยะเวลาในการรับประทานอาหารมากกว่าครัวเรือนฐานะไม่ดี โดยใช้ระยะเวลาในการรับประทานประมาณ 30 - 40 นาที ส่วนครัวเรือนฐานะไม่ดีใช้ระยะเวลาในการรับประทานอาหารประมาณ 20- 30 นาที

สรุปและอภิปรายผลวิจัย

จากผลวิจัยพบว่าลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารอีสานแบบดั้งเดิมที่มีแหล่งอาหารที่มาของวัตถุดิบมาจากการเก็บหาของป่าและล่าสัตว์ การเพาะปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ และการซื้อขายเนื้อสัตว์ และมีวิธีการปรุงอาหารที่มีความหลากหลายแต่เป็นวิธีการปรุงที่ไม่มีหลายขั้นตอน ไม่ใช้ระยะเวลานานและประหยัดเชื้อเพลิง นอกจากนี้รายการอาหารที่หลากหลายและที่เน้นผักมากกว่าเนื้อสัตว์และทำให้อาหารละเอียดผสมด้วยกัน ส่วนความอร่อยของอาหารเน้นรสชาติเผ็ด เค็ม และความอร่อยของอาหารที่เกิดจากองค์ประกอบทั้ง 4 เรื่องคือความสดใหม่ของวัตถุดิบ การเตรียมวัตถุดิบและเครื่องปรุง

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบวัฒนธรรมอาหารของชาวบ้านหมู่บ้านภูสัตว์รัตน์ที่มีความแตกต่างตามฐานะทางเศรษฐกิจ

ประเด็น ฐานะ	ลักษณะอาหาร	การรับประทาน
ฐานะดี	1. จำนวนอาหาร 2-3 อย่างต่อมื้อ 2. อาหารประเภทไม่เน้นปริมาณน้ำและมีเนื้อสัตว์มากกว่าผัก ได้แก่ หมกบ หมกปลา ลาบ ซุป และย่างปลา สำหรับแกงอ่อมและต้มปลาจะไม่ใส่น้ำปริมาณมากเน้นเนื้อสัตว์ 3. อาหารประจำของแต่ละวันมีน้ำพริกปนต่าง ๆ กับผักต่าง ๆ 4. ปริมาณอาหารแต่ละประเภทจะสอดคล้องกับสมาชิก และเพียงพอ	1. เน้นการกินอาหารพร้อมหน้าพร้อมตา 2. พื้นที่นั่งกิน แคร่ไม้ไผ่ กว้าง 1.50 เมตร ยาว 2.00 เมตร สูง 0.45 เมตร หรือโต๊ะอาหาร 3. ใช้ระยะเวลากินมื้อเย็นประมาณ 30 - 40 นาที
ฐานะปานกลาง	1. จำนวนอาหาร 2-3 อย่างต่อมื้อ 2. อาหารประเภทไม่เน้นปริมาณน้ำและมีผักมากกว่า คือ หมกบ หมกปลา ลาบ ซุป และย่างปลา สำหรับแกงอ่อมและต้มปลาจะไม่ใส่น้ำปริมาณมากเน้นเนื้อสัตว์ 3. อาหารประจำของแต่ละวันมีน้ำพริกปนต่าง ๆ กับผักต่าง ๆ 4. ปริมาณอาหารแต่ละประเภทจะสอดคล้องกับสมาชิก และเพียงพอ	1. เน้นการกินอาหารพร้อมหน้าพร้อมตา 2. พื้นที่นั่งกิน แคร่ไม้ไผ่ กว้าง 1.00 เมตร ยาว 1.50 เมตร สูง 0.45 เมตร 3. ใช้ระยะเวลากินมื้อเย็นประมาณ 30 - 40 นาที
ฐานะไม่ดี/ ยากจน	1. จำนวนอาหาร 2 อย่างต่อมื้อ 2. อาหารประเภทเน้นปริมาณน้ำ และผัก เป็นอาหารประเภทแกงอ่อมและต้ม สำหรับหมกบ หมกปลา มีการใส่ผักลงจำนวนมาก 3. อาหารประจำของแต่ละวันมีแจ่วบอง/ปลาร้าบองกับผักต่าง ๆ 4. เน้นกินข้าวเหนียวมากกว่ากับข้าว และรสชาติเค็ม และเผ็ด	1. เน้นการกินอาหารพร้อมหน้าพร้อมตา 2. พื้นที่นั่งกิน แคร่ไม้ไผ่ กว้าง 0.80 เมตร ยาว 1.50 เมตร สูง 0.45 เมตร หรือปูเสื่อ 3. ใช้ระยะเวลากินมื้อเย็นประมาณ 20 - 30 นาที

วิธีการปรุงอาหาร และการปรุงรส สำหรับวิธีการรับประทานอาหารที่มีความเรียบง่าย นิ่งล่อมกันเป็นวงกลมและการรับประทานอาหารร่วมกันอย่างพร้อมหน้าตาของสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งเห็นได้ว่าวัฒนธรรมอาหารดังกล่าวมีความแตกต่างกับวัฒนธรรมอาหารสมัยใหม่ที่เน้นการรับประทานเนื้อสัตว์และมีวิธีการปรุงอาหารที่หลายขั้นตอนซึ่งต้องใช้เชื้อเพลิงจำนวนมาก และมีบริบทที่กำหนดลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารอีสานแบบดั้งเดิมมี 2 บริบท คือ บริบททางธรรมชาติและ บริบททางสังคมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตการทำงานของสังคมเกษตรกรรม ความเป็นเครือญาติและระบบอาวุโส และฐานะทางเศรษฐกิจ

ผลวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าอาหารมีความเกี่ยวข้องกับบริบททางธรรมชาติ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) Julian Steward (อ้างถึงใน ยศ สันติสมบัติ, 2544” 34-35) ลักษณะของธรรมชาติสภาพแวดล้อมเป็นเงื่อนไขหลักในการกำหนดกระบวนการสังคมและวัฒนธรรม โดยพบว่าลักษณะธรรมชาติที่กำหนดลักษณะอาหารคือ ฤดูกาลและพื้นที่ ซึ่งทำให้วัตถุดิบที่นำมาประกอบอาหารมีความแตกต่างกันออกไป จึงทำให้รายการอาหารและความอร่อยของอาหารมีความแตกต่างกันออกไป ดังนั้นวัฒนธรรมอาหารอีสานแบบดั้งเดิมมีความหลากหลายและแตกต่างตามฤดูกาลและพื้นที่ และได้พบว่าอาหารมีความเกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมที่เกี่ยวข้องฐานะทางเศรษฐกิจตามแนวคิดของ Pierre Bourdieu (1984 อ้างถึงใน สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2553: 114-122) ซึ่งมีผลการวิจัยมีความแตกต่างกับการศึกษาวิจัยอาหารที่มุ่งเน้นไปศึกษาเกี่ยวโภชนาการ แต่ไม่มีมิติทางสังคมเกี่ยวกับวัฒนธรรมอาหาร ดังเช่น “พฤติกรรมการบริโภคของชาวชนบทอีสาน” โดย พิษณุ อดุตมะเวทิน (2536) “ผักพื้นบ้านภาคอีสาน” โดย สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข (2547) และ “วัฒนธรรมอาหารไทย:ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดย สัมฤทธิ์ สุภามา และคณะ(2556) ผลวิจัยจึงได้พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขที่ทำให้แต่ละครัวเรือนมีวัฒนธรรมอาหารที่แตกต่างกันออกไปและความแตกต่างดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับโภชนาการและสุขภาพ ซึ่งครัวเรือนฐานะยากจนรับประทานอาหารแบ่งหรือข้าวเหนียวเป็นหลัก และอาหารมีรสชาติเค็มและเผ็ดมากกว่าครัวเรือนฐานะดี

และจากการศึกษาวิจัยหมู่บ้านที่อยู่ภายใต้บริบทสภาพแวดล้อมที่เหมือนกันทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอาชีพและวิถีการดำเนินชีวิตเหมือนกัน แต่อย่างไรก็ตามได้พบว่ามีความแตกต่างทางฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างสมาชิกในหมู่บ้านไม่มากนัก ซึ่งความแตกต่างฐานะเศรษฐกิจได้เป็นบริบทที่กำหนดลักษณะอาหารและการรับประทานอาหารของแต่ละครัวเรือน ดังนั้นการศึกษาวิจัยจึงต้องมีการสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลให้ละเอียด และใช้มุมมองการศึกษาภายในของชาวบ้าน การจัดแบ่งกลุ่มและฐานะของสมาชิกในหมู่บ้าน เพื่อทำให้ผลของการวิจัยมีความละเอียดและสอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคมในแต่ละพื้นที่ของการศึกษา

นอกจากนี้เห็นได้ว่าลักษณะวัฒนธรรมอาหารอีสานแบบดั้งเดิมมีรายละเอียดและความซับซ้อน และมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นเพียงวัฒนธรรมการกินปลาร้า ส้มตำเท่านั้นอย่างที่ได้มีการนำเสนอ วัฒนธรรมดังกล่าวมีคุณค่าเสน่ห์ และมีลุ่มลึกที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมต่าง ๆ ทำให้เห็นศักยภาพของชาวบ้านอีสานในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยดังกล่าวทำให้มีความเข้าใจความเป็นวัฒนธรรมอาหารอีสานเพิ่มมากขึ้นที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามจากฐานะความยากจนของชาวบ้านทำให้รสชาติอาหารเน้นความเค็มและเผ็ด และเน้นรับประทานแบ่งมากกว่า การรับประทานดังกล่าวทำให้เกิดผลในระยะยาวทำให้เกิดปัญหาสุขภาพ เช่น โรคเบาหวาน ดังนั้นรัฐต้องมีการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจที่ทำให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการรับประทานอาหารเพิ่มมากขึ้น และส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมอาหารกับสุขภาพ โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอาหารของชาวบ้านหรือเสนอว่าวัฒนธรรมอาหารอีสานเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพ การส่งเสริมความรู้ดังกล่าวควรจะยกตัวอย่างอาหารวัฒนธรรมทุกวัฒนธรรมเพื่อไม่ทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจว่าวัฒนธรรมอีสานไร้คุณค่า และให้ชาวบ้านนำความรู้ไปปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม

อาหารของตนเองโดยมีข้อกำหนดรูปแบบอาหารที่ดีหรือถูกต้อง นอกจากการส่งเสริมความรู้ดังกล่าวต้องมีกลุ่มเป้าหมายทุกเพศทุกวัย เนื่องจากวัฒนธรรมอาหารเป็นรสนิยมของการบริโภคของแต่ละวัฒนธรรมหรือแต่ละครัวเรือนที่เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรม ผู้หญิงต้องทำอาหารให้อร่อยตามวัฒนธรรม เมื่อสมาชิกในครัวเรือนคำนึงถึงสุขภาพทำให้วัฒนธรรมอาหารมีการเปลี่ยนแปลงและการปรุงอาหารของผู้หญิงมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับชุดความคิดสุขภาพที่เป็นคุณค่าชุดใหม่

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนงบประมาณเงินรายได้คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และขอขอบคุณชาวบ้านหมู่บ้านกุ้งสำริดที่มีความเต็มใจและเสียสละเวลาในการเล่าเรื่องราวต่างๆ และอธิบายข้อสงสัยเรื่องต่างๆ ของผู้วิจัยได้เข้าใจเรียนรู้อย่างละเอียดและนำไปสู่การเปิดโลกทัศน์ของตนเองอย่างมากมาย

เอกสารอ้างอิง

ชาติชาย มุกสง. (2553). “การปฏิบัติใต้ฝ่าชี: ประวัติศาสตร์โภชนาการกับการเปลี่ยนวัฒนธรรมการกินในสังคมไทย”

ในเอกสารประกอบการประชุมประจำปีมานุษยวิทยา ครั้งที่9 ปาก-ท้อง และของกิน: จริยธรรมและการเมือง

เรื่องอาหารการกิน, 2-27 มีนาคม 2553 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) กรุงเทพฯ. เล่ม 2 , 469-506.

พิษณุ อุดมมะเวทิน. (2536). พฤติกรรมการบริโภคของชาวชนบทอีสาน.ขอนแก่น : แก่นคำออฟเซ็ทการพิมพ์.

ยศ สันติสมบัติ. (2544). มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (2547). ผักพื้นบ้านภาคอีสาน. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก .

สัมฤทธิ์ สุภามา สมโชค คุณสนอง, บรรณาธิการ. (2556). วัฒนธรรมอาหารไทย : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ:

สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.

สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. (2553). แนวความคิดอาบิทัสของปีแอร์ บูร์ดิเยอกับทฤษฎีทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: ศูนย์

มานุษยวิทยาสิรินธร.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (ม.ป.ป.). “สิทธิ” ในแนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม, คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและ

มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่ , 179-186.

Bourdieu,Pierre. (1977). *Outline of theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

พฤติกรรมการณ์ผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ได้รับ
การให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม
Academic Procrastination Behaviors of Undergraduate Students Receiving Group
Counseling Program based on Theory of Rational Emotive Behavior Therapy

ธนปพน ภูสุวรรณ^{1*}

ชลิตา ตระกูลสุนทร^{2*}

กุลพัฒน์ ยิ่งดำนัน^{3*}

รชมน สุขชุม^{4*}

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาผลการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม ต่อพฤติกรรมการณ์ผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ปีการศึกษา 2559 ที่มีผลคะแนนจากมาตรวัดพฤติกรรมการณ์ผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการอยู่ในระดับสูง และอาสาสมัครเข้าร่วมการทดลอง จำนวน 30 คน สุ่มออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง จำนวน 15 คน และกลุ่มควบคุม จำนวน 15 คน ในกลุ่มทดลองได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม จำนวน 10 ครั้ง ครั้งละ 60 นาที สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 5 สัปดาห์ ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการให้คำปรึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวัดผล 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีบอนเฟอร์โรนี

ผลการวิจัยปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการณ์ผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการในระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล ต่ำกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการณ์ผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ในระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล ต่ำกว่าระยะก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : พฤติกรรมการณ์ผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ การให้คำปรึกษากลุ่ม การพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม

Abstract

The purposes of this research were to study the effect of group consulting with rational emotive behavior therapy on Academic procrastination behaviors of undergraduate students. The samples were undergraduate students of Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University, academic year 2017, had a high-level of Academic procrastination behaviors scores. There were 30 volunteers in the experimental, of which 15 were experimental group and 15 control group. The experimental group

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

⁴ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

* วิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา มหาวิทยาลัยบูรพา

received a counseling group, 10 sessions, 60 minutes, twice a week for 5 weeks, and the control group did not receive the counseling group. Data were collected by 3 phases of measurement; pre-test, post-test and follow-up. The data were analyzed by average, standard deviation, One-way repeated measure analysis of variance and tested the difference in pairwise with Bonferroni's method.

The results showed that the experimental group had lower Academic procrastination behaviors score at the post-test and follow-up than the control group was statistically significant at .05 level. The experimental group had Academic procrastination behaviors scores in the post-test and the follow-up lower than pre-test was a statistically significant at .05 level.

Keywords: Academic procrastination behaviors, Group counseling, Rational emotive behavior therapy.

ความนำ

การผัดวันประกันพรุ่ง (Procrastination) หมายถึง ความล่าช้าโดยเจตนา (Purposive) นิสัย (Habitual) ความตั้งใจ (Intentional) ในการชะลอ (Delay) และไม่เริ่มต้น (Beginning) หรือทำงานให้สำเร็จ (Completing tasks) ซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้คุณคผลบรรลุถึงเป้าหมาย บุคคลส่วนใหญ่ล้วน มีประสบการณ์การผัดวันประกันพรุ่ง แต่ในบางคนเป็นโรคเรื้อรัง (Chronically) มีแนวโน้มที่จะเลื่อนงาน ที่สำคัญ ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาร้ายแรงตามมา การผัดวันประกันพรุ่งเป็นที่แพร่หลายทั่วไปทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวัน ผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ หรือในแง่มุมต่าง ๆ ของชีวิต เช่น ในการทำงานอาชีพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relations) การจัดการทางการเงิน (Financial management) หรือปัญหาในด้านการดูแลสุขภาพของตนเอง (Mortazavi, Mortazavi, & Khosrorad, 2015) นอกจากนี้การผัดวันประกันพรุ่ง ยังหมายถึง การเลื่อนกำหนดกิจกรรมบางสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ (Unpleasant) หรือคิดว่าเป็นภาระ (Burden) น่าเบื่อ (Boring) หรือยาก (Difficult) ที่จะทำให้สิ้นสุดหรือให้สำเร็จได้โดยเร็ว แต่อย่างไรก็ตาม บุคคลนั้นกลับต้องมาใช้เวลาพยายามอย่างมากเพื่อทำงานหรือทำกิจกรรมนี้ให้สำเร็จในภายหลัง และจากคำอธิบายของกระบวนการทางปัญญา (Cognitive process) กล่าวไว้ว่า การผัดวันประกันพรุ่ง คือผลการตัดสินใจของบุคคลที่จะเลือกผลตอบแทนขนาดเล็กในระยะสั้นทันที มากกว่าผลตอบแทนขนาดใหญ่ในระยะยาว (Egan et al., 2014; Munoz-Olano, & Hurtado-Parrado, 2017)

การผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ (Academic procrastination) หมายถึง การเลื่อนหรือความล่าช้าโดยสมัครใจในการทำงาน รายงาน การบ้าน หรือชิ้นงานทางวิชาการ ตามที่ผู้สอนมอบหมาย ตลอดจนเลื่อนอ่านหนังสือหรือเตรียมตัวเพื่อการสอบ ผลของการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ในระยะสั้นอาจรู้สึกมีความสุข แต่ในระยะยาวกลับนำไปสู่ผลลัพธ์เชิงลบที่รุนแรง เช่น ความเครียด (Stress) ความวิตกกังวล (Anxiety) และภาวะซึมเศร้า (Depression) เนื่องจากการะงานมีจำนวนเท่าเดิมแต่เหลือเวลาให้ปฏิบัติงานน้อยลง (Visser, Schoonenboom, & Korthagen, 2017) นอกจากนี้ ยังส่งผลให้ผู้เรียนมีประสิทธิภาพทางการเรียนต่ำลง (Under-performance) ผลการเรียนตกต่ำ (Low grades) ไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนตามหลักสูตร จนต้อง ถูกไล่ออก (Expulsions) มีปัญหาจนต้องถูกพักการเรียน (Suspensions) หรือออกกลางคัน (Dropout) และที่สำคัญส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Academic achievement) ตกต่ำ ถือเป็นความล้มเหลวทางวิชาการ (Academic failure) ที่ผู้สอนและสถานศึกษาทุกแห่งไม่ต้องการให้มีพฤติกรรมผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการในตัวผู้เรียน (Kim, & Seo, 2015)

ความชุกของการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ มีรายงานว่าประมาณ 70-80% ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ล้วน มีประสบการณ์การผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และมี 42% ที่เป็นบ่อยครั้ง (Egan et al., 2014) มีผลการรวบรวมข้อมูลจากหลายประเทศทั่วโลก เช่น ในตุรกี 67% (Mortazavi, 2016) เยอรมนี 37% (Patrzek, et al., 2015) อิหร่าน 55% (Ebadi, & Shakoorzadeh, 2015) จอร์แดน 67% (Mahasneh, Bataineh, & Al-Zoubi, 2016) โคลัมเบีย 50% อาร์เจนตินา 55% เปรู 52% (Munoz-Olano, & Hurtado-Parrado, 2017) และสหรัฐอเมริกา 50% (Steel, 2007)

ที่นักศึกษายอมรับว่ามีประสบการณ์พฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ส่วนด้านความแตกต่างระหว่างเพศ ผลปรากฏว่า นักศึกษาเพศชายมีพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งสูงกว่านักศึกษาเพศหญิง (Steel, & Ferrari, 2013) จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการเป็นพฤติกรรมเชิงลบของนักศึกษาที่เกิดแพร่หลายทั่วโลก

ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มปัจจัย คือ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล (Person factors) เช่น ลักษณะบุคลิกภาพ (Personality traits) หากมีบุคลิกภาพแบบหวั่นไหว (Neuroticism) บุคลิกภาพแบบประนีประนอม (Agreeableness) ความหุนหันพลันแล่น (Impulsiveness) มีอาการสมาธิสั้น (Attention deficit hyperactivity disorder: ADHD) ความนับถือตนเองต่ำ (Self-esteem) รับรู้ความสามารถตนเองต่ำ (Self-efficacy) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ (Achievement motivation) และความเชื่อเชิงลบเกี่ยวกับตนเอง (Negative beliefs) ปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์สูงกับการผัดวันประกันพรุ่ง และ 2) ปัจจัยตามสถานการณ์ (Situational factors) และปัจจัยตามบริบท (Contextual factors) เช่น ความยากของงาน (Task difficulty) ความน่าดึงดูดใจของงาน (Attractiveness) ความเป็นอิสระ (Autonomy) ในการทำงาน และลักษณะเฉพาะบางประการของครู (Teachers' characteristics) ที่ผู้เรียนไม่พึงพอใจ มีความสัมพันธ์สูงกับพฤติกรรมการผัดวันประกัน พรุ่งทางวิชาการของผู้เรียน (Klingsieck, 2013; Visser, Schoonenboom, & Korthagen, 2017)

การแทรกแซงหรือการลดพฤติกรรม (Interventions) การผัดวันประกันพรุ่ง มีหลายวิธี เช่น แนวทางบริหารจัดการเวลา (Time-management approach) (Hafner, Oberst, & Stock, 2014) แนวทางการควบคุมอารมณ์ (Emotion regulation) (Eckert et al., 2016) แนวทางการตระหนักถึงความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล (Recognizing irrational beliefs) (Uzun Ozer et al., 2013) การยอมรับและความมุ่งมั่นในการบำบัดรักษา (Acceptance and commitment therapy: ACT) (Scent & Boes, 2014; Glick & Orsillo, 2015) การฉายภาพจิต (Mental imagery) (Blouin-Hudon & Pychyl, 2017) และการวางแผนกลยุทธ์สำหรับการบรรลุเป้าหมาย (Strategies for accomplishing goals) (Gustavson & Miyake, 2017)

การสังเคราะห์งานวิจัยล่าสุด (Meta-analysis) โดย Kim, and Seo (2015) ได้รวบรวมจากงานวิจัยเกี่ยวกับวิธีการแทรกแซงหรือใช้ลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ จำนวน 36 เรื่อง ผลปรากฏว่า วิธีการบริหารจัดการเวลา (Time management) การจัดการตนเอง (Self-management) การยอมรับและความมุ่งมั่นในการบำบัดรักษา (Acceptance and commitment therapy: ACT) การปรับพฤติกรรมทางปัญญา (Cognitive behavioral therapy: CBT) และการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม (Rational emotive behavior therapy: REBT) สามารถใช้ลดพฤติกรรมการผัดวัน ประกันพรุ่งทางวิชาการในเหล่านักศึกษา ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรม (Rational emotive behavior therapy: REBT)เป็นวิธีการบำบัดรักษาอารมณ์และพฤติกรรม นำเสนอโดย Albert Ellis ในปี ค.ศ.1957 ตอนเริ่มต้นใช้ชื่อว่าการบำบัดเหตุผล Rational therapy (RT) ถัดมาได้ให้ความสำคัญกับ ผลลัพธ์ทางอารมณ์ จึงใช้ชื่อว่า การบำบัดเหตุผลอารมณ์ Rational emotive therapy (RET) และต่อมาในช่วงปี ค.ศ.1990 Ellis จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น การบำบัดเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม ในปี ค.ศ.1995 ซึ่งเป็นแนวคิดการแก้ปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม Ellis ได้กล่าวว่า การพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรม หมายถึงแนวทางการปรับความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของบุคคล จากแนวคิดพื้นฐานว่า มนุษย์เป็นทั้งผู้ที่มีเหตุผลและไม่มีเหตุผล ในชีวิตประจำวันมนุษย์จะมีความคิด อารมณ์ และแสดงพฤติกรรมอยู่ตลอดเวลา และทั้งสามส่วนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถ้าเกิดมีการเปลี่ยนแปลงที่ส่วนใด ปัจจัยส่วนอื่นจะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สิ่งที่ทำให้มนุษย์มีปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม เกิดจากความคิดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้น การพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม จึงเป็นวิธีการปรับความคิดความเชื่อที่มีต่อสถานการณ์เฉพาะ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และพฤติกรรม โดยลดหรือขจัดความคิดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล แล้วทดแทนด้วยความคิดความเชื่อที่มีเหตุผล โดยใช้วิธีการสอน แนะนำชี้แนะ อธิบายสาธิต โน้มน้าว กระตุ้น และเสริมแรงให้ฝึกค้นหาความคิดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล แล้วนำความคิดความเชื่ออื่นที่มีเหตุผลมาโต้แย้งหักล้างหรือทดแทน จนสามารถพัฒนาความคิดความเชื่อที่มีเหตุผลด้วยตนเองได้ และใช้การฝึกคิดและฝึกปฏิบัติจริง ส่งผลให้สามารถแก้ปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองได้ (Ellis, 2011; David et al., 2018; Oltean, & David, 2017)

ทฤษฎี ABC (ABC-Theory) เสนอโดย Ellis เมื่อปี ค.ศ.1957 ได้กล่าวว่าความคิดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลของบุคคลสามารถแสดงเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่าง สรุปผลรวมทางความคิดและอารมณ์ของบุคคล (C- Consequence) ความคิดความเชื่อ (B-Belief system) และสถานการณ์ (A-Activating even) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหากมีการเปลี่ยนแปลงที่ส่วนใด ส่วนอื่นก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้นเป้าหมายของการเปลี่ยนความคิดความเชื่อ อารมณ์ และพฤติกรรมก็คือการแยกแยะและทดแทนความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลด้วยความคิดความเชื่อที่มีเหตุผล แล้วพฤติกรรมเป้าหมายที่เหมาะสมหรือพึงประสงค์ก็จะเกิดตามมา (Ellis, 2011; MacLaren, Doyle, & DiGiuseppe, 2016)

การให้คำปรึกษากลุ่ม (Group counseling) ตามแนวคิดของ Corey ได้เสนอว่า การให้คำปรึกษากลุ่มเป็นกระบวนการเสริมสร้างสัมพันธภาพ และติดต่อสื่อสารกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม มีวัตถุประสงค์ให้สมาชิกร่วมแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต อารมณ์ความรู้สึก หรือพัฒนาพฤติกรรมโดยร่วมกันเรียนรู้ปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ฝึกทักษะ และให้ข้อมูลย้อนกลับ ภายใต้บรรยากาศของความเห็นอกเห็นใจและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่ความไว้วางใจ ยอมเปิดเผยอารมณ์ความรู้สึกและความคิดเห็นของตนเอง เน้นส่งเสริมทัศนคติเชิงบวก และร่วมกันจัดการกับปัญหาหรืออุปสรรคด้วยวิธีการสร้างสรรค์ (Corey, 2015) มาปรับใช้เพื่อให้สามารถจัดการกับปัญหาพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ

การวิจัยล่าสุดโดย Dusmez, and Barut (2016) ได้ใช้การให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรมเพื่อลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งในนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาจิตวิทยาในประเทศตุรกี ใช้กลุ่มตัวอย่างที่อาสาสมัครเข้าร่วมการทดลอง จำนวน 24 คน สุ่มออก เป็นกลุ่มทดลอง จำนวน 12 คน และกลุ่มควบคุมจำนวน 12 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งในระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่าวิธีการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม สามารถใช้ลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักศึกษาระดับปริญญาตรีได้

ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนในระดับอุดมศึกษา ได้สังเกต และร่วมปรึกษากับผู้สอนท่านอื่นเกี่ยวกับพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ปรากฏว่า มีพฤติกรรมผัดวันประกันพรุ่งสูงมาก ในด้าน การทำการบ้าน ทำรายงาน งานที่ได้รับมอบหมายอื่น การอ่านหนังสือ ทบทวนบทเรียน และการอ่านหนังสือเพื่อเตรียมสอบกลางภาคและปลายภาค ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ด้วยวิธีการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรม เพื่อเปลี่ยนมุมมอง ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมการเรียนรู้ให้เป็นไปในทิศทางพึงประสงค์ เพื่อผลักดันศักยภาพในตน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาผลการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมต่อพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักศึกษาระดับปริญญาตรี

สมมติฐานการวิจัย

1. กลุ่มทดลอง ที่ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรม มีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ต่ำกว่ากลุ่มควบคุมในระยะหลังการทดลอง
2. กลุ่มทดลอง ที่ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรม มีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ต่ำกว่ากลุ่มควบคุมในระยะติดตามผล

3. กลุ่มทดลอง ที่ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรม มีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ในระยะหลังการทดลอง ต่ำกว่าระยะก่อนการทดลอง

4. กลุ่มทดลอง ที่ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรมมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ในระยะติดตามผล ต่ำกว่าระยะก่อนการทดลอง

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี ทั้งเพศชายและเพศหญิง ที่มี อายุระหว่าง 19-24 ปี ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1-4 ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ประจำปีการศึกษา 2559 ทั้งหมด จำนวน 4,481 คน

2. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ตัวแปรอิสระ คือ วิธีการลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ แบ่งออกได้เป็น 2 วิธี คือ

- 1) ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรม
- 2) ไม่ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรม

2.2 ตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ (Academic procrastination behaviors)

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี ทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุระหว่าง 19-24 ปี ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 - 4 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ประจำปีการศึกษา 2559 ที่อาสาสมัครเข้าร่วมการทดลอง โดยเรียงคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ จากสูงที่สุดลงมา จำนวน 30 คน จากนั้นจับคู่คะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการที่เท่ากันหรือใกล้เคียงกัน และจับคู่เพศเดียวกัน แล้วใช้การสุ่มเข้ากลุ่ม (Random assignment) กลุ่มทดลอง จำนวน 15 คน และกลุ่มควบคุม จำนวน 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. มาตรวัดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ (Academic procrastination behaviors scales)

มาตรวัดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ที่ใช้ในการวิจัยนี้ เป็นมาตรวัดที่ผู้วิจัย พัฒนาต่อมาจาก มาตรวัดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง สร้างโดย Argiropoulou, and Ferrari (2015) ปรับให้มีข้อคำถามทั้งหมด จำนวน 20 ข้อ ชนิดมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (Likert scales) แบ่งเป็น 2 องค์ประกอบย่อย คือ 1) ความล่าช้า (Delay) มีตัวอย่างข้อคำถาม เช่น ฉันมักเข้าชั้นเรียนสาย ฉันมักส่งการบ้านไม่ทันตามเวลาที่กำหนด และฉันมักถูกตัดคะแนนเนื่องจากส่งงานช้า และ 2) การผัดวันประกันพรุ่ง (Procrastination) มีตัวอย่างข้อคำถาม เช่น ฉันมักพูดกับตัวเองว่าจะทำการบ้านในวันพรุ่งนี้ ฉันมักพูดกับตัวเองว่าจะเริ่มทำรายงานในวันพรุ่งนี้ และฉันมักอ่านหนังสือในช่วง 2-3 วันสุดท้ายก่อนการสอบ

การหาคุณภาพของมาตรวัดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ผู้วิจัยนำไปหาคุณภาพด้าน ความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา จำนวน 3 คน มีค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity index: CVI) เท่ากับ 1.00 แล้วนำไปเก็บข้อมูลกับนักศึกษาที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย จำนวน 50 คน ตรวจสอบคุณภาพด้าน อำนาจจำแนก (Discrimination) พิจารณาจากค่าดัชนีอำนาจจำแนกรายข้อ (Item-total correlation) ผลปรากฏว่ามีค่าดัชนีอำนาจจำแนก ตั้งแต่ .41 ถึง .72 และสุดท้าย นำไปตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยง (Reliability) แบบสอดคล้องภายใน (Internal consistency) ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach, 1990) ได้ค่าความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ .91

2. โปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม (REBT) เพื่อใช้ลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ

ผู้วิจัยสร้างโปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมเพื่อใช้ลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ โดยมีขั้นตอนการสร้างตามลำดับคือ 1) การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง การพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม และการให้คำปรึกษากลุ่ม 2) สร้างโปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมเพื่อใช้ลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ 3) ตรวจสอบคุณภาพของโปรแกรม โดยใช้การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ด้วยดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content validity index: CVI) 4) ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ 5) การทดลองใช้โปรแกรม (Pilot study) ให้กับนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ที่มีคุณสมบัติคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 6 คน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการนำไปใช้งานจริง เช่น ความเหมาะสมของเนื้อหา ความเข้าใจในเนื้อหา ความน่าสนใจ และระยะเวลาที่ใช้ดำเนินกิจกรรมให้เหมาะกับช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงและแก้ไขโปรแกรม และ 6) จัดทำคู่มือการใช้โปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่ม ตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมเพื่อลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ สำหรับนำไปใช้ในการทดลองจริง

โปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม เพื่อใช้ลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ประกอบด้วย 1) ชื่อโปรแกรม 2) หลักการและเหตุผล 3) วัตถุประสงค์ของโปรแกรม 4) ลักษณะของโปรแกรม 5) ขั้นตอนการจัดกิจกรรม จำนวน 10 ครั้ง (Sessions) ครั้งละ 60 นาที 6) แผ่นงานการบ้าน และ 7) แนวทางการประเมินผลพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ

วิธีดำเนินการทดลอง

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ใช้แบบแผนการทดลองแบบ Pretest and posttest control group design (Edmonds & Kennedy, 2017) แบ่งวิธี ดำเนินการทดลอง และการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

1. ระยะก่อนการทดลอง ให้นักศึกษาระดับปริญญาตรี ทั้งเพศชายและเพศหญิง ที่มีอายุระหว่าง 19-24 ปี ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1-4 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จำนวน 150 คน ตอบมาตรฐานวัดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ แล้วคัดเลือกนักศึกษาที่มีคะแนนอยู่ในระดับสูง จำนวน 60 คน ยินดีเป็นอาสาสมัครเข้าร่วมการทดลอง แล้วดำเนินการตรวจสอบคุณสมบัติตาม เกณฑ์คัดเข้า (Inclusion criteria) และเกณฑ์คัดออก (Exclusion criteria) เพื่อให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างครบตามที่กำหนด จำนวน 30 คน จึงทำการจับคู่กลุ่มตัวอย่าง ตามระดับคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ (Scores matching) เท่ากันหรือใกล้เคียงกันและจับคู่เพศเดียวกัน (Genders matching) ก่อนสุ่มเข้ากลุ่ม (Random assignment) จำแนกออกเป็น กลุ่มทดลอง จำนวน 15 คน ประกอบด้วย เพศชาย 5 คน และเพศหญิง 10 คน และกลุ่มควบคุม จำนวน 15 คน ประกอบด้วยเพศชาย 5 คน และเพศหญิง 10 คน คะแนนที่ได้จากการเก็บข้อมูลในขั้นตอนนี้ ใช้เป็นคะแนนในระยะก่อนการทดลอง (Pre-test)

2. ระยะการทดลอง ดำเนินการทดลองโดยให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม เพื่อใช้ลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ให้กับกลุ่มทดลอง จำนวน 10 ครั้ง ครั้งละ 60 นาที สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 5 สัปดาห์ สถานที่ให้คำปรึกษากลุ่มคือ ห้องเรียนของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่ม แต่ขอความร่วมมือให้นักศึกษากลุ่มควบคุม ให้ดำเนินชีวิตประจำวันตามปกติ และไม่เข้าร่วมกิจกรรมอื่นใด ที่มีลักษณะส่งเสริมเจตคติด้านการเรียนรู้ หรือลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง แต่หากมีความจำเป็นต้องเข้าร่วมก็ขอให้แจ้งผู้วิจัยทราบเพื่อปรับวิธีดำเนินการทดลองและตามหลักจริยธรรมการวิจัย ผู้วิจัยต้องจัดกิจกรรมชดเชยให้กับกลุ่มควบคุม โดยจัดให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิด REBT เพื่อใช้ลดพฤติกรรม

การผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ วิธีการเดียวกันกับที่จัดกระทำกับกลุ่มทดลอง ให้แก่กลุ่มควบคุมเมื่อหลังเสร็จสิ้นการทดลองไปแล้ว 1 เดือน (Waiting list)

3. ระยะเวลาหลังการทดลอง ให้นักศึกษากลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ตอบมาตรวัดพฤติกรรม การผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ หลังจากการทดลองครั้งที่ 10 ซึ่งเป็นขั้นตอนป้องกันการหวนกลับของพฤติกรรมและยุติการให้คำปรึกษา จากนั้นผู้วิจัยตรวจให้คะแนน และเก็บรวบรวมไว้เป็นคะแนนหลังการทดลอง (Post-test)

4. ระยะติดตามผล หลังจากการทดลองเสร็จสิ้น เป็นเวลา 2 สัปดาห์ ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายให้กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ได้ตอบมาตรวัดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ตรวจให้คะแนน และรวบรวมเป็นคะแนนใน ระยะติดตามผล (Follow-up) สุดท้าย นำข้อมูลที่ได้ในระยีก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล ไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติในขั้นตอนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้วิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ (One-way repeated measure ANOVA) และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีบอนเฟอร์รอนี (Bonferroni)

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐานของคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล

กลุ่ม/ระยะเวลาการทดลอง	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		ติดตามผล	
	M	SD	M	SD	M	SD
กลุ่มทดลอง	53.73	2.43	38.53	3.27	38.86	3.68
กลุ่มควบคุม	53.46	2.03	52.73	1.79	53.06	1.57

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ในระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล เป็น 53.73 38.53 และ 38.86 ตามลำดับ ส่วนกลุ่มควบคุม มีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ในระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล เป็น 53.46 52.73 และ 53.06 ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ผลการทดสอบย่อยของระยะเวลาการทดลอง ของกลุ่มทดลอง

Source of variation	Sum of squares	df	Mean square	F	Sig	Partial eta squared
Time	2260.84	2	1130.42	185.65*	.00	.93
Error(Time)	170.48	28	6.08			

*p < .05

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ของกลุ่มทดลองใน 3 ระยะเวลาการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 โดยมีขนาดอิทธิพล อยู่ในระดับมาก (.93)

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการผัดวันประกัน พรุ่งทางวิชาการ ของกลุ่มทดลอง แสดงให้เห็นว่าต้องมึระยะเวลาของการทดลองอย่างน้อย 1 คู่ที่แตกต่างกัน จึงเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรม การผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ของกลุ่มทดลองเป็นรายคู่ระหว่าง ระยะหลังการทดลองกับระยะก่อนการทดลอง ระยะติดตามผลกับระยะก่อนการทดลอง และระยะหลังการทดลองกับระยะติดตามผล ด้วยวิธีบอนเฟอร์รอนี แสดงผลดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักศึกษาระดับปริญญาตรีกลุ่มทดลอง เป็นรายคู่ ด้วยวิธีบอนเฟอร์โรนี (Bonferroni)

เปรียบเทียบรายคู่	Mean difference	Std. Error	Sig
หลังการทดลอง-ก่อนการทดลอง	15.20*	1.01	.00
ติดตามผล-ก่อนการทดลอง	14.86*	1.12	.00
หลังการทดลอง-ติดตามผล	.33	.39	1.00

*p < .05

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักศึกษาระดับปริญญาตรีกลุ่มทดลอง ในระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล สูงกว่าระยะก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และไม่พบความแตกต่างระหว่าง ระยะหลังการทดลองกับระยะติดตามผล

สรุปและอภิปรายผล

1. นักศึกษาระดับปริญญาตรีกลุ่มทดลอง ที่ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม มีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการต่ำกว่ากลุ่มควบคุม ในระยะหลังการทดลอง ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ซึ่งอภิปรายได้ว่า เนื่องจากโปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มได้สร้างและพัฒนาโดยอาศัยแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมมาปรับความคิดความเชื่อ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และพฤติกรรม โดยลดหรือขจัดความคิดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลด้านพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ แล้วทดแทนด้วยความคิดความเชื่อที่มีเหตุผล โดยใช้วิธีการสอน แนะนำชี้แนะ อธิบายสาธิต โน้มน้าว กระตุ้น และเสริมแรงให้ฝึกค้นหาความคิดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล แล้วนำความคิดความเชื่ออื่นที่มีเหตุผลมาโต้แย้งหักล้างหรือทดแทน จนสามารถพัฒนาความคิดความเชื่อที่มีเหตุผลและเหมาะสมด้วยตนเองได้ ส่งผลให้กลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ต่ำกว่ากลุ่มควบคุมในระยะหลังการทดลอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีณยา รพีอากาศกุล ระพีพันธ์ ฉายวิมล และดลดาว ปุณณานนท์ (2558) ได้ศึกษาผลการปรึกษากลุ่มตามทฤษฎีปัญญานิยมต่อพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งของนิสิตปริญญาตรี ผลปรากฏว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งในด้าน การอ่านหนังสือและทบทวนบทเรียน การทำการบ้าน และการทำรายงาน ต่ำกว่ากลุ่มควบคุม ในระยะหลังการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ozer, Demir, and Ferrari (2013) ได้ใช้การให้คำปรึกษากลุ่มตามแนว คิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมเพื่อลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ในประเทศตุรกี ผลปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวัน ประกันพรุ่ง ต่ำกว่ากลุ่มควบคุม ในระยะหลังการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. นักศึกษาระดับปริญญาตรีกลุ่มทดลอง ที่ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการต่ำกว่ากลุ่มควบคุมในระยะติดตามผล หลังจากการทดลองเสร็จสิ้นเป็นเวลา 2 สัปดาห์ เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 อภิปรายได้ว่าเป็นเพราะการให้คำปรึกษากลุ่ม ได้ใช้กระบวนการกลุ่มตามแนวคิดของ Corey (2008) ได้เสนอว่าการให้คำปรึกษากลุ่ม เป็นพลวัตรกลุ่มเพื่อรวมแก้ปัญหาในด้าน ความคิด อารมณ์และพฤติกรรม ร่วมกันเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ฝึกทักษะ และให้ข้อมูลย้อนกลับด้วยความเห็นอกเห็นใจ และสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่ความไว้วางใจ ยอมรับเปิดเผยความรู้สึกและความคิดเห็น เน้นส่งเสริมทัศนคติเชิงบวก และสร้างสรรค์ เพื่อให้สามารถจัดการกับปัญหาพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงมาจากความคิดตน จากความคิดความเชื่อที่ไม่เหมาะสมไปเป็นความคิดความเชื่อที่เหมาะสม ส่งผลให้กลุ่มทดลองยังคงมีพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ต่ำในระยะติดตามผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hajhosseini, Gholamali-Lavasani, and Beheshti (2016) ได้ใช้วิธีการ ให้คำปรึกษากลุ่มเพื่อลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในประเทศอิหร่าน ผลปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ต่ำกว่ากลุ่มควบคุมในระยะ

ติดตามผล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Visser, Schoonenboom, and Korthagen (2017) ได้ใช้แนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมเพื่อลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของ นักศึกษาระดับปริญญาตรี ในประเทศเนเธอร์แลนด์ ผลปรากฏว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทาง วิชาการต่ำกว่ากลุ่มควบคุมในระยะติดตามผล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. นักศึกษาระดับปริญญาตรีกลุ่มทดลอง ที่ได้รับคำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และ พฤติกรรม มีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ในระยะหลังการทดลอง ต่ำกว่าระยะก่อนการทดลอง เป็นไป ตามสมมติฐานข้อที่ 3 ซึ่งอภิปรายได้ว่า เป็นเพราะการปรึกษากลุ่มได้นำแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม (Rational emotive behavior therapy: REBT) เสนอโดย Ellis ได้กล่าวว่า สิ่งที่ทำให้มนุษย์มีปัญหาด้านอารมณ์และ พฤติกรรม เกิดจากความคิดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล ดังนั้นการปรับความคิดความเชื่อ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ และพฤติกรรม โดยลดหรือขจัดความคิดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล แล้วทดแทนด้วยความคิดความเชื่อที่มีเหตุผล เพื่อให้พฤติกรรม ที่ต้องการเกิดขึ้นส่งผลให้กลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ทางวิชาการ ในระยะหลังการทดลอง สูงกว่า ระยะก่อนการทดลอง สอดคล้องกับผลการสังเคราะห์งาน วิจัยของ Warren, and Hale (2016) ได้รวบรวมหลักฐานเชิง ทฤษฎีและเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลการใช้แนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมเพื่อลดพฤติกรรมการ ผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักเรียนนักศึกษา ในประเทศสหรัฐอเมริกา ผลปรากฏว่า การใช้แนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม สามารถใช้ลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการให้กับกลุ่มตัวอย่างได้ และสอดคล้อง กับงานวิจัยของ Moradi, Rashidi, and Golmohammadian (2017) ได้ใช้การให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณา เหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมเพื่อลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอน ปลาย ในประเทศอิหร่าน ผลปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ในระยะหลังการ ทดลอง ต่ำกว่าระยะก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. นักศึกษาระดับปริญญาตรีกลุ่มทดลอง ที่ได้รับคำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณา เหตุผล อารมณ์และ พฤติกรรม มีคะแนนพฤติกรรมผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการในระยะติดตามผล ต่ำกว่าระยะก่อนการทดลอง เป็นไปตาม สมมติฐานข้อที่ 4 อภิปรายได้ว่า เป็นเพราะได้ใช้หลักการจากโมเดล

ทฤษฎี ABC (ABC-Theory) เสนอโดย Ellis ได้กล่าวว่าความคิดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลของบุคคล สามารถแสดงเป็น รูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่าง สรุปลผลทางความคิดและอารมณ์ (C- Consequence) ความ คิดความเชื่อ (B-Belief system) และสถานการณ์ (A-Activating even) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหากมีการเปลี่ยนแปลงที่ส่วนใด ส่วนอื่นก็จะ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้นเป้าหมายของการเปลี่ยนความคิดความเชื่อ อารมณ์ และพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทาง วิชาการ คือการแยกแยะและทดแทนความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลด้วยความคิดความเชื่อที่มีเหตุผล แล้วทัศนคติและพฤติกรรมเชิง วิชาการที่เหมาะสมก็จะเกิดตามมา ดังนั้นเมื่อเวลาผ่านไปแต่ทักษะการคิดนี้ยังคงอยู่ ส่งผลให้กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมผัดวัน ประกันพรุ่งทางวิชาการ ต่ำในระยะติดตามผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ Dusmez, and Barut (2016) ได้ใช้วิธีการให้ คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณาเหตุผล อารมณ์และพฤติกรรมเพื่อลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของ นักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาจิตวิทยา ในประเทศตุรกี ผลปรากฏว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง ทางวิชาการ ในระยะติดตามผล ต่ำกว่าระยะก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับการ ทดลองของ Grunschel et al., (2018) ได้ใช้วิธีการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวทางการพิจารณา เหตุผล อารมณ์และพฤติกรรม เพื่อลดพฤติกรรมผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในประเทศเยอรมนี ผลปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการในระยะติดตามผลต่ำกว่าระยะก่อนการทดลอง อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า โปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มตามแนวคิดการพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม สามารถใช้ลดพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งทางวิชาการ ให้แก่นักศึกษาระดับปริญญาตรีได้เป็นอย่างดี จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่ผู้รับผิดชอบหรือเกี่ยวข้อง ได้นำโปรแกรมนี้ไปขยายผลใช้กับนักศึกษาระดับปริญญาตรีในกลุ่มประชากรเดิมโดยใช้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มากขึ้น หรือนำไปใช้กับกลุ่มประชากรในคณะอื่น หรือสังกัดอื่น ที่อายุอยู่ในช่วงวัยใกล้เคียงกัน เพื่อเป็นการเปรียบเทียบและยืนยันกับผลการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- ศรีธยา ราชภาณุกุล ระพีพันธ์ ฉายวิมล และตลดาว ปุณณานนท์. (2558). ผลการปรึกษากลุ่มตามทฤษฎีปัญญาานิยมต่อพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่งของนิสิตปริญญาตรี. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 26(1), 99-112.
- Argiropoulou, M. I., & Ferrari, J. R. (2015). Chronic procrastination among emerging adults: factor structure of the Greek version of the general procrastination scale. *Hellenic Journal of Psychology*, 12(1), 85-104.
- Blouin-Hudon, E. M. C., & Pychyl, T. A. (2017). A Mental Imagery Intervention to Increase Future Self-Continuity and Reduce Procrastination. *Applied Psychology*, 66(2), 326-352.
- Corey, G. (2015). *Theory and practice of counseling and psychotherapy*. Nelson Education.
- David, D., Cotet, C., Matu, S., Mogoase, C., & Stefan, S. (2018). 50 years of rational-emotive and cognitive-behavioral therapy: A systematic review and meta-analysis. *Journal of clinical psychology*, 74(3), 304-318.
- Dusmez, I., & Barut, Y. (2016). Rational Emotive Behavior Based on Academic Procrastination Prevention: Training Programme of Effectiveness. *Online Submission*, 3(1), 1-13.
- Ebadi, S., & Shakoorzadeh, R. (2015). Investigation of academic procrastination prevalence and its relationship with academic self-regulation and achievement motivation among high-school students in Tehran City. *International Education Studies*, 8(10), 193-199.
- Eckert, M., Ebert, D. D., Lehr, D., Sieland, B., & Berking, M. (2016). Overcome procrastination: Enhancing emotion regulation skills reduce procrastination. *Learning and Individual Differences*, 52, 10-18.
- Edmonds, W. A., & Kennedy, T. (2017). *An applied guide to research designs*, SAGE Publications.
- Egan, S. J., Wade, T. D., Shafran, R., & Antony, M. M. (2014). *Cognitive-behavioral treatment of perfectionism*. Guilford Publications.
- Ellis, A. (2011). Rational emotive behavior therapy. *Current psychotherapies*, 9(1), 196-234.
- Glick, D. M., & Orsillo, S. M. (2015). An investigation of the efficacy of acceptance-based behavioral therapy for academic procrastination. *Journal of Experimental Psychology: General*, 144(2), 400-415.
- Grunschel, C., Patrzek, J., Klingsieck, K. B., & Fries, S. (2018). "I'll stop procrastinating now!" Fostering specific processes of self-regulated learning to reduce academic procrastination. *Journal of prevention & intervention in the community*, 46(2), 143-157.
- Gustavson, D. E., & Miyake, A. (2017). Academic procrastination and goal accomplishment: A combined experimental and individual differences investigation. *Learning and individual differences*, 54, 160-172.

เอกสารอ้างอิง

- Hafner, A., Oberst, V., & Stock, A. (2014). **Avoiding procrastination through time management: An experimental intervention study.** Educational Studies, 40(3), 352-360.
- Hajhosseini, M., Gholamali-Lavasani, M., & Beheshti, M. R. (2016). **Effectiveness of Group Counseling based on Reality Therapy on Academic Procrastination and Behavioral Self-Regulation of Students.** Int J Behav Sci, 10(4), 167-172.
- Kim, K. R., & Seo, E. H. (2015). **The relationship between procrastination and academic performance: A meta-analysis.** Personality and Individual Differences, 82, 26-33.
- Klingsieck, K. B. (2013). **Procrastination: When good things don't come to those who wait.** European Psychologist, 18(1), 24-34.
- MacLaren, C., Doyle, K. A., & DiGiuseppe, R. (2016). **Rational emotive behavior therapy (REBT): Theory and practice.** Contemporary theory and practice in counseling and psychotherapy, 233-263.
- Mahasneh, A. M., Bataineh, O. T., & Al-Zoubi, Z. H. (2016). **The relationship between academic procrastination and parenting styles among jordanian undergraduate university students.** The Open Psychology Journal, 9(1), 25-34.
- Moradi, S., Rashidi, A., & Golmohammadian, M. (2017). **The Effectiveness of Positive Thinking Skills on Academic Procrastination of High School Female Students Kermanshah City.** Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences, 8(1), 1-7.
- Mortazavi, F. (2016). **The prevalence of academic procrastination and its association with medical students' well-being status.** International Journal of Humanities and Cultural Studies (IJHCS) ISSN 2356-5926, 3(2), 1256-1269.
- Mortazavi, F., Mortazavi, S. S., & Khosrorad, R. (2015). **Psychometric Properties of the Procrastination Assessment Scale-Student (PASS) in a Student Sample of Sabzevar University of Medical Sciences.** Iranian Red Crescent Medical Journal, 17(9), 1-8.
- Munoz-Olano, J. F., & Hurtado-Parrado, C. (2017). **Effects of goal clarification on impulsivity and academic procrastination of college students.** Revista Latinoamericana de Psicología, 49(3), 173-181.
- Oltean, H. R., & David, D. O. (2017). **A meta-analysis of the relationship between rational beliefs and psychological distress.** Journal of clinical psychology, 19(1), 1-13.
- Ozer, B. U., Demir, A., & Ferrari, J. R. (2009). **Exploring academic procrastination among Turkish students: Possible gender differences in prevalence and reasons.** The Journal of social psychology, 149(2), 241-257.
- Ozer, B. U., Demir, A., & Ferrari, J. R. (2013). **Reducing academic procrastination through a group treatment program: A pilot study.** Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy, 31(3), 127-135.
- Patrzek, J., Sattler, S., van Veen, F., Grunschel, C., & Fries, S. (2015). **Investigating the effect of academic procrastination on the frequency and variety of academic misconduct: a panel study.** Studies in Higher Education, 40(6), 1014-1029.

เอกสารอ้างอิง

- Scent, C. L., & Boes, S. R. (2014). **Acceptance and commitment training: a brief intervention to reduce procrastination among college students.** *Journal of College Student Psychotherapy*, 28 (2), 144-156.
- Steel, P. (2007). **The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure.** *Psychological bulletin*, 133(1), 65-75.
- Steel, P., & Ferrari, J. (2013). **Sex, education and procrastination: An epidemiological study of procrastinators' characteristics from a global sample.** *European Journal of Personality*, 27(1), 51-58.
- Visser, L., Schoonenboom, J., & Korthagen, F. (2017). **A Field Experimental Design of a Strengths-Based Training to Overcome Academic Procrastination: Short-and Long-Term Effect.** *Frontiers in psychology*, 8 (1), 1-12.
- Warren, J. M., & Hale, R. W. (2016). **Fostering Non-Cognitive Development of Underrepresented Students through Rational Emotive Behavior Therapy: Recommendations for School Counselor Practice.** *Professional Counselor*, 6 (1), 89-106.

วิถีชน วิถีชา แห่งบ้านแม่ลั่ว

Wild Tea of Life at Mae Lua Village

จารุวรรณ ขำเพชร

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องวิถีชน วิถีชาแห่งบ้านแม่ลั่ว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีการผลิตชาหรือเมี่ยงของชาวบ้านชุมชนแม่ลั่ว โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการศึกษาภาคสนามแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า เมี่ยงคือพืชเศรษฐกิจและพืชเพื่อชีวิตเพราะตอบสนองความจำเป็นในชีวิตครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และความเชื่อ การเก็บผลผลิตเมี่ยงกระทำได้ปีละ 4 ครั้ง แต่ปัจจุบันมีการนำกาแฟเข้ามาปลูกที่เก็บได้ปีละ 1 ครั้งเสริมรายได้เข้ามาอีกทาง

คำสำคัญ: เมี่ยง บ้านแม่ลั่ว จังหวัดแพร่

Abstract

The Study of Wild Tea of Life at Mae Lue Village has a objective to investigate the mode of production of wild tea. By means of a qualitative study, in- depth interview and participatory research also. Complementing the crop and plant life is for satisfy in life covers the entire economic, social customs and beliefs. The study found that the wild tea and plants is for life because life needs in the wider economic ,social customs and beliefs. To store the output action 4 times per year and wrapped, but now with the introduction of coffee came in community. The plant store has grown each year to 1 times revenues coming into another.

Keywords: Wild tea, Mae Lua village, Phrae province

บทนำ

ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นที่ทราบกันว่า การตั้งชุมชนหมู่บ้านจะอยู่ตามแอ่งหรือที่ราบระหว่างภูเขา ที่ขีดคั้นเป็นเส้นแบ่งแต่ละจังหวัด โดยเขตภูเขาจะมีทั้งลำน้ำที่หล่อเลี้ยงคนภาคเหนือให้ใช้ชีวิตกับการเกษตรกรรมและเป็นบ่อเกิดของประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต หรือภูมิโนเวศที่ก่อให้เกิดภูมิวัฒนธรรม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2560 :16) ชุมชนท้องถิ่นทางภาคเหนือจึงมีความผูกพันกับป่าในด้านการพึ่งพาเป็นที่อยู่อาศัย เพาะปลูก และการเก็บของป่าชาย วิถีการดำรงชีวิตของแต่ละกลุ่มชนมีความแตกต่างกัน พื้นที่ชุมชนบนยอดดอยสูงของจังหวัดแพร่ การดำรงชีวิตกว่า 100 ปีผ่านมา ชาวบ้านมีความผูกพันกับธรรมชาติมาหลายชั่วอายุคน อาศัยอยู่ในป่าลึก ใช้ชีวิตโดยการ “ใส่ข้าวไร่” ปลูกเผือก ปลูกมันและเอามาแลกกับสินค้าจำเป็นที่ผลิตเองไม่ได้ เช่น เกลือ ปลา ร้า ต่อมาอพยพลงมาจากยอดดอยแต่ยังเกาะบริเวณรอบ ๆ ขอบแอ่งกระทะของจังหวัดแพร่ เมื่อลงมาได้ปลูกพืชชนิดหนึ่งขึ้นมาและกลายเป็นพืชเศรษฐกิจสืบมาจนปัจจุบัน พืชชนิดดังกล่าวคือเมี่ยงหรือชาอัสสัมที่ชุมชนแม่ลั่วประกอบเป็นอาชีพหลักในอดีตที่ผ่านมา ด้วยการเพาะปลูกเมี่ยงไว้ในสวนบริเวณรอบๆบ้าน และเมื่อถึงฤดูกาลก็เก็บเมี่ยงนำไปจำหน่ายสู่ตลาดภายนอกด้วยการใช้วัวต่าง เมี่ยงจึงเป็นพืชที่สำคัญต่อชุมชนบ้านแม่ลั่วในด้านเศรษฐกิจ นอกจากนั้นยังมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีและความเชื่อของชุมชน เนื่องจากประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นในภาคเหนือ เมี่ยงมีความหมายในเชิงพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นญาติมิตร และสืบทอดความเชื่อ โดยชาวบ้านจะนำ

เมียงมาเป็นอาหารว่างเพื่อรับรองแขก เป็นการตรงให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้สนทนาวิสาสะกันไต่ยาวนานมากขึ้น อีกทั้งเมียงยังเป็นอาหารว่างที่สามารถนำมารับประทานขณะทำงานได้ ด้วยคุณสมบัติของใบเมียงนั้นจะสามารถกระตุ้นประสาทเหมือนใบชา ทำให้ไม่รู้สึกกระหายน้ำและสามารถทำงานได้ระยะเวลายาวนานขึ้น

การศึกษาเรื่องเมียง มีประเด็นที่ผู้ศึกษาไว้หลายแง่มุม โดยนิตยา วงศ์วีระพันธุ์ ได้ศึกษาเรื่อง ระบบพอเลี้ยงกับการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการจัดการแรงงานในชุมชนสวนเมียงของกลุ่มน้ำแม่เลา ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าพอเลี้ยงมีความสัมพันธ์กับเมียงทั้งเป็นผู้ผลิต ผู้รับซื้อ และเป็นผู้อุปถัมภ์แรงงานที่เก็บเมียงในสวน การศึกษาของสายลม เวชโสภา (2560) จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย พบว่าเมียงมีคุณค่าและประโยชน์ต่อสุขภาพ เมื่อนำเมียงมาหมักทำให้ได้คาเฟอีนเพิ่มความรู้สึกสดชื่นให้กับร่างกาย สารทีเอนิน เพิ่มขึ้นทำให้คลายเครียดเพิ่มความจำ ป้องเซลล์ประสาทลดการเสื่อมของสมอง กาบาในเมียงที่นิ่งแล้วทำให้หลับสบาย การหมักทำให้กรดแลคติกเพิ่มขึ้นเพิ่มภูมิคุ้มกันลดปริมาณแบคทีเรียก่อโรค การศึกษาดังกล่าวยังรวมถึงการสร้างงานสร้างโอกาสให้กับแรงงานสตรี ผู้สูงอายุ และเด็กที่มาช่วยแต่ละขั้นตอนของการเก็บเมียง การนึ่ง การบรรจุภัณฑ์ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป การทำสวนเมียงในประเทศไทย พบว่าต้นเมียงสามารถขยายพันธุ์ได้เองตามธรรมชาติและขึ้นอย่างกระจัดกระจายและจะเกิดขึ้นหลังจากมีการตัดไม้กลางป่าเพื่อการทำไร่และพักพื้นที่ระยะหนึ่ง ต้นเมียงจะงอกงามอาศัยร่มไม้อื่นในการเจริญเติบโต ป่าเมียงสามารถพบได้ในแถบยอดภูเขาสูงในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร มีภูมิอากาศหนาวเย็น โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง แพร่ น่าน และเชียงราย (น้ำผึ้ง ท่าค้อ, 2554) การปลูกชาเมียงจึงเป็นรูปแบบของวนเกษตรรูปแบบที่มีลักษณะเหมือนป่า มีต้นชั้นระเกะกะไม่ขึ้นเป็นแถวเป็นแนว (ศิริพร ธรรมทิกุล, 2556) แต่ในปัจจุบันพบว่าแนวโน้มของการผลิตเมียงลดลงจากการศึกษาของ Castillo (1990) (อ้างใน น้ำผึ้ง ท่าค้อ) พบว่า ป่าเมียงก๊วยย อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีการผลิตเมียงเป็นกิจกรรมหลักที่มีความสำคัญมากที่สุดในชุมชน แต่ไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้ต่อเกษตรกรผู้ปลูกมากเท่าในอดีต เนื่องจากปัจจุบันคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะรับประทานเมียงลดลง คงเหลือแต่ผู้สูงอายุที่ยังคงรับประทานส่วนคนรุ่นใหม่นิยมทานขนมขบเคี้ยวเป็นอาหารว่างมากกว่า การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการจัดการแรงงานในชุมชนสวนเมียงกลุ่มน้ำแม่เลา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการปรับตัวต่อสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะการขาดแคลนแรงงานรับจ้างทำสวนเมียงและการลดลงของตลาดเมียง พี่ที่เคยสร้างรายได้ในอดีตมีความต้องการลดลง ชาวบ้านจึงปรับตัวไม่พึ่งพาการปลูกเมียงเพียงอย่างเดียว (นิตยา วงศ์วีระพันธุ์, 2540) นอกจากนี้ การศึกษาของวราภรณ์ เรืองศรี (2547) ได้กล่าวถึง เมียงว่าเป็นสินค้าที่มีการขายมาแต่ในอดีต โดยใช้วัวต่างเป็นหลัก จนกระทั่งมีการบันทึกไว้ว่ามีการลักลอบค้าเมียงหนีภาษีจนกระทั่งถูกจับ จังหวัดแพร่เป็นจังหวัดที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นในด้านการดำเนินวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย สภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดมีลักษณะเหมือนกับจังหวัดอื่นๆทางภาคเหนือ ที่ตั้งอยู่ระหว่างที่ราบหุบเขา จึงมีพื้นที่ทำการเกษตรไม่มากนัก ผู้คนในจังหวัดจึงยังชีพอย่างพอเพียง และได้สืบทอดการดำรงชีวิตมาจนถึงปัจจุบัน ใช้ชีวิตท่ามกลางวิถีธรรมชาติทำให้คนเมืองแพร่อยู่อย่างเข้าใจในวิถีชีวิตของตน (จารวรรณ ขำเพชร, 2558)

การทำสวนเมียงในพื้นที่จังหวัดแพร่ พบได้ในชุมชนแม่แก้ว อำเภอเมือง เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่โดยรอบอ่างกะทะทางด้านตะวันออกของจังหวัดแพร่ แม้ว่าในปัจจุบันชุมชนบ้านแม่แก้ว มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตบ้างที่การผลิตเมียงเป็นอาชีพหลักของชุมชนด้วยการค้าวัวต่างมาสู่การเก็บเมียงที่จำนวนผลผลิตปริมาณไม่มากเท่าเมื่อก่อน เนื่องจากความนิยมในการบริโภค การผลิต และตลาดในการจำหน่ายที่เปลี่ยนไป

ภาพที่ 1 แผนที่บ้านแม่ลั่ว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิถีการผลิตชาหรือเมี่ยงของชาวบ้านชุมชนแม่ลั่ว

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องวิถีชน วิถีชา แห่งบ้านแม่ลั่วใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indepth-interview) กับผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 10 คน การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมถึงกิจกรรมการเก็บเมี่ยง การหมัก รวมถึงการจำหน่ายในอดีตที่ต้องใช้วิธีต่างเพื่อบรรทุกลงภูเขาไปขาย โดยการสังเกตการณ์จะพบต้นเมี่ยงอายุมากกว่า 150 ปี ที่ใช้หล่อเลี้ยงชีวิตของคนสืบเนื่องมามากกว่า 5 ชั่วคน การเข้าร่วมในพิธีกรรมเกี่ยวกับแหล่งน้ำเพื่อรักษาความสมดุลและการจัดการทรัพยากรชุมชน

ผลการวิจัย

ท่ามกลางขุนเขาของจังหวัดแพร่ จะมีหมู่บ้านแทรกตัวอยู่ในทั้งในที่ว่างของแอ่งกระทะและยังมีหมู่บ้านที่อยู่ตามขอบของแอ่งกระทะอีกจำนวนมาก ดังเช่นชุมชนแม่ลั่ว หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 6 ของตำบลป่าแดง จังหวัดแพร่ การเข้าสู่ชุมชนในอดีตต้องใช้การสัญจรโดยการเดินเท้าเท่านั้น หากจะมีสิ่งของจะนำบรรทุกบนหลังสัตว์ การอยู่อาศัยของผู้คนมีมาแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะในชุมชนปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและขวานหินอยู่ด้านบนของชุมชนขอบที่สูงที่สุดของเขตหมู่บ้านหรือแอ่งที่ราบแพร่ ศรีศักร วัลลิโภดม (2545:209) กล่าวว่ากลุ่มคนที่อยู่ตามป่าเขาและที่สูงนั้นมีการติดต่อกับกลุ่มชนในพื้นที่ราบ ที่มีการสร้างบ้านแปลงเมืองแล้ว การแลกเปลี่ยนในทางเศรษฐกิจ จึงพบเครื่องมือสำริดนับแต่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายและยุคต้นประวัติศาสตร์ และภาชนะดินเผาที่มีทั้งแบบธรรมดา แบบเผาแกร่งและแบบเคลือบ แสดงให้เห็นถึงการติดต่อสังสรรค์กันทางเศรษฐกิจ การเดินทางในอดีตไปถึงชุมชนโดยใช้วิธีต่างจึงเห็นร่องรอย วัวป่านจำลองที่บรรทุกสิ่งของอยู่แสดงให้เห็นได้ทราบการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจ การเดินทางในปัจจุบันโดยเส้นทางรถยนต์ ระยะทางจากตัวเมืองแพร่ขึ้นไปไม่ถึง 50 กิโลเมตร แต่ด้วยที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่บนขอบแอ่งกระทะ จึงทำให้เส้นทางการเข้าสู่ชุมชนต้องไต่ตามแนวเขาขึ้นไประยะทางชันจากเส้นทางถนนทางแยก ทล 1036 ไปตามระยะทาง 9 กิโลเมตรแม้จะเป็นถนนลาดยางแต่เป็นถนนเลนเดียวที่วิ่งสวนทางกันไม่ได้รอบข้างทางและภูเขาที่อยู่ชิดขอบทางขึ้นไปถูกปกคลุมด้วยต้นไม้ใหญ่และไม้หนานาพันธุ์ ต้นไม้ชนิดหนึ่งที่พบเห็น คือ ต้นชาป่า

หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “เมี่ยง” คำว่า “เมี่ยง” อาจจะฟังดูแปลกหูสำหรับผู้ไม่คุ้นเคย แม้พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้นิยามความหมายของเมี่ยงไว้ 2 กลุ่มด้วยกัน คือ “ของกินเล่นที่ใช้ใบไม้บางชนิด เช่น ใบชาหั่น ใบชะพลู ใบทองหลาง ห่อเครื่อง มีถั่วลิสง มะพร้าว กุ้งแห้ง หัวหอม ชিং เป็นต้น มีหลายชนิด เรียกชื่อต่าง ๆ กัน เช่น เมี่ยงคำ เมี่ยงลาว เมี่ยงส้ม” อีกความหมายหนึ่งคือ “ต้นชา โดยเมี่ยงผลิตจากชาเมี่ยง ชาป่า หรือ ชาอัสสัม (Assam Tea) โดยชาอัสสัมมีแหล่งกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย สามารถเจริญเติบโตได้ดีตามป่า มีร่มไม้ แสงแดดผ่านได้พอประมาณ ต้นเมี่ยงสามารถเจริญเติบโตร่วมกับต้นไม้ชนิดอื่นๆบนภูเขา โดยวัดตามระดับความสูง พืชที่สูงระดับบนสุดและลดหลั่นกันตามลงมาจนกระทั่งติดพื้นดิน ได้แก่ ไม้กฤษณา มะแขว่น ต้นจันทน์หอม ต้นปอ ต้นก่อ ต้นเมี่ยง และมีต้นกาแฟที่อยู่ในระดับเดียวกัน นอกจากนั้น ยังมีพืชอาหารและพืชสมุนไพรที่เติบโตอยู่ตามพื้นดินทั่วไป เช่น จาวัว เป็นพืชที่ใช้รับประทานคู่กับแกงหน่อไม้ เป็นต้น

จากความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน1ได้อธิบายถึงต้นกำเนิดของเมี่ยงว่า

“คนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังว่า พระพุทธเจ้าไปจำศีลภาวนาในป่าในดอย และชะลับ(ง่วง) จึงไปเอาใบไม้ชนิดหนึ่งที่อยู่ใกล้มีมาต้มกิน ทำให้หายจากอาการชะลับ(ง่วง) พระพุทธเจ้าได้สั่งกันสืบมาว่า ให้ปลูกไว้เถอะ ดึง(อย่างไร)ก็จะได้ขาย”

จากเรื่องเล่าดังกล่าวนำไปเชื่อมโยงถึงรอยพระพุทธบาทที่อยู่สูงสุดบนยอดดอยผาด่าน และคนในชุมชนยังเชื่อกันว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับและมีร่องรอยของรอยพระพุทธบาทไว้สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังสัมพันธ์กับตำนานของพระธาตุซ่อแฮว่าพระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาประทับและนำผ้ามาผูกไว้จนกลายเป็นพระธาตุซ่อแฮหรือพระธาตุซ่อแฮตามตำนานพระเจ้าเลียบโลก ทั้งจากหลักฐานโบราณคดี ตำนาน และจากประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนในชุมชนเป็นสิ่งสนับสนุนให้ “เมี่ยง” ปรากฏเด่นชัดขึ้น ณ บริเวณชุมชนแห่งนี้

การปลูกเมี่ยงในอดีตกาล เดิมพื้นที่บ้านแม่ลัวยังไม่มีมีการปลูกเมี่ยงอย่างหนาแน่นเท่ากับปัจจุบัน ในอดีตจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่2 บริเวณนี้มีการปลูกเมี่ยงโดยนำเมล็ดพันธุ์ (แก่น) มาจาก “บ้านห้วยม่าย บ้านห้วยซอน จังหวัดน่าน บ้านห้วยดำ ห้วยเลิศ ริมน้ำหมี น้ำหมัน จังหวัดอุดรธานี” นำมาปลูกบริเวณดอยที่หักกลางถางพง ต่างคนต่างแผ้วถางป่าเพื่อปลูกเมี่ยงในพื้นที่ของตนเอง จนกระทั่งเป็นสวนเมี่ยงในที่สุด ช่วงอายุพบว่าผู้สูงอายุ 89 ปีให้ข้อมูลกล่าวว่ารุ่นบรรพบุรุษที่ขึ้นไปขึ้นบนไม่ต่ำกว่า 5 ช่วงคนที่ขึ้นเมี่ยงอยู่ในพื้นที่ วิถีของคนบ้านแม่ลัวแทบจะว่านอนหนุนศรีษะอยู่กับต้นเมี่ยง ด้วยต้นเมี่ยงจะแวดล้อมทั้ง 4 ทิศของบ้านเพราะสภาพบ้านเรือนของชาวบ้านปลูกอยู่ชิดไหล่เขา พื้นที่รอบบริเวณบ้านไม่กว้างขวาง เพราะถัดจากตัวบ้านก็คือสวนเมี่ยง กรณีที่คนมีสวนใกล้บ้าน บางสวนอาจออกห่างไปตามระยะทางการเดินทางไปถึงได้ภายใน 1 วัน แต่พื้นที่สำคัญในการจัดภูมิทัศน์ชุมชนจำเป็นต้องมีเพิงหรือโรงเรือนขนาดเล็กไม่ใหญ่มากนักใช้พื้นที่สำหรับการผลิตเมี่ยง นับแต่ขั้นแรกเมื่อเก็บเมี่ยงมา นำเมี่ยงมานึ่ง การพักเมี่ยงให้เย็นจนกระทั่งเก็บใช้กระชู่ ขนาดใหญ่รอเวลาให้เมี่ยงบ่มมีรสชาติที่ดีและจัดจำหน่าย การเก็บเมี่ยงมานึ่งแต่ละครั้งอย่างต่ำต่อวันไม่น้อยกว่า 100 กำ/มัด

การผลิตเมี่ยง ฤดูกาลเก็บเมี่ยง จะจำแนกเป็น 4 ช่วงด้วยกันแต่สำเนียงจะแบ่งออกเป็น “ปาน” ตั้งแต่ปานที่ 1-4 แต่ละคนจะเก็บได้วันละ 100-200 กำ/มัด เมื่อ 80 ปีก่อนรับจ้างเก็บได้แค่กำละ 25 สตางค์เท่านั้น

¹ แม่ใหญ่แก้ว อุบนันทชัย อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 77 หมู่ 6 ต.ป่าแดง

² พ่อใหญ่ไผ่ จันคำ อายุ 89 ปี บ้านเลขที่ 4/1 หมู่ 4 ต.ป่าแดง และแม่ใหญ่ป้อ สีสื่อ อายุ 79 ปี

ตารางที่ 1 ช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวเมี่ยง ที่มา: จากการสัมภาษณ์

ช่วงเวลา	การเก็บผลผลิต
ปาน เดือนเจ็ด	การเก็บจะเริ่มได้ตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคมเป็นช่วงอากาศร้อนฝนฟ้าไม่ตก จะเริ่มเก็บเมี่ยงตั้งแต่ปลายเดือน 6 หรือเดือนมีนาคม เมี่ยงช่วงนี้จะเป็นเมี่ยงต้นฤดู จะมีผลผลิตไม่มาก
ปานเดือนเก้า	ใบเมี่ยงจะมีจำนวนมากว่าเนื่องจากเป็นฤดูฝน ทำให้ต้นเมี่ยงแตกใบได้ดี
ปานเดือนสิบสอง	ใบเมี่ยงเติบโตแตกใบพร้อมให้เก็บรอบที่ 3 ของปี
ปานเดือนยี่	ระยะสุดท้ายของปีที่มีการเก็บเมี่ยง ปลายเดือนธันวาคม เดือนสุดท้ายของการเก็บเกี่ยว

วิธีการเก็บเมี่ยง การเก็บเมี่ยงในอดีต รับจ้างจำนวน 100 กำ/มัด ในราคา 25 สตางค์ ขั้นตอนการเก็บโดยมีกระซุหรือตะกร้าสพายไว้ด้านหลัง และมีดอกหรือไม้ไผ่ที่ผ่านขั้นตอนโดยการเหลาให้บางเฉียบใช้มัดเมี่ยงเป็นกำ ๆ และนำลงใส่กระซุที่สพายติดมา นำกลับมาบ้านและนั่งใช้เวลา 3 ชั่วโมงที่ต้องดูแลไฟให้ติดต่อเนื่อง เมื่อเมี่ยงสุกได้ที่นำมาฟึ่งให้เย็นบนลานกว้างและถอดหรือถอนเส้นใย ใบหยาบของเมี่ยงและพับเมี่ยงลงในไห ทั้งระยะเวลาให้เมี่ยงทำปฏิกิริยาหรือขึ้นราใช้เวลาประมาณ 1-2 เดือน และเตรียมออกจำหน่าย ผู้สูงอายุในชุมชนได้เล่ารายละเอียดนับแต่การปลูกสมั้วยี้เด็กจนกระทั่งสูงวัยในปัจจุบันได้อย่างเห็นภาพแจ่มชัดแต่แฝงไปด้วยความคิดที่เสียสละ ถวิลหาความรุ่งเรืองที่มีมากในอดีต ดังเช่นการเก็บเมี่ยงแต่ละป่านนั้น

“วันหนึ่งเก็บได้สัก 100 กำอย่างต่ำ ได้แล้วก็เอามานึ่งเลย ละไว้ข้ามวันป็นิ่งไปก็นึ่งเผาไฟไปโดยป้อไฟมอด ป้อนเมี่ยงจะออกมาสีบงาม”

“การเก็บเมี่ยงแต่ก่อนมีคนต่างบ้านที่เ็นว่าคนบ้านนอก มาจากหลายบ้านมารับจ้างเก็บเมี่ยง ตั้งบ้านหนองแขม บ้านดง บ้านแต บ้านป่าแดง บ้านสวนเขื่อน คนหลายมันม่วนเอ็นหากันยามริดใบเมี่ยง”

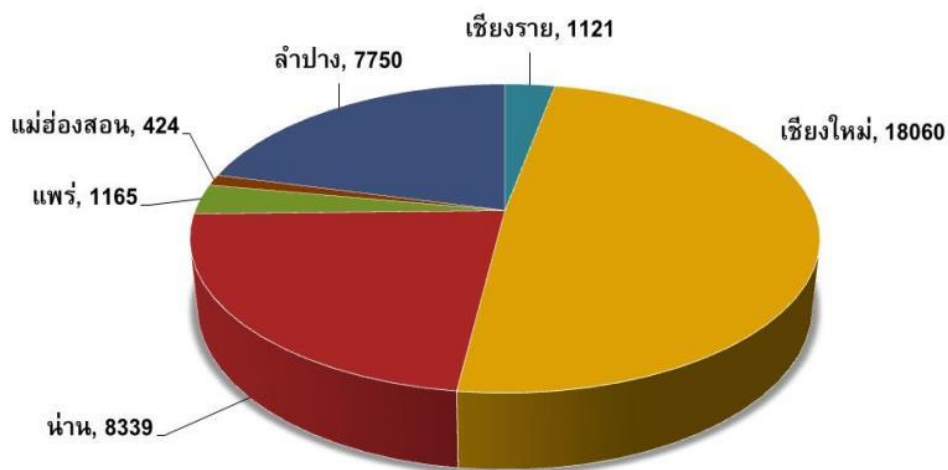
“การอยู่การกินการกินสมัยก่อนได้จากเก็บเมี่ยงเลี้ยงละ ยามเมื่อเขาเอามันไปส่ง (วัวต่าง) เขาก็จะได้เอาข้าวสาร เกลือ ห้า (ปลาแร่) ต่างบนหลังวัวปีค (กลับ)บ้าน มีแม่ญึง ย่าง (เดิน) โดย (ตาม) ขบวนวัวต่างเพื่อไปซื้อคร้ว (อาหารของใช้) กลับขึ้นมาที่บ้านด้วย”

วัวต่างกับการขายเมี่ยง เส้นทางการค้าขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าโดยใช้วัวต่างเป็นกรรมวิธีที่ใช้กันมาแต่สมัยโบราณ การค้าวัวต่าง คือ ลักษณะการค้าขายที่นำสินค้าบรรทุกบนหลังวัว จากการศึกษาของโครงการวิจัยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนโบราณเวียงห้าว และเมืองพาน อ.พาน จ.เชียงราย ได้อธิบายถึงการค้าขายโดยใช้วัวต่างในเมืองพานว่า “อาจใช้เส้นทางท่าอิฐ – เพาะยา – เชียงราย” โดยพ่อค้าวัวต่างในเขตอำเภอต่างๆ ของจังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงราย ได้มาซื้อสินค้าจากท่าอิฐ อุดรดิตต์” สอดคล้องกับการสัมภาษณ์คนแก่อายุ 89 ปี³ ในชุมชนพบว่าเส้นทางการค้าขายก็ไปซื้อสินค้ามาจากท่าอิฐ และเส้นทางบนดอยก็เชื่อมกันกับ อำเภอท่าปลา จังหวัดอุดรดิตต์ การนำเมี่ยงบรรทุกหลังวัวเอาไปส่งที่บ้านม้งบ้านเชิง ไปกับหมู่ที่ใช้วัวต่าง ใช้คนยก 2 คน เมี่ยงราคาถูก ไปส่งเมี่ยงแต่เช้า 6.00 น. ไปนอนพักกลางทางที่ห้วยฮีดถั่วผา ตำน ให้วัวได้พักก่อน 1 คืน กินข้าวโดยเอาข้าวสารไปนึ่ง หมอนึ่งให้ข้าวกับข้าวไปด้วย พร้อมกัน 2-3 คน มีวัว 7-8 ตัว ไปส่งที่บ้านม้ง (พ่อกำนันสกลิตย์ ม้งทอง) พ่อหลันรับซื้อเมี่ยง 1 หาบ ราคา 200 กว่าบาท ปัจจุบันราคา 2,000-3,000 บาท และ

³ พ่อใหญ่ไม่ว จันคำ อายุ 89 ปี เลขที่ หมู่ 4 ต.ป่าแดง จังหวัดแพร่

ชาวลัวะจะซื้ออาหาร ข้าวสาร เกลือ ปลา ร้า จากบ้านที่รับซื้อเมี่ยง ขณะนั้นข้าวสาร 1 ถังราคาไม่เกิน 20 บาทเท่านั้น การไปขายเมี่ยงโดยใช้วัวต่างมิใช่เพียงการค้าขายหรือการแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิต กับพ่อค้า และสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และการพึ่งพากันสืบเนื่องระหว่างพ่อเลี้ยงกับการรวนวัวต่างขายเมี่ยง เส้นทางวัวต่างจะเดินลงจากดอยไปทางผาด่าน และมีการพักค้างคืนให้วัวได้พัก การใช้วัวต่างหลังจาก พ.ศ.2518 จะยกเลิกไปเนื่องจากมีถนนตัดขึ้นมาสู่หมู่บ้าน

เมี่ยงกับความเชื่อ ความสำคัญของเมี่ยงมิใช่เป็นแค่พืชเศรษฐกิจที่หล่อเลี้ยงผู้คนเท่านั้น เมี่ยงที่ขาดไม่ได้สำหรับคนภาคเหนือ มิใช่เมี่ยงมิใช่ในงานบุญเท่านั้น เมี่ยงคือสัญลักษณ์สำคัญที่เชื่อมโยงความเชื่อของผู้คนกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าเมี่ยงถูกใช้ในการประกอบพิธีกรรม ก่อนจะมีการจัดงานทั้งงานมงคล หรืองานศพก็ตามจะต้องมีการบอกเจ้าที่เจ้าทางทั่วทั้ง 4 ในทั่วทั้ง 4 สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ เมี่ยง บุหรี่ หรือการเลี้ยงแม่ธรณีเมี่ยงก็ขาดไม่ได้เช่นกัน เมี่ยงใช้เลี้ยงผีครู ผีบรรพบุรุษที่สังเวยลูกหลานกันไว้ว่าเมื่อเขาตายไปก็จะสั่งไว้ให้เอาเมี่ยงใส่(ตาน-ทาน)ไปหาด้วย ไม่ต่างจากในปัจจุบันที่ต้องใช้เมี่ยงในงานปอย (งานบวช) งานศพเป็นปกติในวิถีชีวิตของคนเมืองเหนือ

ภาพที่ 2 พื้นที่ปลูกชาเมี่ยงของประเทศไทย หน่วย:ไร่

ที่มา: <http://web2.mfu.ac.th/other/teainstitute/?p=289>

สรุปและอภิปรายผล

บ้านแม่ลัวเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมขอบอ่างกะทะในพื้นที่เมืองแพร่มีความสูงมากกว่า 1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีอากาศเย็นตลอดปีที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของเมี่ยง เพราะเมี่ยงจะเติบโตได้ต้องใช้พื้นที่ป่าใหญ่อากาศต้องเย็น ชื่อบ้านแม่ลัว กร่อนมาจากชื่อกลุ่มชนพื้นถิ่นของภาคเหนือ คือชาวลัวะ โดยชาวลัวะมีถิ่นอาศัยอยู่ทั่วไปในพื้นที่ 6 ประเทศ ได้แก่ จีน พม่า ลาว เวียดนาม กัมพูชา และไทย (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2506:138) สำหรับเมืองแพร่คุ้นเคยกับ “ขุนลัวะอ้ายก้อม” ที่ตามตำนานเป็นผู้พิทักษ์พระธาตุช่อแฮและมีศาลขุนหลวงอ้ายก้อม อยู่ด้านข้างของพระธาตุช่อแฮ การสร้างบ้านแปงเมืองของแพร่ เริ่มต้นเมืองอยู่ที่บริเวณที่ราบขนาดใหญ่ของเมืองแพร่บริเวณตำบลป่าแดง ที่ราบหนองแถม บ้านโน มีพื้นที่ราบจำนวนมากเป็นแหล่งอยู่อาศัยของชาวจังหวัด และเมืองแพร่ก็มีอายุเก่าแก่มากกว่า 1,300 ปี จากการค้นพบหลักฐานโบราณคดีในบ้านแม่ลัวะ รวมทั้งการบอกเล่ามีพื้นที่ที่เป็นร่องรอยของการขอมรบของนครยุคนครโบราณที่แนวเขาด้านขวาของชุมชน ชาวลัวะปรากฏในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ว่ามีพวกลัวะอยู่บริเวณดอยตุง และตำนานพระธาตุของภาคเหนือก็จะกล่าวถึงชนชาติลัวะก่อนชนชาติไทยและขอม บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2506: 141) ยังกล่าวว่าลัวะเป็นชนดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาจักรล้านนามาก่อนการตั้งเมืองเชียงใหม่ ลัวะมีอาณาจักรของตนเองแต่ล่มสลายไปประมาณ ปี พ.ศ.1200 ในสมัยขุนหลวงวิลังคะ ผู้นำคนสุดท้ายของลัวะ เป็นเรื่องปกติที่คนแถบภาคเหนือของไทยจะมีหลายกลุ่มชาติพันธุ์มาแต่โบราณจากเอกสารอธิบายถึงชนบนที่สูงคือกลุ่มออสโตรเอเชียติก (Austro-asiatic) ที่มีทั้ง ขมุ ลัวะและถิ่น และกลุ่มคนเหล่านี้รู้จักใช้ใบชาหรือเมี่ยงเพื่อเป็นสมุนไพรและบริโภคมานาน การศึกษาของพรชัย (1966) กล่าวถึงกลุ่มพวกออสโตรเอเชียติกว่าอพยพขึ้น

ไปตั้งถิ่นฐานบนภูเขา และประกอบอาชีพการเกษตรในป่า และมีการเก็บเมี่ยงเพื่อขายเป็นรายได้ นอกจากนั้นในบ้านแม่ลัว ยังจดจำว่ามีพวกขมุที่มาเป็นแรงงานเก็บเมี่ยงจากพวกลัวะอีกต่อหนึ่ง แต่ความกระจำในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนควรต้องมีการศึกษาให้ได้รายละเอียดมากขึ้น ด้วยว่าชาวขมุที่เดินทางมาแนวสันเขาของเมืงน่าน และมีปรากฏในเรื่องเก่าๆของเมืองแพร่ว่ามาเป็นแรงงานรับจ้างเลี้ยงช้าง ใช้ช้างลากขุมมาแต่อดีต และหลงเหลือตั้งชุมชนบนที่ราบของเมืองแพร่และปรากฏนามสกุลที่สืบกันมาแม่ในบ้านแม่ลัวก็คงนามสกุลที่เชื่อกันว่าเป็นต้นตระกูลของชาวขมุ อย่างไรก็ตามการเก็บเมี่ยงและผ่านกระบวนการ และนำมาส่งขายให้คนยวน หรือคนเมืองที่เป็นคนพื้นราบอีกทอดหนึ่ง นับเป็นความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลกันระหว่าง (Le Bar, 1967)

เมี่ยง คือพืชสายใยชีวิต โดยเมี่ยงมีคุณค่าต่อชีวิตในด้านความเชื่อกับสิ่งที่มองไม่เห็นแต่เป็นสิ่งปกปักรักษาชีวิตของคนในชุมชน กรณีผีบรรพบุรุษที่ต้องเลี้ยงหรือทำบุญด้วยการตานเมี่ยง และการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จะนำน้ำมาใช้หรือหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ก็จะต้องใช้เมี่ยง เมี่ยงมีราคาที่สามารถนำมาเป็นการแลกเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจหรือค้าขายโดยตอบแทนเป็นตัวเงิน ด้วยในพื้นที่ไม่มีการทำเกษตรกรรมอื่นหรือการทำนา จึงต้องขายเมี่ยงและซื้อข้าวสารมาแทน และปัจจุบันมีการนำกาแฟอาราบิก้าที่เป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่เข้ามาในชุมชน แต่การเก็บได้ปีละครั้ง ต่างจากเมี่ยงที่เก็บได้ปีละ 4 ครั้ง แต่การปลูกกาแฟเป็นเพียงพืชที่นำมาเสริมหรือปลูกในวงพื้นที่จำกัดเพราะที่เดิมยังคงเป็นป่าเมี่ยง การนำกาแฟไปจำหน่ายก็คงผ่านพ่อค้าคนกลางที่ขึ้นมารับซื้อหรือผ่านการรวบรวมโดยผู้นำชุมชนลงตอขายด้านล่าง การเปลี่ยนแปลงในอาชีพหรือวิถีของคนป่าเมี่ยงแม่ลัวจึงไม่มากนัก แม้ว่ารายได้จะได้มาจากการไปทำงานรับจ้างของบุตรหลานภายนอกชุมชน แต่คนสูงวัยยังคงสืบทอดการเก็บเมี่ยงตามวิถี ด้วยว่า “พ่อแม่ให้มาก็ทำไป” แต่ละครัวเรือนต่างเก็บ แปรรูปกันเองมิได้มีการรวมกลุ่มการผลิตแต่อย่างใด

ภาพที่ 3 ต้นชาดึกดำบรรพ์บริเวณดอยแม่ลัวยังคงเก็บใบเมี่ยงได้ต่อเนื่องแต่ต้นสูงจึงต้องใช้ไม้พาดและปีนเก็บ ต้นนี้อายุมากกว่า 150 ปี การเก็บใบชาจะใช้วิธีการโดยใช้ไม้พาดกับต้นชา

ภาพที่ 4 จักตอกสำหรับมัดเมี่ยง ทำจากไม้ไผ่

ภาพที่ 5 เครื่องถ้วยเตาเผาที่พบในชุมชนเป็นเครื่องเคลือบคล้ายศิลาดล แต่มีลักษณะพิเศษ ที่ภายในถาดจะมีถาดเล็กที่ป็นติดกัน คนในชุมชนขยายความว่าเป็นถ้วยใส่แป้งรับแขกสำหรับเจ้านาย ที่ใช้ถ้วยเล็กวางเกลือที่ขาดไม่ได้คู่กับแป้ง

ภาพที่ 6 ไห่หนึ่งเมี่ยงขนาดเล็ก

ภาพที่ 7 เมี่ยงสำเร็จพร้อมรับประทานและนำไปรวมในพิธีกรรมต่างๆ

ภาพที่ 8 เมียงคือส่วนหนึ่งในชีวิตของคนภาคเหนือที่พบได้ตามตลาดสด

ภาพที่ 9 กาแฟอาราบิก้าที่เป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่เข้ามาในหมู่บ้านแม่แล้ว

ภาพที่ 10 การรวมกลุ่มนักนิยมมอเตอร์ไซค์วิบาก

วิถีชีวิตของคนบ้านแม่ลั่วอาจมีส่วนคล้ายคลึงหรือแตกต่างจากชุมชนอื่นที่มีอาชีพสัมพันธ์กับการทำเหมือง ด้วยเหมืองยังคงมีอยู่แต่มีการปรับเปลี่ยนไปใน 2 ประการ คือ มีพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ที่ได้รับการแนะนำให้ปลูกเพื่อหารายได้ คือ กาแฟ และเก็บส่งต่อไปพ่อค้าคนกลาง ราคาอาจจะดีกว่าการเก็บเหมืองแต่ฤดูกาลเก็บกาแฟมีเพียง 1 ครั้งปี นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีความคิดเห็นในการจัดการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จากวันหยุดจะมีกลุ่มนักเรียนมอเตอร์ไซด์วิบากขับขึ้นมานอนดอยและได้ไปตามไหล่เขาที่มีไฮดรอนรถยนต์แล่นผ่านปรกติ เป็นเส้นทางออฟโรด หรือมอเตอร์ไซด์วิบากนั่นเอง ชาวบ้านนำเสนอเรื่องวิถีชุมชนนอกจากการมีจุดเด่นในสวนเหมืองในพื้นที่แล้ว ในชุมชนมีจุดขายด้านสภาพธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีรอยพระพุทธบาท มีวัดบนยอดดอยผาด่าน อีกประการที่คนยังไม่ทราบมากนักคือในชุมชนปรากฏหลักฐานว่าเป็นที่ซ่อมรถบริเวณม่อนโตน “เขาว่าเขาหาซื้อม้ามาท้อ (ไ้) ฝรั่งเศสเดินเล่น เพราะตาง (ด้าน) บนมีลานโล่งว่าเป็นลานฝึกทหาร คงเป็นของลัว หรือ เจี้ยว ร่น พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ เคยหัน (เห็น) และเล่าที่อึ้ง”

กล่าวโดยสรุป วิถีชนวิถีชาแห่งบ้านแม่ลั่ว คือการสืบต่อของวัฒนธรรมการผลิตเหมือง หรือชาป่าที่ยาวนานมากกว่า 200 ปี ชุมชนแห่งนี้มีความสมบูรณ์ด้วย ป่าใหญ่ที่ปกคลุมดินให้ชุ่มชื้นแสงแดดรำไรเหมาะกับการปลูกเหมือง มีแหล่งน้ำตามลำห้วยเมืองต่างๆมากมาย เป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำที่จะไหลไปรวมน้ำแม่แคม และบรรจบกับแม่น้ำยมของจังหวัดแพร่ นอกจากนั้นในชุมชนยังค้นพบเครื่องมือหิน และวัตถุโบราณจำนวนมากที่สัมพันธ์กับการก่อตั้งเมืองแพร่ อย่างไรก็ตามเหมืองมิใช่พืชเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่ยังเป็นพืชเพื่อชีวิต คนภาคเหนือจะขาดเหมืองไม่ได้เพราะเหมืองคือส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทั้งพุทธ พราหมณ์ และ ผี

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชาพื้นบ้านหรือเหมือง เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในหลายรูปแบบอีกต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องวิถีชน วิถีชา แห่งบ้านแม่ลั่ว ได้รับงบประมาณจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี 2560 จึงขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ขำเพชร. เมืองแพร่พอเพียง การศึกษาเมืองยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- นิตยา วงศ์วิรัตน์. (2540). ระบบพอเลี้ยงกับการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ในการจัดการแรงงานในชุมชนสวนเหมืองของกลุ่มน้ำแม่เลา ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- น้ำผึ้ง ท่าค้อ. (2554). ชุมชนสวนเหมืองท่ามกลางการปิดล้อมของอุทยานแห่งชาติขุนแจ : กรณีศึกษาบ้านขุนลาว ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2547). 30 ชาติในเชียงราย. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พรชัย ปรีชาปัญญาและพงษ์ศักดิ์ สหุณาฬ. (2542). โครงการภูมิปัญญาชาวป่าเหมือง (ชา) เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการจัดการลุ่มน้ำที่สูงภาคเหนือ ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วรารักษ์ เรืองศรี. คาราวานและพ่อค้าทางไกล: การก่อเกิดรัฐสมัยใหม่ในภาคเหนือของไทยและดินแดนตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริพร ธรรมพิบูล. (2556). ผลการเปลี่ยนแปลงของทุนในการดำรงชีพที่มีต่อความยั่งยืนของชุมชนวนเกษตรที่ปลูกชาเหมืองเป็นหลักในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).

เอกสารอ้างอิง

- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). ประวัติศาสตร์โบราณคดีของล้านนาประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม
- _____. (2560). **สร้างบ้านแปงเมือง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม
- สถาบันชาแม่ฟ้าหลวง. (2560). เมือง. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2560, จาก
http://web2.mfu.ac.th/other/teainstitute/?page_id=127
- สถาบันชาแม่ฟ้าหลวง. (2560). **ผลิตภัณฑ์เมือง**. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2560, จาก
<http://web2.mfu.ac.th/other/teainstitute/?p=289>.
- มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. (2560). **ลักษณะภูมิประวัติศาสตร์เมืองแพร่**. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2560, จาก
<http://lekprapai.org/home/view.php?id=818>.
- Lebar, Frank, M. (1967). **Miang fermented tea in northern Thailand**. Retrieved December 10, 2017, from http://frc.forest.ku.ac.th/frcdatabase/bulletin/ws_document/R044702.pdf

ความรุนแรงในครอบครัว: สาเหตุและแนวทางป้องกัน

Domestic Violence: Causes and Prevention

ปิยะพร ตันณีกุล¹

บทคัดย่อ

ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่ซุกอยู่ใต้พรม และอยู่รอบข้างของสังคมไทยมานาน หลายคนอาจคิดว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่มีความเป็นปัจเจก แต่ในความเป็นจริง ปัญหานี้เป็นปัญหาที่เกะกินและฝังรากลึกลงไป ในสังคม และพร้อมที่จะสร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อผู้อื่นได้เช่นกัน สาเหตุของการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีหลายสาเหตุ เช่น ทศนคติด้านเพศที่เห็นว่าเพศชายเป็นผู้นำ ภูมิหลังในการใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว สถานการณ์ที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรง (ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายในครอบครัว ปัจจัยส่วนบุคคล) ดังนั้น การแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวไม่ใช่หน้าที่ของคนใดคนหนึ่งแต่ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยอาจแก้ไขได้ด้วยการปรับเปลี่ยนบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรม การสร้างความเท่าเทียมกันของชายและหญิง การรณรงค์ผ่านสื่อ การลดปัจจัยเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรง เช่น ลดการดื่มสุรา เป็นต้น

คำสำคัญ: ความรุนแรงในครอบครัว

Abstract

Domestic violence is a problem tucked under the carpet and stays in Thai society for a long time. Many people may think that domestic violence is an individual problem. In fact, domestic violence is an inherent problem in our society and has some serious impact to others. There are several causes for domestic violence such as masculine sexual attitudes, background of domestic violence and situations led to violence (economic factors, family environmental factors and personal factors). So, solving domestic violence problem is not the duty of someone but all sectors in the society must cooperate together. It should be modified by changing social norms and culture, equality men and women, campaigning for anti-domestic violence via social media and reducing risky factors causing violence (reducing drinking).

Keywords: Domestic violence

บทนำ

ความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งที่พบเห็นได้มากในปัจจุบัน โดยการใช้ความรุนแรงมีทั้งสร้างผลกระทบทางจิตใจ เช่น การใช้ถ้อยคำที่หยาบคาย หรือคำพูดที่ทำร้ายจิตใจคนในครอบครัว ไปจนถึงการใช้ความรุนแรงกับชีวิตและร่างกาย เช่น การทุบตีไปจนถึงการฆ่า และอาจรวมไปถึงการทำให้สูญเสียเสรีภาพด้วย เช่น การจับขังไว้ในบ้าน เป็นต้น

ความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และบุคคลในครอบครัว เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบในหลายมิติของสังคม จากการเก็บข้อมูลของผู้ขอรับบริการจากศูนย์ช่วยเหลือสังคม (สายด่วน 1300) พบว่า ในปี พ.ศ. 2560 มีเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจำนวนทั้งสิ้น 1,869 ราย เพิ่มขึ้นจากปี 2559 ซึ่งมีจำนวน 1,578 ราย หรือเพิ่มขึ้น 291 ราย ขณะที่ข้อมูลจากเว็บไซต์ www.violence.in.th พบว่า ความรุนแรงในครอบครัวที่เป็นคดี ในปี 2559 มีจำนวน 797 คดี และในปี 2560 มีจำนวน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

1,207 คดี (ไทยรัฐออนไลน์ สืบค้นจาก <http://www.thaihealth.or.th>) ถ้ามองเพียงแค่ตัวเลขสถิติ อาจเห็นว่าสถิติการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มขึ้นไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรของประเทศไทย แต่ทว่า การใช้ความรุนแรงที่ไม่ปรากฏเป็นตัวเลขที่เรียกกันว่า “ตัวเลขมืด” (dark figure) ยังหลบซ่อนอยู่ในสังคมไทยอีกมากมาย อาจเป็นเพราะผู้เสียหายไม่ต้องการแจ้งความเพราะความอับอาย เพราะถูกข่มขู่ หรือเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัวที่สามารถจัดการกันเองได้ ซึ่งเห็นได้จากสถิติของศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ตารางที่ 1 รายงานสรุปจำนวนเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวประจำปี

ปี	ผู้ถูกระทำอยู่ในวิสัยที่จะร้องทุกข์	ผู้ถูกระทำไม่อยู่ในวิสัยที่จะร้องทุกข์				รวม
		อยู่ระหว่างไกล่เกลี่ยเบื้องต้น	หมดอายุความ 3 เดือน	ผู้ถูกระทำไม่ประสงค์จะร้องทุกข์	ผู้ถูกระทำประสงค์จะร้องทุกข์	
2557	114	42	13	223	150	542
2558	167	70	26	245	206	714
2559	156	80	2	214	244	696
2560	248	111	19	288	227	893

ที่มา : ศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
สรุป ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2561

จากตารางพบว่ามีจำนวนผู้ถูกระทำที่ไม่ประสงค์จะร้องทุกข์มากกว่าหรือใกล้เคียงกับผู้ถูกระทำที่ประสงค์จะร้องทุกข์ ทำให้เห็นว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่ซุกซ่อนอยู่ได้พรม และอยู่รอบข้างของพวกเรามานาน หลายคนอาจคิดว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่มีความเป็นปัจเจก แต่แท้ที่จริงแล้ว ปัญหานี้เป็นปัญหาที่เกาะกินและฝังรากลึกลงไปในสังคม และพร้อมที่จะสร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อผู้อื่นได้เช่นกัน

ดังนั้น รัฐจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสนใจและหามาตรการที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการใช้ความรุนแรงในครอบครัวหรือทำให้การใช้ความรุนแรงในครอบครัวลดลง ซึ่งจัดว่าเป็นประเด็นที่ท้าทายที่จะทำให้สังคมไทยก้าวไปเป็นสังคมที่ไม่ใช้ความรุนแรงต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับ “ความรุนแรงในครอบครัว”

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ให้คำนิยาม “ความรุนแรงในครอบครัว” ว่าหมายถึง การกระทำใด ๆ โดยมีจุดประสงค์ให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพ หรือกระทำให้เจตนาในลักษณะที่น่าจะก่อให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพของบุคคลในครอบครัว หรือบังคับหรือใช้อำนาจครอบงำผิดคลองธรรมให้บุคคลในครอบครัวต้องกระทำการ ไม่กระทำการ หรือยอมรับการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดโดยมิชอบ แต่ไม่รวมถึง การกระทำโดยประมาท

องค์การอนามัยโลกได้แบ่งประเภทความรุนแรงเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ความรุนแรงต่อตนเอง (Self-directed Violence) หมายถึง ลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากบุคคลกระทำต่อตนเอง แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ พฤติกรรมการฆ่าตัวตายและพฤติกรรมการทำร้ายตนเอง
2. ความรุนแรงระหว่างบุคคล (Interpersonal Violence) หมายถึง ความรุนแรงที่กระทำโดยบุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ความรุนแรงในครอบครัวและความรุนแรงในชุมชน

3. ความรุนแรงระหว่างกลุ่ม (Collective Violence) หมายถึง ความรุนแรงที่กระทำโดยกลุ่มบุคคลกลุ่มใหญ่ เป็นความรุนแรงที่เกิดจากรัฐหรือประเทศ ซึ่งอาจเป็นการใช้ความรุนแรงโดยแอบแฝง อยู่ในรูปแบบของการใช้กฎหมายทางสังคมเป็นเครื่องมือในการก่อให้เกิดผลเสียต่อบุคคลและความไม่เท่าเทียมกันหรือเลือกปฏิบัติระหว่างเพศ โดยสามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ความรุนแรงทางสังคม ความรุนแรงทางการเมือง และความรุนแรงทางเศรษฐกิจ

จึงเห็นได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นประเด็นที่องค์กรอนามัยโลกให้ความสนใจและจัดเป็นประเภทหนึ่งของความรุนแรง

นอกจากนี้ รูปแบบของความรุนแรงต่อผู้หญิงในครอบครัว แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

1. ความรุนแรงทางด้านร่างกาย หมายถึง การใช้กำลัง หรืออุปกรณ์ใด ๆ เป็นอาวุธ มีผลทำให้ภรรยาที่ถูกทำร้ายได้รับบาดเจ็บ เช่น การผลัก ตบ ตี ต่อย เตะ บีบคอ การล่อลวง โข่ กักขัง ขว้างปาสิ่งของใส่ จนถึงการทำร้ายร่างกายชนิดบาดเจ็บสาหัส เป็นต้น นอกจากนี้การสำส่อนทางเพศ ซึ่งเป็นเหตุให้ภรรยาและบุตรติดเชื้อเอดส์ก็เป็นการทำร้ายร่างกายอย่างหนึ่งในด้านปัญหาสุขภาพของภรรยาและบุตร

2. ความรุนแรงทางด้านจิตใจ หมายถึง การกระทำหรือการละเว้นใด ๆ ก็ตามที่มีผลทำให้ภรรยา ผู้ถูกกระทำได้รับความเสียหายหรือเสียสิทธิเสรีภาพ เช่น การพูดจาดูถูก การพูดประชดประชัน ว่ากล่าวด้วยถ้อยคำหยาบคาย การทำให้ขายหน้า การแสดงท่าทีเฉยชา การไม่ให้คบกับบุคคลอื่น นอกจากนี้การมีภรรยาหลายคนในเวลาเดียวกัน การไม่รับผิดชอบเลี้ยงดูบุตร การละเลยหน้าที่ของสามีที่มีต่อภรรยา ก็เป็นการทำร้ายทางด้านจิตใจต่อภรรยาในครอบครัวอย่างหนึ่งด้วย

3. ความรุนแรงทางด้านเพศ หมายถึง การที่สามีกระทำความรุนแรงต่อตัวผู้เป็นภรรยา การกระทำในลักษณะลวนลาม การละเมิดสิทธิทางเพศ ได้แก่ การใช้กำลังบังคับภรรยาให้ภรรยามีเพศสัมพันธ์ในลักษณะที่ภรรยาไม่ชอบและไม่ต้องการ การบังคับให้ภรรยาขายบริการทางเพศ หรือมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น และการมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาโดยไม่คำนึงว่าภรรยาจะมีความสุขหรือไม่ (รัฐสภา สืบค้นจาก www.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm/56/file_1366886475.docx)

การใช้ความรุนแรงในครอบครัวจึงจัดว่าเป็นปัญหาสำคัญที่โลกให้ความสนใจ และพยายามค้นหาสาเหตุและหามาตรการที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา เพราะความรุนแรงที่เริ่มต้นจากครอบครัว แม้จะเป็นเรื่องปัจเจกแต่สามารถกลุ่ลามและขยายไปสู่บุคคลอื่นที่ไม่ใช่คนในครอบครัวได้หากผู้กระทำไม่สามารถควบคุมตนเองได้

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว

ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่มนุษย์เรียนรู้ ยอมรับค่านิยม กฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อจะได้มีสถานภาพและปฏิบัติตามบทบาทต่าง ๆ ที่สังคมต้องการ เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

องค์กรที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม ได้แก่

1) ครอบครัว ซึ่งเป็นองค์กรแรกที่ทำหน้าที่นี้ นอกจากจะสร้างสมาชิกใหม่แล้ว ครอบครัวยังมีหน้าที่อบรม สั่งสอนให้รู้จักการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน รู้ผิดชอบชั่วดี ค่านิยม วิถีชีวิต บุคลิกภาพ ดังนั้น พ่อแม่จึงต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เพราะเด็กจะใกล้ชิดกับพ่อแม่มากที่สุด

2) สถาบันการศึกษา เป็นองค์กรที่รับช่วงต่อจากครอบครัว ทำให้สมาชิกในสังคมได้รับความรู้ที่นอกเหนือไปจากปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ได้เรียนรู้มาจากครอบครัว เช่น ความรู้เกี่ยวกับโลก สังคม สุขศึกษา วิทยาการใหม่ ๆ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้มีความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้อันเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม สร้างตนให้มีคุณธรรม อยู่ในศีลธรรม อันจะส่งผลรวมให้สังคมดี เพราะบุคคลมีคุณธรรม

3) เพื่อน เป็นปัจจัยการขัดเกลาระดับภายนอก เกี่ยวข้องกันโดยอ้อม เพราะเพื่อนสามารถถ่ายทอดและซึมซับค่านิยมร่วมกัน การจะมีชีวิตที่ล้มเหลวหรือรุ่งเรืองขึ้นอยู่กับลักษณะของเพื่อนที่คบหาสมาคมด้วย

- 4) อาชีพ หมายถึง กลุ่มที่มีอาชีพเดียวกัน มักมีลักษณะเฉพาะของสาขาอาชีพ เช่น อาชีพครู มักแต่งกายเรียบร้อย
- 5) สื่อ ซึ่งในปัจจุบันนับว่ามีบทบาทสำคัญในการขัดเกลา เพราะสื่อเป็นตัวสร้างค่านิยมทางอ้อมให้แก่ผู้เสพสื่อ จึงทำให้เกิดการเลียนแบบและซึมซับพฤติกรรมได้ง่าย (มงคล หวังสุขใจและคณะ, 2548: 61-64)

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมมองว่า คนที่ได้ถูกขัดเกลา (Socialization) จากสถาบันต่าง ๆ ในสังคมได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน ที่ทำงาน เป็นต้น ซึ่งถ้าหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางบวกและได้รับการสนับสนุน คนจะปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมเป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้ามหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางลบ คนก็จะฝ่าฝืนกฎระเบียบทางสังคม

แนวคิดจิตวิทยาการรับรู้ (Cognitive theory)

อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) เชื่อว่า พฤติกรรมเกิดขึ้นเพราะตัวเราและสิ่งแวดล้อมมีการปฏิสัมพันธ์กัน อย่างซับซ้อน กระบวนการภายในใจขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เป็นเรื่องที่วัดและจัดการได้ ดังนั้น แบนดูราจึงเห็นว่า ความคิดเป็นเหตุที่ทำให้เกิดพฤติกรรมอย่างแท้จริง มนุษย์จะไม่มีปฏิกิริยาอย่างง่าย ๆ กับสิ่งแวดล้อม แต่มนุษย์สามารถสร้างเหตุการณ์ในสิ่งแวดล้อมและสามารถเปลี่ยนแปลงมันได้ ความคิดจะเป็นตัวกำหนดว่าจะรับรู้เหตุการณ์ในสิ่งแวดล้อมตัวไหน และจะดีอย่างไร จะจัดการและกระทำกับมันอย่างไร

แบนดูราเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์จะถูกปรับโดยผลที่มนุษย์คาดหวัง มนุษย์สามารถเรียนรู้พฤติกรรมมากมายได้ โดยการดูตัวอย่าง การสังเกต เรียนรู้จากข้อผิดพลาดของผู้อื่น โดยไม่จำเป็นต้องมีการเสริมแรงจากภายนอก ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้สามารถกระทำได้โดยการให้ดูตัวแบบที่เหมาะสม (นพมาศ อึ้งพระ, 2546: 388-389)

ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่สร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ โดยเป็นต้นแบบแก่เด็ก ครอบครัวที่บิดามารดาชอบตัดสินปัญหาต่าง ๆ ด้วยการใช้ความรุนแรง ทำให้เด็กจดจำและเป็นภาพสะท้อนกระจกเงา เกิดการเลียนแบบบิดามารดาซึ่งจะนำไปสู่บทบาทของผู้อื่นกระทำความรุนแรงต่อคู่สมรส ครอบครัวที่มักลงโทษบุตรในการทำ ความรุนแรงทางด้านร่างกาย จะส่งผลให้เด็กเมื่อโตขึ้นจะเป็นสามีหรือภรรยาที่ใช้ความรุนแรงหรือยอมรับการใช้ความรุนแรง การใช้ความรุนแรงในครอบครัวจึงเป็นวงจรของการใช้ความรุนแรงที่ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น

ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (the behavioral perspective)

ทิตนา แฮมมณี (2550 : 50 - 76). กล่าวไว้ว่า นักคิดในกลุ่มนี้มองธรรมชาติของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกลางคือไม่ดี ไม่เลว (neutral - passive) การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (stimulus - response) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง กลุ่มพฤติกรรมนิยมให้ความสนใจกับพฤติกรรมมาก เพราะพฤติกรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด สามารถวัดได้และทดสอบได้

นักทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมที่น่าสนใจ คือ สกินเนอร์ (Burrhus Frederick Skinner) สกินเนอร์เน้นเรื่องที่มีมนุษย์ได้เรียนรู้มาว่าเป็นตัวทำให้เกิดพฤติกรรมโดยมีการเสริมแรง แต่อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมส่วนหนึ่งของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ทั้งหมด เพราะมนุษย์มีความสร้างสรรค์พฤติกรรม คิดอะไรใหม่ ๆ ได้ นอกจากนี้ มิใช่ว่าเมื่อมนุษย์เจอสิ่งเร้าแล้วจะมีปฏิกิริยาทันที มนุษย์จะหยุดคิดไตร่ตรองแล้วค่อยทำ ในระหว่างที่หยุดคิด จิตของมนุษย์จะทำงาน มนุษย์จึงมีความมุ่งมั่นอิสระในการที่จะทำ มีทางเลือกในชีวิต และในขณะเดียวกัน พฤติกรรมของมนุษย์ก็เกิดจากการเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต มนุษย์เรียนรู้ในการแยกแยะ ดังนั้น แม้จะมีการเสริมแรงเหมือนกันในสถานการณ์ที่ต่างกัน หรือสถานการณ์ที่เหมือนกันแต่ได้รับการเสริมแรงต่างกัน มนุษย์ก็สามารถแยกแยะได้

นอกจากนี้ สกินเนอร์ยังสนใจเรื่องกระบวนการควบคุมตนเอง (Self-control Process) ด้วย สกินเนอร์กล่าวว่า บุคคลจะควบคุมตัวเองเมื่อเขารู้จักการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตัวเอง เช่น เรานั่งอยู่ในห้องที่มีเสียงดนตรีดังเกินไป เราอาจลุกไปปิดเครื่องเสียงหรือย้ายไปอยู่ห้องอื่น การที่เราสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ถือเป็นการมีการควบคุมตนเองได้ดี (นพมาศ อึ้งพระ, 2546: 353-357)

ดังนั้น การเรียนรู้จึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมส่วนบุคคลหรือพฤติกรรมที่แสดงออกทางสังคม และที่สำคัญ มนุษย์มีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าสัตว์ การเรียนรู้จึงสามารถถ่ายทอดกันได้ และมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ตั้งแต่เกิดจนตาย สิ่งที่มนุษย์ได้เรียนรู้นั้นจะได้รับการพัฒนา ปรับปรุง ประยุกต์ เพื่อถ่ายทอดไปยังผู้อื่น ทำให้สังคมพัฒนาก้าวหน้าอย่างไม่มีขีดจำกัด แต่อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ก็อาจทำลายตนเองและสังคมได้เช่นกัน เช่นเดียวกันกับเด็กที่รับรู้พฤติกรรมการใช้ความรุนแรงจากบิดามารดา ย่อมส่งผลต่อการเรียนรู้เช่นกัน และนำไปสู่พฤติกรรมซึ่งชอบการใช้ความรุนแรงได้ในอนาคต

บทวิเคราะห์

ความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทยเป็นสิ่งที่เกิดมานานแล้ว เนื่องจากประเทศไทยถือเอาผู้ชายเป็นใหญ่ ดังนั้นผู้ชายจึงมีบทบาทในครอบครัวสูงกว่าผู้หญิง ในอดีตแต่โบราณ ลูกเมียถือเสมือนเป็นทรัพย์สินที่สามารถซื้อขายได้ การใช้ความรุนแรงในครอบครัวจึงมิใช่เรื่องผิดปกติ จนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบัน การใช้ความรุนแรงในครอบครัวก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่ โดยเฉพาะเกิดกับเด็กและผู้หญิง สาเหตุที่ทำให้เป็นเช่นนั้นอาจสรุปได้โดยสังเขป ดังนี้

1. ทศนคติด้านเพศ

ในสังคมส่วนใหญ่มักมีทัศนคติว่าสามีจะต้องเป็นผู้นำครอบครัว เป็นผู้กำหนดทิศทางของการดำรงอยู่ของครอบครัว กิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องทำ และจะเห็นได้ว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ ผู้หญิงจะมีหน้าที่ดูแลลูก สามี หรือบางครั้งอาจต้องดูแลคนในครอบครัวอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เฉพาะลูกและสามีเท่านั้น เช่น พ่อแม่สามี เป็นต้น ส่วนผู้ชายจะมีหน้าที่หารายได้เข้าบ้าน ในครอบครัวประเภทนี้ จะยังทำให้สามีคิดว่าตนเป็นบุคคลสำคัญที่ครอบครัวจะขาดตนไปไม่ได้ ดังนั้น อำนาจในการตัดสินใจต่าง ๆ จึงตกเป็นของสามี หากคนในครอบครัวไม่ปฏิบัติตามย่อมมีอำนาจในการลงโทษ สั่งสอนได้ ซึ่งทัศนคติแบบนี้สามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้โดยอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) เชื่อว่า พฤติกรรมเกิดขึ้นเพราะตัวเราและสิ่งแวดล้อมมีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน กระบวนการภายในใจขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เป็นเรื่องที่วัดและจัดการได้ เปรียบได้กับทัศนคติที่ว่าผู้ชายเป็นใหญ่ ย่อมเกิดจากการเรียนรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีตและเกิดการถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับการขัดเกลาทางสังคมจากครอบครัวที่สั่งสอนกันมาว่า การเป็นภรรยาที่ดีคือต้องเชื่อฟังสามี ความในอย่าเอาออก ความนอกอย่าเอาเข้า จึงทำให้ภรรยาอมที่จะตกอยู่ภายใต้อำนาจของสามี ซึ่งกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมองว่า คนที่ได้ถูกขัดเกลา (Socialization) จากสถาบันต่าง ๆ ในสังคมได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน ที่ทำงาน เป็นต้น ซึ่งถ้าหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางบวกและได้รับการสนับสนุน คนจะปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมเป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้ามหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางลบ คนก็จะฝ่าฝืนกฎระเบียบทางสังคม สถาบันครอบครัวจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและมีบทบาทอย่างมากต่อพฤติกรรมมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างค่านิยม อบรมสั่งสอน ปลูกฝังทัศนคติ ย่อมเริ่มต้นมาจากครอบครัวทั้งสิ้น และสามารถกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวได้

2. ภูมิหลังในการใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว

การที่สามีทำร้ายภรรยาอาจเป็นเพราะเคยเห็นบิดามารดาของตนและญาติพี่น้องทำร้ายร่างกายหรือใช้ถ้อยคำที่ทำร้ายจิตใจกันเป็นประจำในวัยเด็ก จนทำให้รู้สึกว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นเรื่องปกติที่ทุกครอบครัวจะต้องพบเจออยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อนำทฤษฎีการเรียนรู้ของแบนดูราที่เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์จะถูกปรับโดยผลที่มนุษย์คาดหวัง มนุษย์สามารถเรียนรู้พฤติกรรมมากมายได้โดยการดูตัวอย่าง การสังเกต เรียนรู้จากข้อผิดพลาดของผู้อื่น โดยไม่จำเป็นต้องมีการเสริมแรงจากภายนอก ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้สามารถกระทำได้โดยการให้ดูตัวแบบที่เหมาะสม มาประยุกต์กับประเด็นความรุนแรงในครอบครัว จะพบว่าผู้ที่มีประสบการณ์ความรุนแรงทั้งประสบการณ์ตรงในฐานะเป็นผู้ถูกระทำรุนแรง และประสบการณ์อ้อมในฐานะเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์ รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นประจำตั้งแต่วัยเด็ก จะเกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การปรับทัศนคติที่ยอมรับการใช้ความรุนแรง นำไปสู่การเปลี่ยนบทบาทของตน เมื่อบุคคลเหล่านี้มีครอบครัวและเกิดความขัดแย้งกันระหว่างคู่สมรส จิตใต้สำนึกที่เคยรับรู้หรือเรียนรู้พฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในวัยเด็กจะถูกนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหา และ

สอดคล้องกับงานวิจัยของชินุทัย กาญจนะ และจิตราสุภรต์ จรัสสิทธิ์ ศึกษาเรื่อง ครอบครัวกับความรุนแรงในชีวิตคู่ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความรุนแรงที่ชัดเจนคือ ประสบการณ์ความรุนแรงในวัยเด็ก ยังมีประสบการณ์ทั้งพบเห็นแม่ถูกพ่อทำร้าย หรือตนเองถูกคนในครอบครัวทำร้าย โอกาสความรุนแรงจะยิ่งสูงขึ้น ทำให้เห็นว่าการที่ประสบการณ์ความรุนแรงในอดีตมีผลต่อพฤติกรรมในอนาคต ทำให้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น (intergenerational) วงจรชีวิตผู้ถูกกระทำรุนแรงจึงวนเวียนอยู่ในวัฏจักรการกระทำรุนแรง

3. สถานการณ์ที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรง

การที่สามีทำร้ายภรรยาจากหลากหลายสาเหตุ เช่น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจภายในครอบครัว ปัจจัยด้านตัวบุคคล หรือปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายในครอบครัว ซึ่งจากงานวิจัยของอาหะมะกอชี กาซอ และคณะ (2556) พบว่า สาเหตุของความรุนแรงเกิดจาก สามีไม่ให้ความสำคัญแก่ภรรยา สามีติดยาเสพติด การหึงหวง สามีได้แต่งงานกับภรรยาคนที่สอง และสามีใช้อำนาจ หยิงโยโสในตำแหน่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของดลนภา หงษ์ทองและคณะ ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับสตรีในครอบครัวและผลสืบเนื่องทางสุขภาพ: กรณีศึกษาสตรีที่สมรสแล้วในเขตจังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของสามี ได้แก่ บุคลิกภาพและพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์มีความสัมพันธ์กับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับสตรีในครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และจากการศึกษาวิจัยของยงยุทธ แสนประสิทธิ์ (2554) พบว่าชุมชนย่อยที่มีพื้นที่จำกัด แออัด และมีสภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี จะมีปัญหาความรุนแรงในทุกรูปแบบ ส่วนชุมชนย่อยอื่นๆ ที่มีสภาพเสี่ยงน้อยกว่าจะมีความรุนแรงน้อยกว่าแต่ก็พบว่ายังคงมีปัญหา โดยสาเหตุของปัญหามาจากทั้งสภาพภายในตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม ทำให้เห็นว่าปัญหาต่าง ๆ มีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ การรับรู้ อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมนิยม โดยทิตานา แชมมณี (2550 : 50 - 76) ได้กล่าวไว้ว่า นักคิดในกลุ่มทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (the behavioral perspective) มองธรรมชาติของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกลางคือไม่ดีไม่เลว (neutral - passive) การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (stimulus - response) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง กลุ่มพฤติกรรมนิยมให้ความสนใจกับพฤติกรรมมาก เพราะพฤติกรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด สามารถวัดได้และทดสอบได้ การใช้ความรุนแรงในครอบครัวสามารถเกิดขึ้นได้เสมอเมื่อมีสิ่งเร้า เช่น สถานะทางการเงินที่อ่อนแอ แอลกอฮอล์ สารเสพติด หรือแม้แต่การพูดจากระหว่างคนในครอบครัวที่ไม่สร้างสรรค์ จึงทำให้เกิดพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงขึ้น

ดังนั้น แนวทางในการป้องกันมิให้เกิดการใช้ความรุนแรงในครอบครัว หรือถ้าหากเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ควรให้เกิดขึ้นให้น้อยที่สุด ได้แก่

1. การสร้างความเท่าเทียมกันของชายและหญิง โดยรัฐอาจจัดทำนโยบายที่สนับสนุนให้ผู้หญิงได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง การศึกษา การทำงาน และทำให้ผู้หญิงมีพื้นฐานในการดำรงชีพที่เพียงพอ กฎหมายหรือนโยบายใดที่รัฐกำหนดซึ่งมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติและมีผลกระทบต่อผู้หญิงควรได้รับการแก้ไข และควรเน้นความเท่าเทียมกันทางสังคมและเศรษฐกิจเพื่อลดการใช้ความรุนแรงในครอบครัว กฎหมายและนโยบายที่ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางสังคมและเศรษฐกิจจะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้หญิงพยายามสร้างพลังในตนเองเพื่อให้สถานะทางสังคมของตนดีขึ้น

2. จากงานวิจัยจะพบว่าสาเหตุของการใช้ความรุนแรงส่วนหนึ่งมาจากการดื่มแอลกอฮอล์ แต่มีใช้ว่าผู้ดื่มแอลกอฮอล์จะใช้ความรุนแรงเสมอไป เพียงแต่คนในสังคมเชื่อว่า เครื่องดื่มแอลกอฮอล์สามารถนำไปสู่พฤติกรรมที่รุนแรง เนื่องมาจากเมื่อดื่มแล้ว ผู้ดื่มมักขาดสติ ขาดการยั้งคิด ดังนั้น จึงควรมีการจัดโปรแกรมให้กับครอบครัวที่คนในครอบครัวติดสุรา เพื่อลดปริมาณการดื่ม ก็จะช่วยป้องกันการใช้ความรุนแรงได้ ในประเทศออสเตรเลีย ชุมชนจะเข้ามาแทรกแซงการซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์โดยการร่วมกันจำกัดชั่วโมงในการขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในกรีนแลนด์ ประเทศเดนมาร์ก ใช้คู่มือในการซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยผู้ใหญ่จะใช้คู่มือซื้อเบียร์ได้ไม่เกิน 72 แก้วต่อเดือน ซึ่งจากการใช้วิธีจำกัดการซื้อ ทำให้ความรุนแรงในครอบครัวลดลงร้อยละ 52 โดยวัดจากการแจ้งความ (Finish Foundation for Alcohol Studies and World Health Organization, 2003)

3. การปรับเปลี่ยนบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากบรรทัดฐานและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดกฎหรือพฤติกรรมที่คาดหวัง การแสดงบทบาท ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงจะมีลักษณะตามวัฒนธรรมของเชื้อชาตินั้น ๆ ซึ่งเป็นประเด็นที่ไม่ค่อยได้รับการกล่าวถึง บรรทัดฐานจะเป็นตัวกำหนดว่า พฤติกรรมแบบไหนที่เหมาะสม อะไรคือสิ่งที่คนในสังคมหรือวัฒนธรรมนั้นยอมรับหรือไม่ยอมรับ เช่น ในประเทศจีน เชื่อในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในครอบครัว โดยไม่สนับสนุนการหย่าร้าง ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดที่ดี แต่ทว่าก็เท่ากับเป็นการผูกมัดเหยื่อความรุนแรงในครอบครัวโดยเฉพาะผู้หญิงที่ต้องอดทนต่อการถูกทำร้าย (Su Lin Han, 2017) ทำให้เห็นว่าบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมและประเพณีของสังคมทำให้ผู้หญิงต้องตกเป็นเหยื่อการใช้ความรุนแรง ดังนั้น การเปลี่ยนบรรทัดฐานของสังคมคือการเปลี่ยนมุมมองของคนในสังคมใหม่ ใช้สังคมเป็นตัวกดดันให้ผู้ที่ชอบใช้ความรุนแรงเกิดความรู้สึกอับอาย ถูกประณาม ทำให้เกิดความรู้สึกผิด

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ทดลองนำโครงการ A Man Respect a Woman Project มาใช้ในสถานศึกษา โดยมุ่งเน้นการณรงค์ไปให้ผู้ชาย มีการฉายภาพยนตร์เพื่อนำเสนอประเด็นการใช้ความรุนแรง ทำให้เห็นว่าความรุนแรงเป็นสิ่งที่ผู้ชายไม่ควรกระทำ หลังจากนำมาใช้ พบว่า ผู้ชายมีการรับรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเองมากขึ้นและปรับปรุงทัศนคติและความเชื่อต่อการล่วงละเมิดทางเพศ เช่น นักเรียนชายจะมีเพศสัมพันธ์กับคูรักเมื่อผู้หญิงยินยอมและมีความพร้อม (Bruce, 2002)

4. การรณรงค์ผ่านสื่อ เป็นแนวทางเบื้องต้นของการป้องกันความรุนแรง เป้าหมายของการรณรงค์จะต้องทำให้สาธารณะเกิดการตื่นตัว การประชาสัมพันธ์ที่ดีสามารถเปลี่ยนความคิดของคนในสังคมได้ เช่น การโฆษณาต่อต้านการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ผู้ประกอบการเกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มักจะโฆษณาเชื่อมโยงไปกับกีฬาหรือกิจกรรมทางสังคม โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของผู้สนับสนุนกิจกรรม และในปัจจุบัน สามารถใช้เทคโนโลยีทำให้การโฆษณาแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นประเด็นที่รัฐควรต้องนำมาพิจารณาและออกเป็นนโยบายต่อต้าน เพราะสุราเป็นสาเหตุหนึ่งในการก่อให้เกิดความรุนแรง

บทสรุป

ความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้บ่อยครั้ง ความเป็นครอบครัวย่อมมีการกระทบกระทั่งเสมือนล้านกับพัน แต่ทว่า หากมีการใช้ความรุนแรงเกินขอบเขต ย่อมส่งผลร้ายตามมา การที่พ่อแม่ใช้ความรุนแรงให้ลูกเห็นเป็นประจำ ย่อมส่งผลต่อจิตใจและสร้างความเคยชินแก่เด็ก ก่อให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ ทำให้เด็กอาจมองว่าเป็นเรื่องปกติ และเมื่อเติบโตขึ้นอาจทำให้เด็กนั้นกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ชอบใช้ความรุนแรง และเมื่อมีครอบครัว ก็จะใช้ความรุนแรงกับคนในครอบครัวของตนต่อไป เหมือนกับเป็นวงจรของความรุนแรง ดังนั้น ภาครัฐและภาคประชาสังคมต้องร่วมมือกันตัดวงจรของความรุนแรง แสดงให้เห็นว่าการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจ และสังคมไม่ยอมรับ บุคคลทั่วไปที่พบเห็นการใช้ความรุนแรงในครอบครัวไม่ควรเพิกเฉย ไม่ควรคิดว่าเป็นเรื่องปัจเจก แต่ต้องเห็นว่าเป็นสิ่งที่กระทบต่อสังคมโดยรวม สังคมต้องช่วยสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ถูกทำร้ายให้มีกำลังใจในการลุกขึ้นต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม กล้าพอที่จะปกป้องตนเองและก้าวข้ามผ่านเหตุการณ์อันเลวร้ายให้ได้ ที่สำคัญ พ่อแม่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก ยุติการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาลูก สร้างเด็กให้เติบโตมาด้วยจิตใจที่ไร้ความรุนแรง

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- ชื่นฤทัย กาญจนจิตรา และ สุภรต์ จรัสสิทธิ์. (2552). **ครอบครัวกับความรุนแรงในชีวิตคู่**. ใน "ครอบครัวไทย" ใน **สถานการณ์การเปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร ประชากรและสังคม 2552**. ชาย โพธิ์สีดา และสุชาดา ทวีสิทธิ์. บรรณาธิการ. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 48-69.
- สมพร เจริญชัยศรี, ดลนภา หงษ์ทอง, พัทธยา จารุพนผล และชนินัฐ วโรทัย. (2543). **ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับสตรีในครอบครัวและผลสืบเนื่องทางสุขภาพ: กรณีศึกษาสตรีที่สมรสแล้วในเขตจังหวัดพะเยา**. วารสารพยาบาล 49 (1), 45-56.
- ทีศนา แชมมณี. (2547). **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธา.
- นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน). (2546). **ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มงคล หวังสุขใจ และชมพู โกดิรัมย์. (2548). **สังคมวิทยาเบื้องต้น**. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ยงยุทธ แสนประสิทธิ์. (2554). **รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.
- อาหะมะกอซี กาซอ, บะห์รุดดีน บินยูโซ๊ะ และสะมะแอ ปือราเฮง. (2556) **ความรุนแรงในครอบครัวมุสลิม ต.สะเตง อ.เมือง จ.ยะลา: ศึกษาสาเหตุและวิธีการแก้ไข**. วารสารปาริชาติ, 3 (ฉบับพิเศษ จากการประชุมวิชาการครั้งที่ 23 ประจำปี 2556), 131-142.
- Bruce S. **The "A Man" campaign: Maketing social norms to men to prevent sexual assault**. Little Falls, NJ: PaperClip Communications; 2002. (The Report or Social Norms, Working paper, No. 5).
- Finish Foundation for Alcohol Studies. (2003). **Alcohol in Developing societies: A public health approach**. Helsinki and Geneva: Finish Foundation for Alcohol Studies and World Health Organization.
- Su Lin Han. (2017). **China's new domestic violence law: keeping victims out of harm's way?**. Yale Law School: Paul Tsai China Center. (Working paper June 1, 2017).

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2561). **ระบบข้อมูลความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว**. ค้นเมื่อ มีนาคม 26, 2561, จาก <http://www.violence.in.th/violence/report/violence/report001.aspx>
- ไทยรัฐออนไลน์. ค้นเมื่อ มีนาคม 26, 2561, จาก <http://www.thaihealth.or.th>
- รัฐสภา. (2556). **บทบาท "สื่อ" ในการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก**. ค้นเมื่อ มีนาคม 26, 2561, จาก www.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm/56/file_1366886475.docx

“ยิงปืนขึ้นฟ้า” สะท้อนปัญหาผ่านมุมมองของสังคมวิทยาและกฎหมายไทย
“Shooting up in the sky” Reflecting Problems through Sociological Point of
View and Thai Law

สนธยา ไจ่มกัน¹

บทคัดย่อ

ในช่วงข้ามพ้นปีเก่าต้อนรับปีใหม่ 2561 ที่ผ่านมาคนไทยหลายคนได้ยินข่าวว่ามีศิลปินนักร้องชื่อดังของประเทศไทย ยิงปืนขึ้นฟ้า จำนวน 9 นัด และยิงลงพื้นอีก 1 นัด ผ่านการไลฟ์สดในเฟสบุ๊คส่วนตัวหลังจากการเล่นคอนเสิร์ต โดยไม่ทราบวัตถุประสงค์ของการยิง หรือในกรณีอื่นๆ ที่มีการกระทำในลักษณะเดียวกันในงานต่างๆ เช่น งานบวชพระ งานแต่งงาน งานวันเกิด เป็นต้น ซึ่งจากการค้นคว้าข้อมูลย้อนหลังและการศึกษาจากทฤษฎีทางสังคมที่เกี่ยวข้องพบว่าจากสภาพสังคมอาจก่อให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ การเรียนแบบ ของแต่ละพื้นที่ทำให้การยิงปืนขึ้นฟ้ายังเป็นที่ยอมรับของคนบางกลุ่มและบางพื้นที่ภายใต้เหตุผลที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นความคึกคะนอง การเฉลิมฉลอง การแสดงความเคารพนับถือ แม้กระทั่งความเชื่อว่ายิงเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้าย อีกทั้งยังเกิดความเข้าใจผิดว่ากระสุนปืนที่ยิงขึ้นฟ้ามันจะหายไปเอง ซึ่งแท้จริงแล้วจากการศึกษาหลักการทางฟิสิกส์พบว่ากระสุนนั้นจะตกลงสู่พื้นล่างตามแรงโน้มถ่วงของโลกเสมอและจะเพิ่มความแรงและระยะทางไปตามองศาที่ลั่นไก แม้ในปัจจุบันจะเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมในหลายด้านและภาครัฐเองก็มีความพยายามรณรงค์ไม่ให้มีการกระทำในลักษณะดังกล่าว แต่ท้ายที่สุดเหตุการณ์ลักษณะนี้ก็ยังคงเกิดขึ้นและสร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของผู้เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องทุกปี

ดังนั้นเพื่อให้สังคมเกิดการเรียนรู้และตระหนักถึงโทษภัยอันเกิดจากการกระทำดังกล่าว คนในสังคมจึงควรมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพสังคมที่อาจก่อให้เกิดพฤติกรรมดังกล่าว มีความรู้ความเข้าใจทางวิทยาศาสตร์ของการตกกระทบของกระสุนปืน หรือมีความรู้ความเข้าใจทางด้านกฎหมายหากการกระทำของตนก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น อันเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานทั่วไปของประชาชนทุกคนในการที่จะเคารพสิทธิมนุษยชนของบุคคลอื่นอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ยิงปืนขึ้นฟ้า กฎหมาย สังคม

Abstract

During New Year (2018), Thai people have heard the famous singer in Thailand shot up in the sky with nine bullets and the other on the ground via facebook live after finishing the concert. Without any purpose, there are many same cases such as ordination ceremony, wedding ceremony, birthday party, ect. According to the literature reviews and social theory studies, it was found that the social environment caused learning behaviors and imitation. Shooting up in the sky is very famous for some groups of people and some areas with different reasons; impetuosity, celebration, respectfulness, and exorcism. Moreover, most Thai people believe that the bullet will be disappeared by itself. In fact, physics points that the bullet will be always dropped to the ground by the gravity and will be more dangerous and farther according to the degree of pulling the trigger. Although, this action is criticized by the society and the government tries to campaign, this action still exists and makes some damages every year. The society does not understand and aware of danger from this action.

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

So, making understanding and realizing of this harm, people in the society have to understand the state of society causing that behavior, scientific knowledge about the incidence of the bullet or any related law which is the basic knowledge of people in order to respect people's rights.

Keywords: Shooting up in the sky, law, society

บทนำ

จากเหตุการณ์กรณีที่มีศิลปินนักแสดงชื่อดังของประเทศไทยได้มีการไลฟ์สดโดยเพซบุ๊กส่วนตัวชักปืนยิงขึ้นฟ้า 9 นัด และยิงลงพื้นอีก 1 นัด โดยไม่มีการบอกสาเหตุหรือเป้าประสงค์ว่าทำไปเพื่ออะไร หลังจบจากการเล่นคอนเสิร์ตเมื่อวันที่ 29 ธ.ค. 2560 ที่ จังหวัดนครราชสีมา² จึงเป็นเหตุให้สังคมออกมาวิพากษ์วิจารณ์การกระทำดังกล่าวกันอย่างแพร่หลายจนเป็นที่น่าสนใจและตั้งข้อสังเกตถึงการกระทำว่ามีสาเหตุหรือเหตุผลมาจากอะไร และในขณะเดียวกันก็ยังมีผู้ที่กระทำโดยอ้างว่าทำตามศิลปินในดวงใจอีกด้วย

เช่นเดียวกับอีกหลายคดีที่มีผู้เคราะห์ร้ายจากการกระทำดังกล่าว เช่น เมื่อวันที่ 14 มิ.ย. 2552 ด.ช.ยศศิริ ธรรมภัก อายุ 13 ปี ชาวจังหวัดเพชรบุรี ถูกกระสุนปืนขนาดไล่เลี่ยกลางศีรษะ ขณะกำลังเรียนว่ายน้ำอยู่ในสระจนเสียชีวิต ภายหลังทราบว่ามีกระสุนปืนขึ้นฟ้าในบริเวณบึงน้ำในสวนสาธารณะที่วัดใกล้เคียง พบทั้งปลอกกระสุนปืนขนาด 9 มม. 11 มม. ปืนลูกซอง และเอ็ม 16 ตกกระจายเกลื่อนกลาด

วันที่ 4 พ.ย. 2552 ด.ญ.ผกาพรรณ โตทรัพย์ หรือน้องมายด์ อายุ 11 ขวบ เสียชีวิตจากกระสุนตกลัด ขณะยืนดูโคมลอยในงานเทศกาลลอยกระทงบนระเบียงคอนโดมิเนียมนานาชาติใหม่ กรุงเทพมหานคร

วันที่ 1 ม.ค. 2554 ขณะที่ ด.ญ.นิธิตินา กิจจิ อายุ 6 ขวบ ชาวจังหวัดยะลา กำลังนอนหลับอยู่ในบ้าน มีกระสุนปืนทะลุหลังคาตกลัดศีรษะจนได้รับบาดเจ็บสาหัส ตำรวจสันนิษฐานว่ามาจากการยิงปืนฟ้าฉลองวันขึ้นปีใหม่

วันที่ 21 ม.ค. 2555 นายชัยณรงค์ จันทอุไร หนุ่มพัทลุงวัย 36 ปี นอนเสียชีวิตจมกองเลือดภายในบ้าน พบบาดเจ็บถูกยิงด้วยกระสุนปืนไม่ทราบขนาดเข้าที่ไหล่ซ้ายด้านซ้าย 1 นัด ตร.ตรวจสอบพบว่าเป็นฝีมือวัยรุ่นข้างบ้านที่ชอบยิงปืนขึ้นฟ้าเวลาว่างเล่น

วันที่ 23 มิ.ย. 2556 ที่อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี นางสาวณภาพร แสงภักดี อายุ 37 ปี โทรแจ้ง 191 ว่ามีกระสุนปืนตกลัดหลังคาเป็นรูใหญ่ ขณะกำลังล้างจานอยู่ในครัว ตำรวจจับวัยรุ่นได้หนึ่งคน สารภาพว่ายิงปืนฉลองงานบวชเพื่อนด้วยความคึกคะนอง

วันที่ 2 ม.ค. 2556 นางสาวลลิตา โตมี อายุ 24 นอนพักผ่อนอยู่ที่บ้าน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีกระสุนปืนตกลัดหน้าตากลัดกระดูกซี่โครงจนกระดูกซี่โครงแตกเข้าที่ใบหน้าได้รับความเจ็บ ตำรวจตรวจสอบพบว่าเป็นฝีมือเพื่อนบ้านที่ห่างกันเพียง 200 เมตร โดยผู้ก่อเหตุให้การว่ายิงด้วยความคึกคะนอง เพื่อเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่

วันที่ 13 เม.ย. 2556 นายธีระศักดิ์ สันติวงศ์งาม อายุ 36 ปี หนุ่มชาวจังหวัดลำปาง นอนอ่านหนังสือบนโซฟา ได้ยินเสียงวัตถุตกทางศีรษะประมาณ 1 ฟุต ตรวจสอบพบว่าเป็นหัวกระสุนปืนขนาด 9 มม. ตำรวจสันนิษฐานอาจมีคนยิงปืนขึ้นฟ้าในช่วงเฉลิมฉลองเทศกาลสงกรานต์ หรือยิงต้อนรับปีใหม่เมือง เมื่อใกล้รุ่ง

วันที่ 22 มี.ค. 2557 นางสาวหทัยรัตน์ จันทโร อายุ 32 ปี ชาวอำเภอวิเศษไชยชาญ จังหวัดอ่างทอง ถูกกระสุนปืนยิงเข้าที่ปากทะลุใต้คาง อาการสาหัสก่อนจะเสียชีวิตในเวลาต่อมา พยานเผยว่าช่วงที่เกิดเหตุ บ้านฝั่งตรงข้ามกำลังจัดพิธีชงนาค ระหว่างนั้นเกิดยิงปืนขึ้นหลายนัด กระสุนหนึ่งนัดนั้นพลาดไปถูกเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายขณะกำลังนั่งอุ้มหลาน

ปี 2558 ช่วงเทศกาลฉลองปีใหม่จังหวัดนครปฐม โลกโซเชียลวิจารณ์กันอย่างหนักถึงคลิปวิดีโอกลุ่มชายฉกรรจ์ เกือบ 10 คน รวมตัวกันชักปืนออกมายิงขึ้นฟ้ารัวหลายนัด สร้างความไม่พอใจและความหวาดกลัวแก่ผู้ที่พบเห็น

² <https://www.posttoday.com/ent/news/532934> สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มกราคม 2561.

ปี 2559 หญิงสาวจังหวัดเลยคนหนึ่ง เกือบได้รับอันตรายในช่วงปีใหม่ เมื่อมีกระสุนตกลงมาเฉียดศีรษะเพียง 20 เซนติเมตรขณะกำลังนั่งเล่นเฟซบุ๊กอยู่ในบ้านของตัวเอง

วันที่ 29 ธ.ค. 2560 ศิลปินนักร้องชื่อดังของประเทศไทยได้มีการไลฟ์สดโดยเฟซบุ๊กส่วนตัวชักปืนยิงขึ้นฟ้า 9 นัด และยิงลงพื้นอีก 1 นัด โดยไม่มีการบอกสาเหตุหรือเป้าประสงค์ว่าทำไปเพื่ออะไร หลังจบจากการเล่นคอนเสิร์ต

ปี 2561 มีเหตุสลด มีผู้เสียชีวิต 1 รายจากการยิงปืนด้วยความคึกคะนองในงานแห่ขันหมากที่จังหวัดชลบุรี

จากเหตุการณ์ที่กล่าวมาจะเห็นว่าการยิงปืนขึ้นฟ้าในโอกาสต่างๆ เช่น งานบวชพระ งานแต่งงาน งานวันเกิด เป็นต้น เพราะการยิงปืนขึ้นฟ้ายังเป็นที่ยินยอมของคนบางกลุ่มและบางพื้นที่ภายใต้เหตุผลที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นความคึกคะนอง การเฉลิมฉลอง การแสดงความเคารพนับถือ แม้กระทั่งความเชื่อว้างเพื่อบังไล่สิ่งชั่วร้าย

แต่อย่างไรก็ตามในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาสังคมไทยอาจไม่ค่อยให้ความสนใจกับข่าวการที่มีผู้ยิงปืนขึ้นฟ้าแล้วกระสุนตกลงมาถูกบุคคลอื่นโดยไม่รู้ตัวเท่าใดนัก จะมีแต่ครอบครัวผู้ที่เคราะห์ร้ายเท่านั้นที่จะจดจำหรือได้รับบทเรียนที่ไม่อาจเรียกร้องเอาความยุติธรรมจากผู้ใดได้ ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาว่าแท้จริงแล้วเหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นซ้ำๆ สร้างความเสียหายให้แก่บุคคลอื่นอย่างไรไม่รู้ตัวมีเหตุผลหรือสาเหตุใด และรัฐควรจะมีมาตรการทางกฎหมายหรือทางสังคมในการแก้ไขปัญหาอย่างไร มีวิธีเยียวยาผู้เสียหายอย่างไร แม้กระทั่งประชาชนเองจะมีการปรับทัศนคติหรือค่านิยมได้หรือไม่ต่อพฤติกรรมการยิงปืนขึ้นฟ้าดังที่ได้กล่าวมา

2.การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 ประวัติการยิงปืนขึ้นฟ้า

เรื่องราวเกี่ยวกับการยิงปืนขึ้นฟ้า นั้น อาจมาจากประเพณีการยิงสลุต ซึ่งเป็นหนึ่งในการแสดงความเคารพ หรือความบริสุทธิ์ใจของทหารว่าจะไม่มีการใช้อาวุธต่อกัน เช่นการทำวันทยหัตถ์หรือวันทยาอัฐ การยิงสลุตเพื่อแสดงความเคารพ มีความเป็นมาตั้งแต่สมัยเรือใบ โดยเรือรบที่จะเข้าเมืองท่าต่างประเทศจะยิงปืนใหญ่ในทะเลหน้าเมืองท่าเพื่อแสดงให้เห็นว่าปืนใหญ่ไม่มีลูกปืนบรรจุอยู่ และป้อมปืนบนฝั่งก็จะยิงปืนใหญ่ตอบไม่น้อยกว่าจำนวนที่เรือรบยิง เป็น 3 เท่า โดยถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติเพื่อแสดงการเคารพให้กับประเทศหรือประมุขของประเทศ นอกจากนี้แล้วยังใช้ในการเฉลิมฉลองในโอกาสพิเศษอีกด้วย โดยกระทรวงกลาโหมกำหนดให้เรือรบและป้อมที่มีหน้าที่ยิงสลุต ทำการยิงสลุตหลวงในเวลาเที่ยงวันของวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และวันฉัตรมงคล³

ในสมัยรัชกาลที่ 4 จะมีการยิงปืนในเวลาพระอาทิตย์ขึ้นตอนเช้าตรู่ เพื่อเป็นสัญญาณให้เปิดประตูวัง นอกจากนี้ยังใช้เป็นสัญญาณแจ้งเหตุไฟไหม้ในเขตพระราชฐานด้วย โดยต้องยิงหลายนัดติดต่อกันจนกว่าไฟจะมอดดับ หากไหม้ในเขตพระนคร ให้ยิง 3 นัด นอกพระนครให้ยิงเพียงนัดเดียว

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีการยิงปืนเพื่อใช้สำหรับบอกเวลาเที่ยงวัน ทว่าเสียงจากปืนใหญ่ที่ประจำป้อมที่ทั้งมุมของพระบรมมหาราชวังจะได้ยินเฉพาะในเขตพระนครเท่านั้น คนที่ตั้งบ้านเรือนไกลออกไปมักไม่ได้ยิน จึงเกิดกลายเป็นสำนวนว่า "ไกลปืนเที่ยง" หมายถึงคนที่อยู่ห่างไกลความเจริญ บ้านนอกคอกนา

นอกจากนี้ยังมีการยิง"สลุต"เพื่อแสดงความเคารพ หรือถวายคำนับ ในงานพระราชพิธีสำคัญต่างๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก งานพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดิน พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีฉัตรมงคล จนถึงพิธีต้อนรับประมุขจากต่างแดน

การยิงปืนขึ้นฟ้าในทางประเพณีที่น่าสนใจก็คือ การยิงปืนอัญญา หรืออาภูนา ชาวบ้านเรียกว่าพิธียิงปืนไล่ผี เป็นการยิงปืนในระหว่างที่พระสงฆ์กำลังสวดอาภูนาญีสสูตร เนื่องในพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ ซึ่งถือเป็นวันสิ้นปี ตรงกับแรม 14 ค่ำ เดือน 4 ถึงขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 ตามจันทรคติ พุทธง่าย ๆ คือยิงปืนชูผี ขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หวาดผวาและตกใจกลัวนั่นเอง

³ <https://kapitaennem0.wordpress.com/2013/08/04/gunsalute/> สืบค้นเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2561.

2.2 ทฤษฎีทางสังคม

2.2.1 ทฤษฎีเลียนแบบ (Theory of Imitation)

ของ กาเบรียล ทาร์ต (Jean Gabriel Tarde) เชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมนั้นจะมีเหตุผลให้บุคคลสามารถเลียนแบบพฤติกรรมกันได้ ตัวอย่างในภาพยนตร์ โทรทัศน์ หรือสื่อหนังสือพิมพ์ต่างก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอาชญากรได้ทั้งสิ้น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บุคคลสามารถเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้จากการเลียนแบบพฤติกรรม เช่น การเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลที่เราชื่นชอบ หรือคนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน⁴ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนานก็สามารถเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วหาก แต่เป็นการอาศัยความใกล้ชิด หรือการเฝ้าดูผู้อื่นจนกลายเป็นนิสัย เช่น เด็กเรียนรู้การยิงปืนโดยการเลียนแบบพฤติกรรมการแสดงในโทรทัศน์ รวมไปถึงบิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อน ดารานักร้อง นักกีฬา และการเลียนแบบสามารถแพร่กระจายจากสิ่งที่มีความหนาแน่นหรือความเข้มข้นมากไปสู่สิ่งที่มีความหนาแน่นหรือเข้มข้นน้อยกว่า เช่น วัฒนธรรมของคนในสังคมเมืองจะแพร่กระจายไปสู่สังคมชนบท เป็นต้น⁵

จากสภาพการณ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่สื่อในรูปแบบต่างๆ สามารถเข้าถึงบุคคลได้อย่างง่ายและแพร่หลายและในจำนวนครั้งที่ดูอย่างไม่จำกัด โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชน จึงอาจทำให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบได้จากการดูสื่อในระยะเวลาสั้นๆ แล้วจำนำไปกระทำตามได้ เช่น เล่นเกมส์ที่มีการใช้ปืนฆ่ากัน ชมคลิปวิดีโอการยิงปืนเลียนแบบพฤติกรรมของดารา ศิลปินที่ชื่นชอบ เป็นต้น ดังนั้นสื่อที่จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถทำให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบได้ทั้งในเชิงสร้างสรรค์หรือเชิงทำลายได้

2.2.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) เชื่อว่าคนเราไม่เกิดมารุนแรง แต่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต รวมถึงการสังเกตพฤติกรรมของคนอื่นที่แสดงความก้าวร้าว นอกจากนี้ยังได้ดูจากภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ จึงเกิดการเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมกัน⁶ หากแต่การเรียนรู้ทางสังคมจะต้องอาศัยระยะเวลาในการเรียนรู้ที่ยาวนานจนเกิดการซึมซับพฤติกรรมเหล่านั้นมาเป็นพฤติกรรมของตนเอง

จะเห็นว่าสังคมที่ใกล้ชิดตัวและมักจะใช้ระยะเวลาอยู่ในสังคมนี้ยาวนานคือ ครอบครัว โรงเรียน มหาวิทยาลัย ที่ทำงาน ซึ่งหากสังคมเหล่านี้มีพฤติกรรมหรือค่านิยมในการยิงปืนขึ้นฟ้า เช่น ในชนบทมักมีความเชื่อว่ายิงปืนเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้าย สังคมโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยมีค่านิยมยิงปืนเพื่อความเท่หรือความคึกคะนอง หรือในสังคมคนทำงานมีค่านิยมยิงปืนเพื่อเฉลิมฉลองหรือแสดงถึงความสำเร็จที่มีอิทธิพลต่างๆ ดังนั้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตหรือการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่นที่ต้องอาศัยระยะเวลาการเรียนรู้จนจึงสามารถซึมซับมาเป็นพฤติกรรมของเราได้

2.2.3 ทฤษฎีการขัดเกลากายทางสังคม (Socialization Theory)

คนได้ถูกขัดเกลา (Socialization) จากสถาบันต่างๆ ในสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน ที่ทำงาน เป็นต้น ซึ่งถ้าหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางบวกและได้รับการสนับสนุน คนจะปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมเป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้ามหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางลบ คนก็จะฝ่าฝืนกฎระเบียบนำไปสู่พฤติกรรมอาชญากร⁷

แบ็ค เค ดับบลิว (Back K.W.) กล่าวว่า การขัดเกลากายทางสังคมเป็นการอบรมให้สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้ระเบียบของสังคม โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลตั้งแต่แรกเกิดเกี่ยวกับแบบแผนของสังคม เพื่อให้บุคคลทราบถึงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบที่ควรปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของบุคคลในสังคมนั้นๆ⁸ ดังนั้นพฤติกรรมของบุคคลในสังคมอาจจะเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมก็ได้ ขึ้นอยู่กับค่านิยมทางจริยธรรมหรือแบบแผนความ

⁴ จารุวรรณ คงยศ. (2551). การปรับตัวของผู้ต้องขังให้เข้ากับสภาพเรือนจำ : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางคลองเปรม. วิทยานิพนธ์หลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารกระบวนการยุติธรรม), คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 16)

⁵ เรื่องเดิม. หน้า 17.

⁶ จารุวรรณ คงยศ. เรื่องเดิม. หน้า 17.

⁷ สุดสงวน สุธีสร. (2547). อาชญวิทยา. หน้า 83.

⁸ จารุวรรณ คงยศ. เรื่องเดิม. หน้า 18.

ประพจน์ที่สังคมนั้น ๆ ยอมรับ ตลอดจนผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดและรวมไปถึงผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดค่านิยมทางจริยธรรมหรือแบบแผนความประพฤตินั้น ๆ

ดังนั้นหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางบวก มีคุณธรรม จริยธรรม มีแบบแผนที่ถูกต้องเหมาะสม ก็จะสามารถทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคมเป็นไปในทางบวกได้ด้วย อันจะส่งผลให้มีการเคารพกฎหมาย เคารพในสิทธิมนุษยชนซึ่งกันและกัน ทำให้พฤติกรรมในการยิงปืนขึ้นฟ้าอาจจะเป็นค่านิยมที่จางหายไปจากสังคมไทยได้

2.3 หลักการทางฟิสิกส์⁹

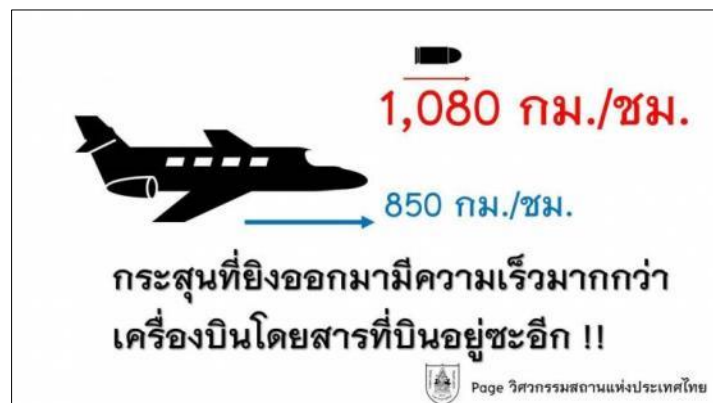
วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย (วสท.) (Engineering Institute of Thailand) ได้อธิบายพร้อมเผยแพร่ผ่านทางเฟซบุ๊ก วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ถึงอันตรายจากการยิงปืนขึ้นฟ้าตามหลักการทางฟิสิกส์ 5 ข้อ ดังนี้

1. ฟิสิกส์กับการยิงปืนขึ้นฟ้า เมื่อยิงออกไป สำหรับปืนขนาด 9 มม. ความเร็วของกระสุนคือ 1,080 กม./ชม. (300m/s)
2. กระสุนที่ยิงออกมามีความเร็วกว่าเครื่องบินโดยสารที่บินอยู่เสียอีก โดยเครื่องบินโดยสารปกติบินด้วยความเร็ว 850 กม./ชม.
3. กระสุนสามารถขึ้นไปได้สูงถึง 3.4 กิโลเมตร โดยใช้เวลา 26.5 วินาที หากเทียบแล้วยังสูงกว่าตอยอินทนนท์ที่สูง 2,565 เมตรจากระดับน้ำทะเล เสียอีก
4. กระสุนเดินทางได้ไกลเกือบ 4 กิโลเมตร
5. ความเร็วในการชนจะเหมือนกับการปล่อยกระสุนจากความสูง 3.4 กิโลเมตร ตกใส่หัวคน หรือเทียบเท่ากับการปล่อยของหนัก 5 กิโลกรัมจากความสูง 5 เมตร หล่นใส่หัว

ดังปรากฏในภาพ ดังนี้

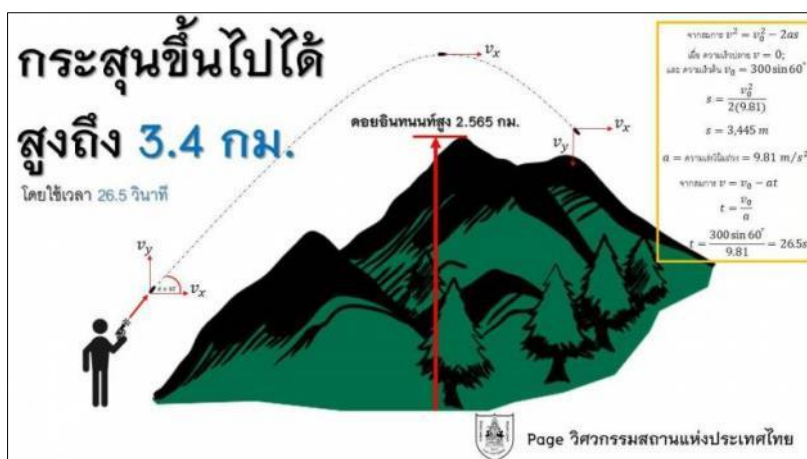

ภาพที่ 1 แหล่งที่มาจากวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย

ภาพที่ 2 แหล่งที่มาจากวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย

⁹ <https://news.thaipbs.or.th/content/269038> สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มกราคม 2561.

ภาพที่ 3 แหล่งที่มาจากวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย

ภาพที่ 4 แหล่งที่มาจากวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย

2.4 หลักการทางกฎหมาย

2.4.1 ประมวลกฎหมายอาญา

ตามหลักกฎหมายอาญานั้น บุคคลจะต้องรับโทษในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้¹⁰ และบุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำการอันครอบคลุมความผิดไปโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งให้ต้องรับผิดชอบแม้ได้กระทำไปโดยไม่เจตนา¹¹ ในความผิดฐานนั้น ๆ

ซึ่งในกรณีการยิงปืนขึ้นฟ้าแล้วปรากฏว่าไปถูกผู้อื่นให้ได้รับอันตรายถึงขั้นเสียชีวิตหรือบาดเจ็บนั้น แม้โดยพฤติการณ์ของผู้กระทำจะยังไม่เข้าองค์ประกอบความผิดฐานมีเจตนาฆ่าผู้อื่นตาม¹² หรือมีเจตนาทำร้ายผู้อื่น¹³ ก็ตาม แต่การกระทำความผิดกล่าวถึงว่าเป็นการกระทำที่ปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจะต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้ แต่หาได้ใช้เพียงพอไม่¹⁴ กรณีจึงอาจเข้าองค์ประกอบในฐานความผิด ดังนี้

¹⁰ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2.

¹¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59.

¹² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288.

¹³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 – 298.

¹⁴ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสี่.

หากการกระทำเป็นการกระทำโดยประมาทจนเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปี และปรับไม่เกิน 200,000 บาท¹⁵

หากเป็นการกระทำโดยประมาทและการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁶

หากผู้ใดกระทำโดยประมาทและการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่กาย หรือจิตใจ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁷

นอกจากนี้หากการกระทำส่งผลเสียหายให้แก่ทรัพย์สินของบุคคลอื่นผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบในทางแพ่ง ต้องชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายอีกด้วย

2.4.2 พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. 2490

ในเรื่องของมีหรือใช้อาวุธปืนนั้น กฎหมายได้มีการแก้ไขปรับปรุงอยู่เป็นระยะเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยวัตถุประสงค์หนึ่งก็เพื่อเป็นการปราบปรามอาวุธเถื่อนที่มีจำนวนมากในปัจจุบัน จึงให้บุคคลที่มีอาวุธปืนโดยมิชอบ นำเอามาขอรับอนุญาตเพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมาย อีกทั้งปัจจุบันมีการนำเอาอาวุธที่ใช้เฉพาะในการสงครามหรืออาวุธที่กฎหมายไม่อนุญาตให้มีและใช้ มาใช้ในการประกอบอาชญากรรมเพิ่มขึ้นซึ่งอาวุธดังกล่าวมีประสิทธิภาพในการทำลายสูง ก่อให้เกิดความหวาดกลัวแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก แม้ในบางกรณีจะอนุญาตให้หน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจบางประเภทรวมถึงประชาชนผู้ให้ความร่วมมือแก่ทางราชการในการป้องกันทรัพย์สินหรือช่วยเหลือราชการของทหารตำรวจ ป้องกันและรักษาความมั่นคงของประเทศและรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนให้ปลอดภัยจากภัยต่าง ๆ จึงสามารถให้มีและใช้อาวุธบางประเภทและอาจพกติดตัวได้ตามความเหมาะสมได้ เพื่อเป็นการลดภาระหน้าที่ของราชการตำรวจหรือทหารก็ตาม ก็ยังต้องมีกฎหมายให้ความคุ้มครองและควบคุมไว้โดยเฉพาะ กล่าวคือ

ห้ามมิให้ผู้ใดมีเครื่องกระสุนปืนซึ่งมิใช่สำหรับใช้กับอาวุธปืนที่ตนได้รับใบอนุญาตให้มีและใช้¹⁸

ห้ามมิให้ผู้ใดพาอาวุธปืนติดตัวไปในเมือง หมู่บ้าน หรือทางสาธารณะโดยไม่ได้รับใบอนุญาตให้มีอาวุธปืนติดตัว เว้นแต่เป็นกรณีที่ต้องมีติดตัวเมื่อมีเหตุจำเป็นและเร่งด่วนตามสมควรแก่พฤติการณ์¹⁹

ไม่ว่ากรณีใด ห้ามมิให้พาอาวุธปืนไปโดยเปิดเผย หรือพาไปในชุมนุมชนที่ได้จัดให้มีขึ้น เพื่อนมัสการ การรื่นเริง การมหรสพ หรือการอื่นใด²⁰ แต่ความในมาตรานี้ มิให้ใช้บังคับแก่เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ทหารและตำรวจ ซึ่งอยู่ในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ซึ่งอยู่ในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่เพื่อการป้องกันประเทศหรือรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือรักษาทรัพย์สินอันสำคัญของรัฐ ประชาชนผู้ได้รับมอบให้มีและใช้ ซึ่งอยู่ในระหว่างการช่วยเหลือราชการและมีเหตุจำเป็นต้องมี และใช้อาวุธปืนในกรณีนั้น²¹

โดยหากผู้ใดฝ่าฝืนความตามมาตรา 8 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับ ไม่เกิน 20,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 8 ทวิ วรรคหนึ่ง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือ ปรับไม่เกิน 10,000 บาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าผู้นั้นฝ่าฝืนมาตรา 8 ทวิ วรรคสองด้วย ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 6 เดือน ถึง 5 ปี และปรับตั้งแต่ 1,000 บาท ถึง 10,000 บาท ส่วนผู้ได้รับใบอนุญาตให้มีอาวุธปืนติดตัวผู้ใด ฝ่าฝืนมาตรา 8 ทวิ วรรคสอง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 2,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ²²

¹⁵ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 291.

¹⁶ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 300.

¹⁷ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 390.

¹⁸ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. 2490 มาตรา 8.

¹⁹ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. 2490 มาตรา 8 ทวิ วรรคหนึ่ง.

²⁰ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. 2490 มาตรา 8 ทวิ วรรคสอง.

²¹ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. 2490 มาตรา 8 ทวิ วรรคสาม.

²² พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. 2490 มาตรา 72 ทวิ.

3.บทวิเคราะห์

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าสาเหตุที่สามารถทำให้เกิดพฤติกรรมการยิงปืนขึ้นพาด้านมีอยู่ด้วยกันหลายสาเหตุ ดังนี้

3.1 เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม กล่าวคือ จากทฤษฎีการเรียนรู้แบบที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าบุคคลสามารถเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกันได้โดยในเวลาอันสั้นจากบุคคลที่ตนมีความชื่นชอบหรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ซึ่งโดยในปัจจุบันด้วยความเจริญก้าวหน้าทางด้านสื่อต่าง ๆ ทำให้บุคคลโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารรวมทั้งสื่อต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก รวดเร็วและในจำนวนครั้งที่ไม่จำกัด เมื่อเปรียบเทียบกับในอดีตที่มีเพียงการละเล่น ภาพยนตร์ที่ฉายกลางแจ้งที่ต้องเดินทางไปรับชม หรือสื่อทางโทรทัศน์ก็ตาม ซึ่งไม่ได้มีความหลากหลายมากนัก การเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจากสื่อต่างๆ เช่น การใช้ความรุนแรง การทำร้าย หรือการยิงปืน จึงค่อนข้างเกิดขึ้นได้น้อยกว่าในปัจจุบัน และเมื่อหากมองสะท้อนปัญหาผ่านมุมมองในบริบทของสังคมวิทยาที่อาจกล่าวได้ว่าผู้กระทำความผิดได้เกิดจากการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจากสื่อหรือจากบุคคลที่ตนชื่นชอบ เช่น ดารา ศิลปิน ได้ในระยะเวลาสั้น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน จึงทำให้พฤติกรรมการยิงปืนขึ้นพาด้านยังมีผู้ที่นิยมกระทำความผิดอยู่แม้จะมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมมากมายเนื่องจากไปสร้างความสูญเสียให้แก่ชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องก็ตามก็ยังเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ซ้ำ ๆ อยู่ทุกปีอย่างต่อเนื่อง

3.2 เกิดจากความคิดคะนอง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ กล่าวคือ เมื่อเราสังเกตดูสถานการณ์การยิงปืนขึ้นพาด้านมักเกิดขึ้นจากบุคคลที่มีฐานะระดับกลางที่สามารถมีกำลังทรัพย์ในการซื้อปืนหรืออีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มีความคิดคะนองอยู่ในหมู่พวกของตนเอง ประกอบกับการยิงปืนขึ้นพาด้านมักเกิดขึ้นในช่วงโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น ขึ้นปีใหม่ งานบวช งานแต่งงาน งานวันเกิด ขับไล่สิ่งชั่วร้ายตามความเชื่อ หรือแม้กระทั่งยิงเพื่อทดสอบปืนหรือเพื่อประกาศอำนาจอิทธิพล เป็นต้น ซึ่งเมื่อศึกษาถึงทฤษฎีการเรียนรู้แบบและทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม พบว่ามีความสอดคล้องกันในแง่ที่ว่าพฤติกรรมเหล่านี้สามารถเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ชีวิตรวมถึงการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่นที่แสดงออกถึงความก้าวร้าว ความรุนแรง แสดงอำนาจอิทธิพลโดยการค่อย ๆ ซึมซับพฤติกรรมเหล่านั้นมาจนชินชา จนรู้สึกว่าเป็นเรื่องปกติที่สามารถทำได้และกลายมาเป็นพฤติกรรมของตนเองในที่สุด การเรียนรู้ลักษณะนี้มักเกิดจากการเรียนรู้ในครอบครัว หมู่ญาติพี่น้อง หมู่เพื่อนเรียน เพื่อนที่ทำงาน เนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้จนพอสมควร

3.3 ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าการยิงปืนขึ้นฟ้าโดยไม่ได้อิงปืนไปที่ผู้ใดกระสุนปืนจะแตกกระจายหายไปไม่คิดว่าจะตกลงมาที่พื้น ซึ่งอาจเป็นว่าในอดีตเมื่อยิงปืนขึ้นฟ้าแล้วมักจะไม่ตกลงมาใส่ผู้คน เพราะประชากรอยู่กันอย่างไม่กระจายตัวมากนัก แต่ปัจจุบันประชากรได้ขยายตัวออกมามากขึ้น เพราะฉะนั้นโอกาสที่กระสุนปืนจะตกลงมาใส่ผู้คนจึงมีความเป็นไปได้มากขึ้นด้วย อีกทั้งความรู้ในเรื่องหลักการทางฟิสิกส์เกี่ยวกับความเร็วและความแรงของกระสุนปืนที่ตกลงมายังไม่ได้รับการเผยแพร่อย่างจริงจัง เช่น ปืนขนาด 9 มม. เมื่อยิงปืนขึ้นฟ้าแล้วมีความเร็วมากกว่าเครื่องบินโดยสารที่บินอยู่ กระสุนสามารถขึ้นไปได้สูงถึง 3.4 กิโลเมตร โดยใช้เวลา 26.5 วินาที หากเทียบแล้วยังสูงกว่าตอยอินทนนท์ และกระสุนเดินทางได้ไกลเกือบ 4 กิโลเมตร และที่สำคัญความเร็วในการชนจะเหมือนกับการปล่อยกระสุนจากความสูง 3.4 กิโลเมตร ตกใส่หัวคน หรือเทียบเท่ากับการปล่อยของหนัก 5 กิโลกรัมจากความสูง 5 เมตร หล่นใส่หัว ซึ่งมีความอันตรายมากและสามารถพิสูจน์ได้โดยเริ่มจากหาสถานที่แรกเริ่มของกระสุนยอมทำได้ด้วยการรู้ชนิดและประสิทธิภาพของกระสุน ชนิดของปืน บาดแผลของผู้เสียหาย สภาพแวดล้อม นำข้อมูลเหล่านี้ไปคำนวณด้วยหลักฟิสิกส์จนสามารถมองเห็นพื้นที่ของการยิง เมื่อลากเส้นในแผนที่จะมองเห็นขอบเขตที่แคบลงในการหาเจ้าของปืน ตำรวจสามารถจับคนยิงกระสุนปริศนาได้ทันที ซึ่งวิธีการเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในการพิสูจน์หากระสุนปริศนาที่ยิงจากที่อื่นไปโดนคนตายในจุดห่างไกลออกไปได้ อย่างไรก็ดีตามแม้ว่าในปัจจุบันสถาบันวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทยจะได้มีการเผยแพร่ข้อมูลเหล่านี้ออกมาแล้วอย่างน่าสนใจก็ตามแต่ยังไม่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่องเท่าที่ควร

3.4 ขาดความรู้ทางด้านกฎหมาย กล่าวคือ การที่ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจทางด้านกฎหมายถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมาก เนื่องจากในเรื่องโทษที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับจากการยิงปืนขึ้นฟ้าแล้วกระสุนปืนตกลงมาใส่ผู้อื่นให้ได้รับความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินนั้น กฎหมายได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนแล้วทั้งทางกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์

หรือพระราชบัญญัติอาวูรป็นฯ เพียงแต่การบังคับใช้กฎหมาย การหาตัวผู้กระทำผิด การพิสูจน์ความผิดยังไม่เพียงพอและยังไม่เกิดการปฏิบัติที่จริงจัง ส่งผลให้การเยียวยาผู้เสียหายเกิดขึ้นได้ยากและล่าช้าตามไปด้วย ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาทางสังคมตามมาว่าสังคมเกิดการเรียนรู้ว่ากฎหมายไม่จริงจังผู้กระทำจึงไม่ได้ตระหนักถึงโทษเหล่านี้ ไม่เห็นความสำคัญจึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งให้มีการกระทำดังกล่าวเกิดขึ้นซ้ำอีก เพราะฉะนั้นรัฐต้องให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างจริงจังทั้งเชิงรุกและเชิงรับไปพร้อมกัน

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ด้วยประวัติความเป็นมาที่มีความเป็นไปได้ที่จะมีการอิงป็นขึ้นฟ้าด้วยเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการเฉลิมฉลอง การแสดงความเคารพ การแสดงความบริสุทธิ์ หรือแม้กระทั่งเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายก็ตาม ล้วนเป็นพฤติกรรมของคนในสังคมที่แสดงออกมา ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคมที่ว่าพฤติกรรมของบุคคลในสังคมอาจจะเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมขึ้นอยู่กับค่านิยมทางจริยธรรมหรือแบบแผนความประพฤติที่สังคมนั้นๆ ให้การยอมรับ หากเป็นไปในทางลบ ในระยะเวลานานคนในสังคมก็จะเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมและประพฤติปฏิบัติต่อกันมาจนกลายเป็นค่านิยมหรือความเชื่อที่ผิดๆ จนยากที่จะแก้ไขหรือทำให้กลับเลื่อนไปจากสังคม แต่หากเป็นไปในทางบวกสังคมก็จะเกิดการเคารพในกฎหมายบ้านเมือง เคารพในสิทธิความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของบุคคลอื่นอันเป็นไปตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม หรือหากเกิดในระยะสั้นสังคมจะเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมต่างๆ เช่น เลียนแบบดารานักร้อง ศิลปิน หรือบุคคลที่ตนเองชื่นชอบ จนอาจกลายเป็นความศรัทธาหรือความกล้าในทางที่ผิด เป็นต้น อันเป็นไปตามทฤษฎีการเลียนแบบทางสังคม อีกทั้งการที่คนในสังคมไม่มีความรู้ทางด้านกฎหมายว่าหากมีการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายหรือไปละเมิดต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคลอื่นแม้โดยไม่ได้ตั้งใจก็ตามก็ล้วนเป็นความผิดและต้องรับโทษทางกฎหมายทั้งสิ้น โดยเฉพาะปัจจุบัน ความก้าวหน้าทางด้านนิติวิทยาศาสตร์ ทำให้สามารถพิสูจน์หาต้นทางการยิงด้วยหลักคำนวณทางฟิสิกส์เพื่อหาตัวผู้กระทำความผิดได้ ซึ่งความรู้ความเข้าใจเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญพื้นฐานที่คนในสังคมควรจะต้องได้รับอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การเคารพกฎหมาย เคารพในความเป็นอยู่อย่างปลอดภัยของผู้อื่นและมีจิตสำนึกอยู่เสมอว่าการกระทำของตนไม่ควรไปละเมิดความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของผู้ใด และเคารพในสิทธิมนุษยชนซึ่งกันและกัน

ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. สร้างความตระหนักและจิตสำนึกในการเคารพสิทธิ หน้าที่ของตนเอง และเคารพในสิทธิมนุษยชนของผู้อื่น โดยการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ รวมทั้งมีการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกและปรับทัศนคติที่จะไม่ยิงป็นขึ้นฟ้าเนื่องจากโอกาสต่างๆ หรือเพื่อความศรัทธา
2. สร้างวัฒนธรรมการไม่ยิงป็นขึ้นฟ้าโดยผ่านกระบวนการการขัดเกลาทางสังคม โดยการอบรมให้สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคมที่ถูกต้อง รวมทั้งสนับสนุนพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับในสังคม
3. ส่งเสริมให้มีอาสาสมัครในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการยิงป็นขึ้นฟ้าให้สามารถแทรกซึมเข้าไปในกลุ่มคนทั่วทุกกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะสามารถปรับทัศนคติหรือแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- คณิต ญ นคร. (2548). กฎหมายอาญาภาคความผิด. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- จารุวรรณ คงยศ. (2551). การปรับตัวของผู้ยิงซึ่งให้เข้ากับสภาพเรือนจำ : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางคลองเปรม. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารกระบวนการยุติธรรม), คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุดสงวน สุธีสร. (2547). อาชญวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกสารอ้างอิง

<https://www.posttoday.com/ent/news/532934>

<https://kapitaennem0.wordpress.com/2013/08/04/gunsalute/>

<https://news.thaipbs.or.th/content/269038>

ประมวลกฎหมายอาญา

พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. 2490

ฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ: นาฏศิลป์พื้นบ้านของชาติพันธุ์ลาวครั้ง

ในเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

Forn bai sri su khwan: Folk Dance of Lao Khrang Ethnic Identities in

Phrong Madua Subdistrict Muang District Nakhon Pathom Province.

แพรวภัทร ยอดแก้ว¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1. แนวคิดและความเป็นมาของฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 2. วิเคราะห์ความหมายของเนื้อเพลงฟ้อนบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง 3. วิเคราะห์ท่ารำฟ้อนบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ

ผลการศึกษา พบว่า

1. ฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ เป็นการแสดงที่ชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อการต้อนรับแขกเมืองหรือแขกสำคัญๆ จากต่างถิ่นที่มาเยือนในพื้นที่จังหวัดนครปฐม

2. ความหมายของเพลงบายศรีสู่ขวัญ คือ การกล่าวเรียกขวัญและเชิญขวัญมาสู่เจ้าของขวัญ พร้อมทั้งเตรียมพิธีบายศรีสู่ขวัญไว้รับขวัญด้วย

3. ฟ้อนบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง มีท่ารำ จำนวน 32 ท่า

คำสำคัญ: ฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ นาฏศิลป์พื้นบ้าน ชาติพันธุ์ ลาวครั้ง โพรงมะเดื่อ

Abstract

The objective of this study was to study Forn bai sri su khwan: Folk Dance of Lao Khrang Ethnic Identities in Phrong Madua Subdistrict Muang District Nakhon Pathom Province.

The study revealed that

1. Forn bai sri su khwan was a show that the Lao lacustrine figs used in the ceremony. To welcome the city Or important guests from different places to visit in Nakhon Pathom.

2. The meaning of song. was called Khwan and invite morale to the owner. Prepare a ceremony to promote it.

3. Forn bai sri su khwan of Lao Khrang Ethnic Identities have 32 dance positions.

Keywords: Forn bai sri su khwan, Folk Dance, Ethnic, Lao Khrang, Phrong Madua

บทนำ

ศิลปวัฒนธรรม เป็นมรดกที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์และอนุรักษ์ สืบทอดศิลปวัฒนธรรมมาเนิ่นนาน เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคมและเป็นเครื่องแสดงความเป็นอารยะของชาติ รวมถึงความเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม Email : praepat@webmail.npru.ac.th, kiaochoaum@hotmail.com

ศิลปวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในสังคม ประเทศที่เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าย่อมมีวัฒนธรรมเป็นรากฐานของสังคมไทย กระทรวงวัฒนธรรมได้มีนโยบายขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมภายใต้วิสัยทัศน์ประเทศไทย พ.ศ. 2559 – 2563 “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ภายใต้แผนงานหลัก 3 เรื่อง คือ วิถีถิ่น วิถีไทย วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมอาเซียน และมรดกไทย มรดกโลก เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม มีความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและเป็นส่วนหนึ่งในประชาคมโลก โดยการสร้างสังคมให้ร่มเย็นเป็นสุข ด้วยการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม บนพื้นฐานค่านิยมหลัก 12 ประการ รวมทั้งสร้างรายได้และความมั่นคงจากทุนทางวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยว สินค้าและบริการทางวัฒนธรรม ตลอดจนเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนานาชาติ เกียรติภูมิ และภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ รวมทั้งขับเคลื่อนการดำเนินงานตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) ประเทศไทย 4.0 และตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยและคำบอกเล่าของปราชญ์ท้องถิ่นในชุมชนโพรงมะเดื่อ พบว่า บรรพบุรุษส่วนใหญ่ของชาวเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพมาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือที่เรียกกลุ่มนี้ว่า “ลาวครั่ง” โดยเข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยเหตุผลทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจ มีประวัติเริ่มก่อตั้งชุมชนในปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 2 มีหลักฐานว่าชุมชนตั้งอยู่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 5 กิโลเมตร ปัจจุบันเป็นหมู่ที่ 7 ตำบลลำพญา (อดีตเรียกว่าทุ่งวัด) ต่อมาวัดดังกล่าวได้ย้ายไปตั้งบริเวณบ้านหนองฉิม (เดิมเรียกว่า หนองส้ม) ชุมชนได้ย้ายวัดไป จากนั้นวัดได้ย้ายกลับมาตั้งอีกครั้งซึ่งเป็นที่อยู่ของวัดในปัจจุบัน คือ วัดโพรงมะเดื่อ และมีเรื่องเล่าบอกต่อกันมาว่า เดิมตำบลโพรงมะเดื่อมีชื่อเรียกว่า “บ้านหัวเข้” เนื่องจากมีซากของหัวจระเข้อยู่ในโพรงของต้นมะเดื่อ เพราะคลองตรงข้ามสะพานเกวียนมีต้นมะเดื่อใหญ่ อยู่ต้นหนึ่งมีโพรงใหญ่จนมีจระเข้เข้าไปอาศัยอยู่ได้ ต่อมาจระเข้หายไปเหลือแต่โพรง จึงได้เปลี่ยนชื่อจากบ้านหัวเข้มาเป็น “บ้านโพรงมะเดื่อ” ก่อนที่เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อจะได้ยกฐานะขึ้นได้เป็นสุขาภิบาลตำบลโพรงมะเดื่อมาก่อนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 จนถึง พ.ศ. 2542 มีการแต่งตั้งโดยตำแหน่ง แล้วจึงได้ยกฐานะเป็น “เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ” เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ชาวลาวครั่ง มีการพัฒนาชุมชน สร้างเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมของตนเองที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นลาวครั่ง และมีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน มีสำเนียงภาษา วัฒนธรรม ประเพณีเป็นของตนเอง โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีเจ้านายและผีเวทดา ที่แฝงไว้ด้วยความหมายของการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยมีวัฒนธรรมที่เด่นชัด ได้แก่ ภาษาพูด อาหาร วิถีชีวิต หัตถกรรมจักสาน และศิลปหัตถกรรมการทอผ้า ศิลปะการแสดงและดนตรีพื้นบ้าน กลายเป็นชุมชนลาวครั่งที่เข้มแข็งมีอายุกว่า 200 ปี (แพรรักษ์, 2561)

การบายศรีสู่ขวัญ เป็นกิจกรรมพื้นบ้านที่กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่ง นิยมจัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลและต้อนรับแขกบ้าน แขกเมือง โดยมีความเชื่อว่าจะช่วยเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัว อวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข อายุมั่นขวัญเย็น เจริญก้าวหน้าประสบโชคชัย หรือปลอดภัยประโลมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง ปราศจากความหวาดกลัว เดินทางก็ให้ปลอดภัย มักจะจัดทำกันในโอกาสอันเป็นมงคลต่างๆ เช่น บวชนาค แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง พระภิกษุเลื่อนสมณศักดิ์ หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือมาสู่ท้องที่ เป็นพิธีมงคลที่นิยมชาวลาวครั่งจัดกันมาก ทั้งในงานเล็กน้อยภายในครอบครัวหรือจัดเป็นพิธีใหญ่โตตามฐานะ

จากการทบทวนงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับลาวครั่ง ในประเทศไทยพบว่า มีงานวิจัยของผู้วิจัยหลายท่านที่น่าสนใจ เช่น ญาณภัทร ยอดแก้ว (2559) แพรรักษ์ ยอดแก้ว (2559) กชพรรณ คมขำ (2557) จิตกวี กระจำนงเมฆ (2557) ไพรินทร์ สุขพินิจ (2557) เสาวนีย์ อาริณจเจริญ (2556) รุจี ศรีสมบัติ (2553) สุมล ปิ่นทอง (2552) สุพิศ ศรีพันธุ์ (2551) วีรวัฒน์ วรายน (2550) พระสยาม ภาพักดี (อหิสโก) (2550) นุจิรา รัชมีไพบุลย์ (2549) อัญญาพร ทองบริสุทธิ์ (2547) พัชรานิ วัฒนชัย (2546) วีรารรณ์ ชาติบุตร (2546) กนกวรรณ บริสุทธิ์ และคณะ (2542) คณิงนุช มียะบุญ (2537) และจินดา ชาติวงษ์ (2529) งานวิจัยเหล่านี้ ได้ศึกษาชาติพันธุ์ลาวครั่งในด้านต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องภาษาลาวครั่ง ภูมิปัญญาการทอผ้าและลวดลายผ้าทอ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง ฟอนบายศรีสู่ขวัญ: นาฏศิลป์พื้นบ้านของของชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในเทศบาลตำบลโพธิ์มะเตือ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ลาวครั้ง เป็นแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีแห่งสงกรานต์ของชาวลาวครั้ง เป็นฐานข้อมูลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้แก่จังหวัดนครปฐมและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น รวมทั้ง เผยแพร่เป็นองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็ก เยาวชนและประชาชนทั่วไป ได้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง ช่วยต่อยอดในการศึกษาเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า และร่วมกันธำรงรักษาสืบสานความเป็นอารยะของชาติไว้ให้มั่นคงและยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของฟอนบายศรีสู่ขวัญ ในเทศบาลตำบลโพธิ์มะเตือ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความหมายของเนื้อเพลงฟอนบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ท่ารำฟอนบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในเทศบาลตำบลโพธิ์มะเตือ

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนการวิจัย คือ

- 1) การศึกษาภาคเอกสาร ผู้วิจัยเน้นใช้การศึกษาเอกสาร (Document Data) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลาวครั้ง
- 2) การศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยเน้นใช้การวิจัยจากข้อมูลเรื่องเล่า (Narrative Research) ใช้วิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) การจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group) สำหรับการจัดการความรู้และใช้กระบวนการถอดบทเรียน รวมทั้งการเก็บข้อมูลจากเรื่องเล่า (Story Telling) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key Informant) จำนวน 20 คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และชาวบ้านเชื้อสายลาวครั้ง ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ชาวลาวครั้งในเทศบาลตำบลโพธิ์มะเตือ หลังจากนั้น จึงนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์เรื่องเล่า (Narrative Analysis) เพื่อนำเสนอข้อมูล ความคิดเห็น ความจริงของผู้เล่าเรื่องเพื่อให้เกิดความเข้าใจชีวิต และตัวตนของพวกเขาเหล่านั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลา 12 เดือน ระหว่างเดือนมกราคม จนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2560

เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบสังเกตการณ์ และแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยได้สร้าง และพัฒนาเครื่องมือขึ้นเอง โดยศึกษาทฤษฎี แนวคิด จากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยให้มีความเหมาะสมที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลระดับพื้นฐาน โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสรุปข้อความของแต่ละบุคคลและรวบรวมจัดหมวดหมู่ทำความเข้าใจและอธิบายตามประเด็นที่ศึกษา
2. วิเคราะห์ข้อมูลระดับกลุ่มจากการสนทนากลุ่มมาสรุปข้อความ รวบรวมจัดหมวดหมู่ทำความเข้าใจ และอธิบายตามประเด็นที่ศึกษา
3. ข้อมูลจากการสังเกตและสังเคราะห์เอกสารมาวิเคราะห์และตีความ สรุปและอธิบายตามประเด็นที่ศึกษา
4. วิเคราะห์ข้อมูล โดยแยกแยะออกเป็นหมวดหมู่เนื้อหาตามประเด็นและขอบเขตของการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยและตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีแบบสามเส้า
5. ประมวลข้อมูลแต่ละหมวดหมู่ แล้วนำมาทำความเข้าใจ ตีความ และอธิบายตามประเด็นที่ศึกษา
6. นำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาในองค์ประกอบความสัมพันธ์และข้อสรุปของประเด็นที่ศึกษา นำเสนอแบบพรรณนาเนื้อความ

สรุปผลการศึกษา

จากผลการศึกษา วิเคราะห์ ผู้วิจัย พบว่า

ส่วนที่ 1 แนวคิดและความเป็นมาของฟอนบายศรีสู่ขวัญ เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ด้วยความเชื่อของชาวลาวครั้งที่ว่า ทุกคนเกิดมาพร้อมกับ“ขวัญ” ซึ่งสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่ง ขวัญ เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน แต่มีหน้าที่รักษาประคับประคองชีวิตและติดตามเจ้าของไปทุกหนแห่ง การทำพิธีสู่ขวัญจึงเป็นการเชิญขวัญที่หนีหายไปให้เข้ามาอยู่กับตัว และเชื่อว่าเป็นการส่งเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง มีสติและไม่ประมาท ทำให้สุขสบายกายและจิตใจ ทำให้เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สามารถมีชีวิตอย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จได้ แต่ถ้าบุคคลใดมีอาการตกใจ เสียใจ หรือเสียขวัญ นั้น ขวัญก็ออกจากร่างไป ซึ่งชาวลาวครั้งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี เป็นต้น จะก่อให้เกิดบุคคลนั้นได้รับผลร้าย อันตรายต่าง ๆ

ประเพณีการบายศรีสู่ขวัญของชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อ เป็นประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญสืบทอดกันมาช้านาน โดยมีความเชื่อเรื่องขวัญ ที่สามารถทำให้เกิดกำลังใจที่ดีขึ้นได้ ชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อเห็นความสำคัญทางด้านจิตใจมาก ดังนั้น ในการดำเนินชีวิต มักมีการสู่ขวัญควบคู่กันเสมอ ชาวลาวครั้ง จึงจัดพิธีสู่ขวัญหรือบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยา เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคคลที่เข้าร่วมพิธี ส่งเสริมบุคคลนั้นสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข สบาย เพราะการดูแลขวัญถือเป็นความสิริมงคลในชีวิต โดยชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อ จะมีการทำบายศรีประกอบในพิธี เป็นบายศรีแบบดั้งเดิมหรือแบบประยุกต์ ให้เกิดความสวยงามและสอดคล้องกับความเชื่อของชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อที่ยังคงยึดถือและปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน

ชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อ จะประกอบพิธีสู่ขวัญทุกงาน เช่น สู่ขวัญเด็กแรกเกิด ทำขวัญเดือนเด็ก สู่ขวัญบวชเณร บวชนาค สู่ขวัญบ่าวสาว สู่ขวัญรับขวัญผู้ที่ได้เลื่อนยศหรือเลื่อนตำแหน่ง สู่ขวัญส่งขวัญผู้เดินทางไกล ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อถือว่า พิธีบายศรีเป็นพิธีมงคลสูงสุดกว่าพิธีใดๆ และจะทำพิธีบายศรี เฉพาะเรื่องที่เป็นมงคลเท่านั้น การทำบายศรีให้แก่บุคคล เรียกว่า บายศรีสู่ขวัญ ผู้ที่ได้รับการบายศรีสู่ขวัญต้องเป็นผู้ที่มีเกียรติและเป็นผู้ที่ให้ความเคารพนับถือยิ่ง จึงได้มอบความเป็นมงคลสูงสุดให้ พิธีบายศรีสู่ขวัญของภาคอีสานมีองค์ประกอบของพิธีดังนี้

1. พานบายศรี ทำด้วยใบตองดอกไม้งดงาม ปัจจุบันดัดแปลงเป็นผ้าแพร กระดาษ และดอกไม้ประดิษฐ์แทน เพราะการทำด้วยใบตองดอกไม้งดงามเป็นภาระยุ่งยาก ต้องใช้กำลังคนมาก และเก็บได้ไม่นาน เมื่อเย็บบายศรีแล้ว จึงนำไปประกอบลงใน โตก พาน หรือขัน ซ้อนกันเป็นชั้นๆ แล้วประดับด้วยดอกไม้มงคล เช่น ดอกกรัก ดอกบัว ดอกบานไม่รู้โรย ดอกบานชื่น ดอกดาวเรือง ดอกมะลิ นิยมจัดเป็น พาชขวัญ 3 ชั้น 5 ชั้น พาชขวัญประกอบด้วยชั้นที่ 1 ชั้นบนสุด) ประกอบด้วย แม่ 9 นิ้ว) ทั้ง 4 ทิศอาจแซมด้วยลายกนกทิพย์ หรือถ้าไม่มีตัวแซมจะใช้แม่ 7 นิ้ว ทั้ง 7 ทิศ

ชั้นที่ 2 ประกอบด้วย แม่ 11 นิ้ว 7 ทิศ

ชั้นที่ 3 ประกอบด้วย แม่ 13 นิ้ว 7 ทิศ

ชั้นที่ 4 ประกอบด้วย แม่ 15 นิ้ว 7 ทิศ

ชั้นที่ 5 ประกอบด้วย แม่ 17 นิ้ว 7 ทิศ

ชั้นล่างของพาชขวัญจะเป็นพานมีใบศรีทำด้วยใบตอง ดอกไม้งดงาม ข้าวต้ม ไข่ต้ม ขนม กล้วย อ้อย ปันข้าว เงินฮาง มีด ด้ามแก้ว มีดด้ามคำ ชั้นต่อไปจะตกแต่งด้วยใบศรีและดอกไม้สด ซึ่งจะเป็นดอกมะลิ ดอกพุท ดอกดาวเรือง ดอกกรัก ใบเงิน ใบคำ ใบคูณ ใบยอ และชั้นที่ 5 จะมีฝ้ายผูกข้อมือ เทียนเวียนหัว นอกจากพาชขวัญแล้วจะต้องมีเครื่องบูชาอื่นๆ เช่น ชันบูชา ชั้นบูชา ชั้น 5 ซึ่งมีพานขนาดกลางสำหรับวางผ้า 1 ผืน แพร 1 วา หวี กระจกเงา น้ำอบ น้ำหอม สร้อย แหวนหรือของใช้ส่วนตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญ

การทำพานบายศรีของลาวครั้งจะไม่นิยมประกอบบายศรีในลักษณะที่คว่ำลง และมีขนาดใหญ่กว่าบายศรีปากชาม จัดทำใส่ในภาชนะที่ใหญ่มากขึ้น เช่น พาน โตก พานบายศรีสู่ขวัญถือเป็นพานเบญจขันธ ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

2. เครื่องสังเวท มีไก่ ไชไก่ อาหารคาว-หวาน สุกา ยาสูบ ผลไม้ มะพร้าวอ่อน ดอกไม้รูปเทียน ชันธ์หา
 3. ด้ายผูกขวัญ ใช้ด้ายดิบสายสิญจน์ไว้ผูกข้อมือเรียกขวัญ
 4. หมอสวดขวัญ เป็นปราชญ์ท้องถิ่นนั้นๆ อาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้ ไม่ใช่พราหมณ์แต่ต้องมีพร้อมทั้งวิทยุฒิ และคุณวุฒิและเป็นผู้ที่ชาวลาวครั้งให้ความเคารพนับถือเป็นผู้ทำพิธีเรียกขวัญตามท่วงทำนองภาษาของชาวลาวครั้ง
 5. ผู้พ้อนรำ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเชิญบายศรี และกลุ่มพ้อนเชิญขวัญ คือ การพ้อนบายศรีสู่ขวัญ โดยผู้แสดงหญิงจะแต่งกายด้วยผ้าทอจากผ้าฝ้ายและไหม สวมเสื้อแขนยาว ห่มสไบ และนุ่งผ้าขึ้นลาวครั้ง ซึ่งผ้าขึ้นเป็นผ้าทอมัดหมีต่อผ้าขึ้นตีนจก ซึ่งมีลวดลายสวยงาม และมีลวดลายพิเศษ คือ ลายดอกโพรงมะเดื่อที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อด้วย
 6. ผู้แห่ห้อม คือ ชายหญิงผู้นั่งล้อมบายศรี เพื่อช่วยร้องเรียกขวัญในขณะที่ทำพิธีในคำเรียกขวัญนั้นมีทั้งคำภาษาที่เป็นภาษาบาลีและคำเรียกขวัญภาษาลาวครั้ง หรือที่เรียกว่า "สูตรขวัญ" ซึ่งคำสูตรขวัญนั้นเป็นภาษาที่ยากแก่การเข้าใจของผู้มาเยือน ชาวลาวครั้ง จึงได้จัดให้มีการแสดงชุดพ้อนบายศรีสู่ขวัญขึ้น เพื่อให้คนต่างถิ่นได้เข้าใจพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพราะมีคำร้องที่เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายและมีท่วงทำนองที่ไพเราะอ่อนหวาน กับทำร่าที่อ่อนช้อยงดงาม
- การพ้อนบายศรีสู่ขวัญ เป็นการแสดงที่สวยงามอีกชุดหนึ่งของชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อที่ใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญหรือเชิญขวัญในการต้อนรับแขกเมือง หรือแขกสำคัญๆ ที่มาจากต่างถิ่น มาเยือนในพื้นที่จังหวัดนครปฐม

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ความหมายของเนื้อเพลงพ้อนบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง

ผลการศึกษา พบว่า เนื้อเพลงพ้อนบายศรีสู่ขวัญ ที่กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง โพรงมะเดื่อ นิยมนำมาใช้แสดงในงานมงคลและงานต้อนรับแขกบ้าน แขกเมืองนั้น เนื้อเพลงภาษาลาวครั้ง มีความหมาย ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ความหมายของเนื้อเพลงพ้อนบายศรีสู่ขวัญ

ลำดับ	เนื้อเพลงภาษาลาวครั้ง	ความหมายของเพลง
1.	มาเถิดเย้อ มาเย้อขวัญเอ๋ย มาเย้อขวัญเอ๋ย	การร้องเรียกขวัญ การเชิญขวัญให้กลับมาหาบุคคลนั้น ให้ขวัญมารับความเป็นสิริมงคลในพิธีบายศรีสู่ขวัญ
2.	หมู่ชาวเมืองมา เบื้องขวานั่งส่ายสาย เบื้องซ้ายนั่งเป็นแถว	แขกบ้าน แขกเมืองหรือคนที่มาร่วมงานพิธีบายศรีสู่ขวัญ มีที่นั่งทั้งทางซ้ายและทางขวาของพิธี
3.	ยอพาขวัญไม้จันทน์เพริดแพรว	การกล่าวยกย่องชื่นชมขวัญ ว่าทำดีเหมือนกับไม้จันทน์ ซึ่งเป็นพรรณไม้ที่มีกลิ่นหอม
4.	ขวัญมาแล้ว มาสู่คิงกลม	เมื่อเรียกขวัญกลับมาสู่กายของบุคคลแล้ว ความเป็นสิริมงคลจะมาสู่ร่างกายเจ้าของขวัญ
5.	เกศแก้วหอมลอยลม ทัดเอื้องชวนชม เก็บเอาไว้นูชา	ดอกไม้ที่สวยงามและมีกลิ่นหอม เก็บดอกไม้ นำมาทัดหูให้สวยงามและนำไปบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล
6.	ยามฝนพราเจ้าอย่าแข่ง แดดร้อนแรงเจ้าอย่าคลา	เมื่อฝนตกขวัญก็อย่าไปเล่นตากฝน เมื่อแดดร้อนขวัญก็อย่าไปตากแดด เพราะจะทำให้ไม่สบาย
7.	อยู่ที่ไหนจงมา	ขวัญอยู่ที่ไหน ขอเชิญกลับมาสู่เจ้าของขวัญ
8.	รัดด้ายไขยามาคคล้องผ้าแพรกระเจา	ด้ายสายสิญจน์อันเป็นมงคลในพิธีบายศรีสู่ขวัญ นำมาคล้องผ้าแพรไหม เพื่อเตรียมผูกเรียกขวัญให้กลับมาพร้อมความเป็นสิริมงคล

ลำดับ	เนื้อเพลงภาษาลาวครั้ง	ความหมายของเพลง
9.	อย่าเพลินผลอ มาเย้อขวัญเอย มาเย้อขวัญเอย	ขวัญอย่าเพลินผลอไปไหน ขอให้ขวัญกลับมาสู่ตัว (เป็นการร้องเรียกขวัญ เพื่อย้ำเตือนให้ขวัญกลับมาสู่บุคคลอีกครั้ง)
10.	อยู่แดนดินใด ฤาฟ้าฟากไกล	ขวัญไปอยู่ที่ไหน ขวัญอยู่ใกล้ไกลเพียงใด
11.	ขอให้มาเยือนเฮา	ขอให้ขวัญกลับมาหาพวกเรา กลับมาหาเจ้าของขวัญ
12.	เพื่อยังคิดอาลัยซู้เกา	ขอให้ขวัญ อย่าคิดมาก อย่าคิดไกล อย่าคิดเศร้าเสียใจ ในเรื่องเก่า
13.	ขออย่าเว้า ขวัญเจ้าจะตรม	ขอทุกคนอย่าพูดอะไร เพราะขวัญจะเศร้าเสียใจ
14.	หมอกน้ำค้างพรั่งพรม	ยามเช้า บรรยากาศสดชื่น เย็นสบาย มีหมอกและน้ำค้างในอากาศ
15.	ขวัญอย่าเพลินชม ป่าเขาลำเนาไพร	ขวัญอย่ามัวท่องเที่ยวป่าเขาลำเนาไพรที่ใด จนเพลินเพลิน ลืมเวลากลับเข้ามาสู่เจ้าของขวัญ
16.	เชิญไล่ทาประทีนกลิ่นหอม	ขอเชิญขวัญมาแต่งตัว ทาแป้ง ทาน้ำหอมให้หอมชื่นใจ
17.	ดมพะยอมให้ชื่นใจ	ขอเชิญขวัญมาที่นี่ ดมดอกไม้ให้ชื่นใจ
18.	เหล่าข้าน้อยแต่งไว้	พวกเราชาวลาวครั้งได้จัดแต่งดอกไม้และบายศรีในพิธีรับขวัญ
19.	ร้อยพวงมาลัยมาคล้องให้สวรวัย	พวกเราชาวลาวครั้งได้ร้อยพวงมาลัย จัดใส่บายศรีไว้ให้ขวัญ ขอให้ขวัญกลับมา เพื่อทุกคนที่มาร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญจะได้รับความเป็นสิริมงคล จะได้สววย จะได้รวยไปด้วยกัน

จากการศึกษา พบว่า เนื้อเพลงพ็อนบายศรีสู่ขวัญ ที่กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง โพรงมะเดื่อนำมาใช้พ็อนรำนั้น เหมือนกับเพลงพ็อนบายศรีสู่ขวัญของชาวอีสาน และความหมายของเพลงจะเป็นการกล่าวเรียกขวัญและเชิญขวัญมาสู่บุคคล พร้อมทั้งเตรียมพิธีบายศรีสู่ขวัญไว้รับขวัญด้วย

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ทำรำพ็อนบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมลาวครั้งและวิเคราะห์ทำรำพ็อนบายศรีสู่ขวัญของชาติพันธุ์ลาวครั้ง พบว่า มีทำรำตามเนื้อเพลงและทำนองเพลง ดังนี้

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ทำรำพ็อนบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง

ลำดับ	เพลงพ็อนบายศรีสู่ขวัญ	ทำรำ
1.	ทำออก (ดนตรีบรรเลง)	ก้าวเท้าขวา ย่อตัวมือทั้งสองจีบหงายด้านขวา ม้วนจีบเป็นวง พร้อมกับยัดตัวขึ้น ลักษณะเขย่งปลายเท้าแล้ววาง เอียงขวา ก้าวเท้าซ้าย จีบหงายด้านซ้าย เอียงซ้าย ปล่อยจีบเป็นวง เอียงซ้าย รำแบบนี้สลับซ้าย-ขวา จนจบทำนองเพลง ท่าพัก: มือซ้ายตั้งวงด้านหน้า มือขวาจีบคว่ำ เอียงซ้าย ประทับซ้ายยกขึ้น วางเท้าซ้ายด้านหน้า มือขวาปล่อยจีบเป็นวงสูง เอียงขวา มือซ้ายจีบส่งหลัง นั่งคุกเข่า มือวางบนตัก
2.	มาเถิดเย้อ มาเย้อขวัญเอย มาเย้อขวัญเอย	มือทั้งสองจีบหงายข้างขวา เอียงขวา ม้วนจีบเป็นวงพร้อมกับสะบัดตัวขึ้น เปลี่ยนมาจีบแล้วม้วนเป็นวงด้านซ้าย สลับกันสี่ครั้ง
3.	หนุ่มชาวเมืองมา	มือซ้ายทั้งสองยกขึ้นโบกด้านซ้าย เอียงขวา

ลำดับ	เพลงท่อนบายศรีสู่ขวัญ	ท่ารำ
4.	เบื่องขวาน้งส่ายลาย	มือขวาชี้วัดทางขวา มือซ้ายวางบนหน้าขาซ้าย เอียงซ้าย
5.	เบื่องซ้ายนั้งเป็นแถว	มือซ้ายชี้วัดทางซ้าย มือขวาวางบนหน้าขาขวา เอียงขวา
6.	ยอพาขวัญไม้จันทน์เพริดแพรว	มือทั้งสองยกขึ้นตั้งวงกลาง เอียงซ้าย แล้วกลับมาเอียงขวา ตั้งเข้าขวา ลูกขึ้นยืน
7.	ขวัญมาแล้ว	ก้าวเท้าซ้ายเอียงซ้าย มือขวาวางทาบมือซ้ายด้านหน้า เอียงซ้าย
8.	มาสู่คิงกลม	เท้าขวาก้าวข้าง กระดกเท้าซ้าย มือทั้งสองไขว้ทาบอก เอียงซ้าย
9.	เกศเจ้าหอมลอยลม ทัดเอื้อง ชวนชม	วางเท้าซ้ายลงหลัง มือซ้ายจับล่อแก้วด้านขวา เอียงขวา เลื่อนจับล่อแก้วมาตั้งวง ด้านซ้าย เอียงซ้าย
10.	เก็บเอาไว้มูซา	เท้าซ้ายก้าวข้าง กระดกเท้าขวา พนมมือด้านซ้าย เอียงขวา
11.	ยามฝนพรำเจ้าอย่าแข่ง แดดร้อนแรงเจ้าอย่าคลา	เท้าขวาวางหลัง ก้าวเท้าซ้าย มือทั้งสองจับปรกข้างเอียงซ้าย ก้าวเท้าขวา มือทั้งสองจับปรกข้างเอียงขวา
12.	อยู่ที่ไหนจงมา	มือทั้งสองจับคว่ำเอียงซ้าย ม้วนมือขึ้นแล้วปล่อยจับเป็นโบก เอียงขวา
13.	รดน้ำโยธา	มือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับด้านซ้าย เอียงซ้ายเลื่อนมือขวามาตั้งวงบน มือซ้ายจับ ด้านขวา เอียงขวา
14.	มาคล้องผ้าแพรกระเจา	รวมเท้า มือทั้งสองจับปรกหน้า เลื่อนจับลงมา ปล่อยจับแล้ววางมือบนหน้าขา พร้อมยี่ดยุบ
15.	ท่าเชื่อม (ดนตรีบรรเลง)	- ก้าวเท้าขวา มือทั้งสองจับล่อแก้วเข้าหาตัวด้านซ้าย เอียงขวา ม้วนจับล่อแก้วขึ้น เป็นวง - ก้าวเท้าซ้าย มือทั้งสองจับล่อแก้วหางย่ำด้านขวา เอียงซ้าย ม้วนจับล่อแก้วขึ้น เป็นวง - มือซ้ายตั้งวงด้านหน้า มือขวาจับคว่ำ เอียงซ้าย ประเท้าซ้ายยกขึ้น วางเท้าซ้าย ด้านหน้า มือขวาปล่อยจับเป็นวงสูง เอียงขวา มือซ้ายจับส่งหลัง
16.	อย่าเพลินผลอ	มือขวาดังวงระดับชายพก ส่ายมือเล็กน้อย มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงซ้าย
17.	มาเยื้องขวัญเอย มาเยื้องขวัญเอย	มือทั้งสองจับหางย่ำข้างขวา เอียงขวา ม้วนจับเป็นวงพร้อมกับสะบัดตัวขึ้น เปลี่ยน มาจับแล้วม้วนเป็นวงด้านซ้าย สลับกันสองครั้ง
18.	อยู่แดนดินใด	มือขวาชี้ด้านขวา มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงซ้าย เหลื่อมเท้าขวาแล้วประเท้าขวา วิ่ง ซอยไปทางขวา หมุนรอบตัวเอง กลับมาด้านหน้า
19.	ถาพ่าฟากไกล	ก้าวเท้าขวา มือซ้ายชี้วัดด้านบน มือขวาจับส่งหลัง เอียงขวา ย่อแล้ววิ่งไป ทางซ้ายหมุนรอบตัวเอง กลับมาด้านหน้า
20.	ขอให้มาเยือนเฮา	ก้าวเท้าขวา มือขวาวางทาบมือซ้ายด้านหน้า เอียงขวา
21.	เทื่อยังคิดอาลัยชูเกา	ก้าวเท้าซ้าย มือขวาดังวงด้านหน้าระดับชายพก ส่ายมือเล็กน้อย มือซ้ายจับส่ง หลัง เอียงซ้าย
22.	ขออย่าเว้า	ก้าวเท้าขวา มือซ้ายชี้ที่ปาก มือขวาจับส่งหลัง เอียงขวา
23.	ขวัญเจ้าจะตรม	มือทั้งสองจับคว่ำม้วนปล่อยจับ แล้ววางไขว้ที่หน้าขา เอียงซ้าย
24.	หมอน้ำค้ำพรางพรม	ก้าวเท้าซ้าย มือทั้งสองจับปรกข้าง เอียงซ้าย
25.	ขวัญอย่าเพลินชมป่าเขาสำเนา ไพร	ก้าวเท้าขวา มือซ้ายยกขึ้นโบกด้านซ้าย มือขวาแบหางย่ำด้านข้าง เอียงขวา ย่อตัว แล้ววิ่งซอยไปทางซ้ายรอบตัวเอง กลับมาด้านหน้า

ลำดับ	เพลงฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ	ท่ารำ
26.	เชิญไล่ทาประทึนกลั่นหอม	นั่งตั้งเข่าซ้าย มือซ้ายแขนตั้งวางบนเข่า มือขวาจับที่ข้อมือซ้าย เอียงซ้าย ลากจับขึ้นมาที่แขน เอียงขวา
27.	ดมพะยอม	มือซ้ายจับคว้านข้าง มือขวาจับส่งหลัง เอียงซ้าย
28.	ให้ชื่นใจ	ก้าวเท้าขวา มือซ้ายจับระดับจมูก มือขวาจับส่งหลัง
29.	เหล่าน้อยแต่งไว้	มือซ้ายแบมือหงาย มือขวาชี้ที่มือซ้าย
30.	ร้อยพวงมาลัย	มือซ้ายตั้งวางบน มือขวาจับด้านซ้าย เอียงซ้าย เลื่อนมือขวามาตั้งวางบน มือซ้ายจับด้านขวา เอียงขวา
31.	มาคล้องให้สวรวาย	รวมเท้า มือทั้งสองจับปรกหน้า เลื่อนจับลงมา ปลอยจับแล้ววางมือบนหน้าขา พร้อมยืดยุบ
32.	ท่าจบ (ดนตรีบรรเลง)	ก้าวเท้าขวา มือทั้งสองจับหงายแล้วม้วนขึ้นเป็นวง เอียงขวาก้าวเท้าซ้าย พนมมือ จังหวะเท้า จะเข่งยืดยุบเหมือนท่าออก ย่อตัวก้าวไขว้เท้าขวาเอียงขวา มือทั้งสองจับหงายระดับอก เอียงขวา ยึดตัวขึ้น ก้าวไขว้เท้าซ้าย ย่อตัวเอียงซ้าย มือพนมระดับอกปลายนิ้วชี้ออก

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้

1. ควรส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เผยแพร่การฟ้อนบายศรีสู่ขวัญของชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อ จ.นครปฐม ผ่านสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนในจังหวัด นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ รู้จักอย่างกว้างขวางทั่วถึง
2. ควรจัดพิมพ์หนังสือประเพณีและการฟ้อนบายศรีสู่ขวัญชาวลาวครั้งโพรงมะเดื่อ จังหวัดนครปฐม เพื่อรวบรวมข้อมูล วัฒนธรรมลาวครั้งในประเพณีท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการอ้างอิงให้กับกรมการท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ช่วยสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในประเพณีท้องถิ่น รวมทั้ง เพื่อการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยว หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจทั่วไป
3. ควรจัดอบรมโครงการอบรมฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเผยแพร่ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การอนุรักษ์พัฒนาให้แก่ เด็ก เยาวชนและประชาชนทั่วไป ช่วยส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่าและร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
4. ควรจัดทำฐานข้อมูลและระบบเครือข่ายสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรม เพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ประเพณีและพิธีกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนทั่วไป มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้อง และช่วยปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย
5. ควรส่งเสริมการศึกษาและการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานนาฏศิลป์ลาวครั้ง เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชาติพันธุ์ลาวครั้ง ช่วยเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กชพรรณ คมขำ. (2557). การพัฒนาหลักสูตรเรื่องภาษาลาวครั้ง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ลพบุรี: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- กนกวรรณ บริสุทธิ์ และคณะ. (2542). การใช้ภาษาของลาวครั้งในหมู่บ้านทุ่งตาเปรี้ยว ตำบลคงประคำ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก; การศึกษาทางมานุษยคดีด้านการพูด. พิษณุโลก: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยนเรศวร

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). เทศกาล การแสดง ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ทั่วไทย 2560 . กรุงเทพฯ : กลุ่มประชาสัมพันธ์
สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.
- คณินุช มียะบุญ. (2537). การปรับตัวต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงของลาวครั้งที่บ้านโคก จังหวัดสุพรรณบุรี.
นครปฐม: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิตกวี กระจำนง. (2535). ความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอดอนตูม
จังหวัดนครปฐม. ชลบุรี: วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จินดา ชาตวงษ์. (2529). การศึกษาลักษณะของภาษาลาวครั้งที่ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม .นครปฐม:
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ญาณภัทร ยอดแก้ว. (2559). การสืบสานวัฒนธรรมวิถีพุทธของชาติพันธุ์ลาวครั้งตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัด
นครปฐม. นครปฐม: รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- นุจิรา รัศมีไพบูลย์. (2549). โครงการการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าจากลาวครั้ง หมู่ที่ 4 บ้านทุ่ง ตำบลห้วย
ขมิ้น อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพมหานคร: รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- พระสยาม กาฬภักดี (อหิโสโก) . (2550). ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวลาวครั้งบ้านบ่อกรูและบ้านทุ่งกฐิน
ตำบลบ่อกรู อำเภอด่านช้างนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัย
ราชภัฏธนบุรี.
- พัชรานัน วัฒนชัย. (2546). การศึกษาวิเคราะห์ผลผลิตผ้ามัดหมี่ของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัดภาคกลางของ
ประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- แพรวภัทร ยอดแก้ว. (2559). การศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง
จังหวัดนครปฐม. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ครั้งที่ 6 วันที่ 15-16 สิงหาคม
2559. สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- แพรวภัทร ยอดแก้ว. (2561). ประเพณีแห่งสงกรานต์ของชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง
จังหวัดนครปฐม. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ครั้งที่ 10 วันที่ 29-30 มีนาคม
2561. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ไพรินทร์ สุขพินิจ. (2557). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีขึ้นห่อเจ้านายของชุมชนลาวครั้ง หมู่บ้านโคก
อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ 6. ลพบุรี: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. (2559). ประวัติความเป็นมาของเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ .นครปฐม: แหล่งเรียนรู้บน
เครือข่ายเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อเข้าถึงได้จาก . <http://home.npru.ac.th/st/general.html>
- รัชฎา สุขแสงสุวรรณ. (2547). ไทคัง ไทเวียง. กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญา.
- รุจิ ศรีสมบัติ. (2553). ผ้าทอลาวครั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอในวิถีชีวิต .: มหาสารคาม: วิทยานิพนธ์
ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิราวรรณ ขาติบุตร. (2546). วัฒนธรรมและแนวทางอนุรักษ์สิ่งทอพื้นถิ่นในวิถีชีวิตลาวครั้ง กรณีศึกษาชุมชนในตำบล :
อโคกหมี่ อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- วีรวัฒน์ วรายน. (2550). ความมีตัวตนของผีในวัฒนธรรมลาวครั้งที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและ
สภาพแวดล้อมสรรค์สร้างของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. นครปฐม: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สามารถ รอดสำราญ. (2557). ลาวครั้ง (ไทยแดง). โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย: นครปฐม.

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ. (2559). **คือเค้าโครง แห่งโพรงมะเดื่อ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพโดยสำนักส่งเสริมสุขภาวะชุมชน (สำนัก 3).
- สุพิศ ศรีพันธุ์. (2551). **ภูมิปัญญาการทอผ้าของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในเขตอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี**. ขอนแก่น: การศึกษาอิสระ, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุมาลี ปิ่นทอง. (2552). **การอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญาด้านโหราศาสตร์ของลาวครั้งเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของจังหวัดนครปฐม**. มหาสารคาม: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เสาวนีย์ อาริฉะเจริญ. (2556). **การศึกษาลวดลายผ้าทอโบราณของชนชาติลาวครั้ง บ้านโคกหม้อ จังหวัดอุทัยธานี**. กรุงเทพมหานคร: รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- อัญญาพร ทองบริสุทธิ์. (2547). **ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตผ้าจากพื้นเมืองของชุมชนลาวซี และลาวครั้ง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี**. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.